

Aposolo yenjât den pat

Yesuŋe aposololipŋe den bâiŋe ekyongom himbimân yâhâop.

O bukune Teopilo,

¹⁻² Emelâk Anitâŋe Yesu hâŋgângumu ge lok nombotŋe meyekmâ Anitâhât den kâsikum yinjim âi sâm yinjioŋ. Âi yawu tuhum manmâ gam benŋe âwurem himbimân yâhâwe sâm olop yan Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiŋan kionŋmu hoŋ bawalipŋe den bâiŋe ekyongom himbimân âwurem yâhâop. Yakât den pat ya emelâk kulemgum katgihiwan. ³ Roma yenjât tembe lâuŋe Yesu kuŋetâ muop yamâ Anitâŋe mumuŋambâ mem yahalop. Mem yahatmu hoŋ bawalipŋe teteyinjim Anitâŋe tihityeŋe otbuap yakât topŋe ekyongom manmâ gamu hilâm lok yâhâp ŋerek pesuk sâop. Yawu otmu Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatmu manmu ekbi yakât nâŋgâŋetâ bulâŋe olop. ⁴ Otmu sâp âlâen yâk orowâk tatmâ sot newi yan Yesuŋe yuwu sâm ekyongop, “Yerusalem kapi in yawu ki pilâm arinomai. Awoŋnaŋe iŋŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu ge mâmâŋe otyinŋgiwuap yakât emelâk ekyongomune nâŋgâwi ya. Yakât otmâ tipiŋe tatmâ mambotnomai. ⁵ Yoaneŋe lohimbi mem toen katyehop. Yawu gârâmâ sâp ki kâlep otmuâk Anitâŋe iŋŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu ge mâmâŋe otyinŋimu manmâ yâhânomai.”

Yesuŋe himbimân yâhâop.

6 Yesuŋe den bâiŋe aposololipŋe ekyongop yan yuwu sâm âikuwi. “Kutdâ, gâŋe sâp yiwereŋe yu Isirae lok menenekdâ Roma lok watyekmunŋe ariŋjetâ nenŋahâk galemahom mannom me?”

7 Sâŋjetâ sâop. “Sâp girawuân me girawuân yakât bulâŋe tetewuap ya Awoŋne Anitâŋe iknjahâk nâŋgâmu tap. Otmu sâp ya tâlâhumu kulem girawuya tetemu ekmâ nâŋgânomai ya gurâ iknjahâk nâŋgâmu tap. Yeŋe yakât topŋe nâŋgânomaihât dop âlâ ki tap. **8** Konohâk tap yamâ yuwu. Anitâŋe iknje Wâtgât mâmâŋahâk Heak hâŋgângumu ge mâmâŋe otyingimu nâhât den pat âlepŋe lohimbi ekyongonomai. Angoân topŋe katmâ Yerusalem kapi ambolipŋe ekyongonomai. Yawu otmâ benŋe lohimbi Yuraia, Samaria otmu kâlepŋehen manmâ arai ya yenŋâlen ari den pat ya ekyongonomai.”

9 Yawu sâm ekyongom yan katyekmu kinŋjetâ elem kakŋambâ yâhâop. Yawu otmu elem yanje kâtâpgumu ki ekbi.

10 Yawu otmâ himbimâŋenâk ekmâ kinŋjetâ anjelo yâhâp, yâk yetgât hâk katipŋe kaok bolaŋ bolaŋ, yanje pârâk sânsânâk teteyiŋgiowot. **11** Teteyiŋgim yuwu sâm ekyongowot. “Galilaia ambolipŋe yeŋe wongât himbimâŋenâk senyeŋe pilâm ekmâ kinsai? Yesu ekmâ kinŋjetâek pilâyekmâ himbimân yahap yawuâk himbimâŋgembâ âwurem gemu eknomai.

Yesuhât aposololipŋe yenŋât kutyenje

12 Yawu sâm ekyongom arimutâ benŋe aposolo yanje Oliwa pumŋambâ ge Yerusalem kapiân bawi.

13 Yerusalem kapiân ba emelâk Yesu ki kuwi yan

emet biwiñe âlâen yâk orowâk talmâ sot newi yan yâhâwi. Otmu aposololiprje yeñgât kutyenye yuwu. Petoro, imiñe Anderea, Yakowo, imiñe Yoane, Pilip, Toma, Batolomaio, Mataio, Alipaio nanje Yakowo, otmu Yakowo nanje Yurasi. Âlâmâ Simon, yâhâmâ komot âlâen gâtje topyenye yuwu. Roma lok ya yeñgât hâkâj otmâ watyekne sâm otminiwi yan gâtje.

Yurasihât gewâkjan lok âlâ kinâk sâm Anitâ ulitguwi.

¹⁴ Yesuhât aposololiprjañe ikñe mâmârje imiliprje otmu imbi nombotñe menduhuyekjetâ orowâk talmâ biwi konohâk otmâ Anitâ ulitguwi.

¹⁵ Sâp yan lohimbi nombotñañe Yesuhâlen biwiyeñjañe kepeim manbi, lohimbi 120, yawuyaňje menduhuakmâ tatjetâ Petoroňe yahatmâ kinmâ yuwu sâm ekyongop. ¹⁶⁻²⁰ “Bukulipne, yuwu sâmune nângâjet. Yesuňe lok âlâ, kutje Yurasi sâm, yâk orowâk menenekmâ nep sâm ningimu hoň bawaňgim gamain. Yâhâ Yurasinje betjehen kionjmâ lok bâleňe dâiyekmu takâ Yesu mewi.” Yawu sâop.

Otmu Yurasinje Yesu mem bâtyeňjan kalop yakât hâmenje sâm hotom uminiwi yeñgât kunlipyeñjañe tewetsenje waňbi. Tewetsenje waňetâ yaňe mem ari hân âlâ puluhuop. Yawu gârâmâ Yesu betjehen kionjop yakât Yurasinje nângâm otmâ hilipguan sâm aňulahop. Yawu nângâm yaňak ari hiwawahop. Hiwawakmu tok sâmu ge kum tepňe bâok pilâop. Tepňe bâok pilâmu tepňe komňe kerek hindakmâ giop. Yawu olop yakât den pat nângâm Yerusalem kapi amboliprjañe hân yakât kutje “Akerama”

sâm kunbi. Yâhâ kut yakât topnejâmâ yuwu tap. “Hepnjak puluhuwi” yawu.

Otmu Yurasi hiwawahop yakât nângâm Petoroje yuwu sâop. “Emelâk emet inânjan Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heaknej tâmbânenje Dawiti yâkât biwinenje den âlâ katmu Yura nengât kep âlâ yuwu kulemguop yakât bulâne teteap.

“Lok âlâ emetjan ki tatmu emetnej kamen kinbuap.”

Otmu kep âlâ yuwu kulemguop.

“Nepnej pilâop ya lok âlâne mem galemguwuap.”

Yawu kulemguop tap.

21 Yakât otmâ nenje bukunenje âlâ mem Yurasihât gewâkjân katmunje kinbuap.

22 Kândikum emelâk Yoaneje âi topnej katmâ lohimbi mem toen katyehop sâp yapâek nenje Yesuhâlen torokatmâ biwinenje hikuakmâ konohâk otmâ manmâ gain. Nengâlen gâtnje âlâ mem tetem orowâk tânahom Kutdânenje Yesu mumuñambâ yahalop yakât den pat âlepnej lohimbi ekyongonom.” Yawu sâop.

23 Petoroje yawu sâm ekyongomu lok yâhâp mem teteyelekbi. Lok âlâ kutnej Yosep Yusito, kutnej âlâmâ Basawa sâm, otmu âlâmâ Matia.

24 Mem teteyelekmâ yuwu sâm Anitâ ulitguwi. “O Kutdâ, gâne biwinenjahât topnej kerehâk nângâmat. Yakât otmâ lok âlâ me âlâhât nângârâ ârândâj oap yâkât kutnej biwinenjan katdâ ekmâ nângânom. **25** Yâhâ Yurasinje nepnej pilâm iknej mâtâwân ariop yakât gewâkjân lok ya katmunje kinmâ yâhâwuap.” Yawu sâm ulitguwi. **26** Yawu sâm ulitgum pepa duwatmâ yan kutyetnej iknijâk

ikñiâk kulemgum amañ kâlehen katbi. Yawu otmâ bukuyeñé âlâñe yapâ kutñe Matia kulemguop ya mem teteop. Mem tetemu benje aposolo kâiân konok yâk yeñgâlen torokalop.

2

Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe ge aposolo mâmâñe otyiñgiop.

¹ Yesu mumuñambâ yahalop yakât kakñan Sande nombolân yâhâp pesuk sâop. Ya pesuk sâmu Sande tatbi yakât kutñe “Pentikosi hombañ” yawu kunbi. Pentikosi hombañ otmu yan lohimbi Yesuhâlen biwiyeñanje kepeim manbiñe Anitâ mepa sañgan otbañgine sâm emet âlâen menduhuakmâ tatbi. ² Menduhuakmâ tatjetâ mun pato âlâ, siru pato memap, mun yawuya himbimâmbâ pilâmu nâñgâwi. ³ Yawu otmâ wahap âlâ, balam nimbilamne yawuyanje kunyerje kakñan teteop. ⁴ Yawu otmu Wâtgât mâmâñahât Heakñe ge mâmâñe otyiñgim lauyenje mem heweweñ tuhumu denje denje sâm ariwi.

⁵⁻⁶ Sâp yan Yura lohimbi Anitâhât den lâum manminiwiñe Pentikosi hombañ ya ekne sâm kapiyeñé pilâm âlâengembâ âlâengembâ takawi. Taka Yerusalem kapiân yâhâ tatbi. Yawu otmâ mun pato ya himbimâmbâ pilâmu nâñgâm lohimbi seseñgâlâkñe emet yanâk menduhuakmâ Yesuhât lohimbi yeñgât denyeñé nâñgâwi. Yawu otmâ lohimbi Yesuhâlen biwiyeñanje kepeim manbiñe Yura yeñgât denâñâk sâwiâke yamâ benje lohimbi takawi yanje den ya nâñgâjetâ denyeñé âlâku ikñiâk ikñiâk olop. ⁷ Yawu olop yanjak

benje nângâjetâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâm alahuwi. “Yesuhât lohimbi den oai yu Galilaia amboliprje kerek. Nenjan gâtne bia.⁸ Yakât otmu girawu otmâ nenje den sâjetâ nañgain?⁹ Nengât topnenjeâmâ yuwu. Nen kapi kâlepñehembâ takain. Nen nombotne Pata amboliprje, nombotne âlâmâ Meria amboliprje, nombotne âlâmâ Elam amboliprje, nombotne Mesopotamia amboliprje, nombotne Yuraia hânân kapi tipi tapi tatkâ arap ya amboliprje, nombotne Kaparokia amboliprje, nombotne Ponto amboliprje, nombotne Asia amboliprje,¹⁰ nombotne Pirihia amboliprje, nombotne Pampilia amboliprje, nombotne Aihita amboliprje, nombotne Apirika amboliprje, nombotne Kirene kapi nombotne Liwia hân nombot nombot tatkâ arap ya amboliprje.¹¹ Nombotne Kereta amboliprje, nombotne Arawia amboliprje, otmu nombotne Roma amboliprje. Nen yawuñe tain. Nen nombotne Yura lohimbi bulâje. Yâhâ nombotne âlâjeâmâ Yura nengâlen torokatjetâ orowâk mansain. Nen lok topne topne. Yawu gârâmâ Anitâje kulem yu ya otmâ gaop yakât den pat Galilaia kapi amboliprje nenje denânâk sâjetâ nañgain.” Yawu sâwi.¹² Yâhâ den ya nângâjetâ âlâ kândâkdâ otmu yakât topne nângâne sâm pâpgawi. Yawu otmâ “Kulem yukât topne girawu?” sâm alahuwi.

¹³ Yawu gârâmâ lohimbi nombotne Yesuhât lohimbi yekmâ senyejan gem yuwu sâwi. “Yenje wain to dondâ nejetâ biwiyeje hâlim oap.” Yawu sâwi.

Petoroñe yahatmâ kulem ekbi yakât topne ekyongop.

14 Yawu sâjetâ Yesuhât aposololipñanje yahatmâ kinmâ Petoroje lohimbi takawi ya yuwu ekyongop. “Bukulipne otmu lomba taka tai yen kulem tetemu eksai yukât topñe ekyongomune nângâjet. **15** Omoñânâk wain to ki nemain. Yakât otmâ lok yeksai yuñe wain to ki niai. **16** Emelâk emet inânnjan poropete âlâ, kutje Yoele sâm, yâkje den kulemguop yakât bulâje yiwerenje tetemu eksai yu. Emelâk den kulemguop ya yuwu.

17 “Anitâje yuwu sâm eknohop. Hâmbâi sâp pato tâlâhuwuap yan nâje nine Wâtgât mâmânhât Heak hângângumune ge lohimbi mâmâje otyingiwuap. Mâmâje otyingimu lohimbiñe nähâlen biwiyeñanje kepeim mannomai yanje nähât den sâm tetem lohimbi ekyongonomai. Otmu biwiyeñe mem purik pilâmu kulem âlâlâ tetemu eknomai. Otmu amanân awun eknomai. **18** Bulâyanâk sâp yan Wâtgât mâmânhât Heakje hoj bawalipne mâmâje otyingimu nähât den sâm tetem ekyongonomai. **19-20** Otmu lohimbi kerek matje yingimune menomai yakât sâp tâlâhumu yan nângâmune himbimân kulem âlâlâ yuwu tetemu eknomai. Hilâmgât emetsenje bok sâmu omoñ bâleñe sahakbuap. Yâhâ omoñgât emetsenje yanjeâmâ kuriñ hep barak barak yawuya otbuap. Otmu umatje topñe topñe yuwu tetewuap. Kapam tetewuap. Otmu emet kapi kâlâp sewuap. Yawu tetemu ekjetâ sâtnje otmu hu halak tuhunomai. **21** Sâp yan lohimbi âlâ me âlâje nähâlen biwiyeñanje kepeim mannomai yamâ meyekmune

ki hiliwahonomai.” Anitâje yawu sâm eknohop.” Den yawu kulemguop tap.

Petoroje Yesuhât topje ekyongop.

²² Petoroje torokatmâ yuwu sâm ekyongop. “Bukulipne, den âlâ torokatmâ yuwu sâmuné nângâjet. Anitâje Yesu Nasaret amboje ya mâmâje otbañgimu hohetnenjan manmâ kulem topje memu ekmunje âlâ kândâkdâ otmu Anitâje hângângumu giop yawu nângâmain. ²³ Yawu gârâmâ yeje Yesuhât hâkâj otmâ lok bâleje yengât bâtyeñan katjetâ yâkje mem howanân kujetâ muop. Yawu otbañgiwi yakât Anitâje emelâk emet inânjan nângâmu ârândâj otmu mâtâp ya sâm wañop. Mâtâp ya sâm wañmu yañak benje howanân kujetâ sâtgum muop. ²⁴ Kujetâ muop yamâ sumânâk tatbuapgât dop âlâ ki olop. Yakât otmâ Anitâje mumuñambâ mem yahalop. ²⁵ Emelâk emet inânjan tâmbânenje Dawitiñe Yesuñe mumuñambâ yahatbuap yakât nângâm yuwu kulemguop tap.

“Kutdâ gâ orowâk manmâ gan. Yakât otmâ ki pilânekbuat yawu nañgan. Biwi yâhâp otmangât mâmâje otnihim gamat. ²⁶⁻²⁷ Yakât otmâ biwine âlepje otmu tem lâuhihim heroje nângâhihian. Otmu mumbom yan umutne membuat. Otmu mumuñambâ mem yahatnekbuat. Yawu otnihiwuat nângâm biwine ki houj sâwuap. ²⁸ Gâje nângân nângânnê mem pâronj pilânihirâ manmangât mâtâp yakât topje nângâm ba takaman. Otmu gâ orop manmâ yâhâwom yakât nângâm

biwine heronje otmâ manmâ yâhâwom.” Yawu kulemguop tap.

²⁹ Tâmbânenje Dawiti yâkât yuwu ekyongomune nângâjet. Yâkât sumje ekmain. ³⁰ Anitâje poropete âi sâm wañmu yâkât den lohimbi ekyongom manmâ gaop. Yawu otmâ Anitâje pat kuwañgim yuwu sâop. “Gâhât tepgan gâtje âlâ tetewuap ya mem kânângâmune kawehan kinmâ nine lohimbi galemyongowuap.” ³¹ Anitâje yawu sâm pat kuwañgiop. Otmu Anitâje Yesu Kiristo mumuñambâ mem yahatbuap yakât nângâm Dawitiye emet inânjan den yuwu kulemguop.

“Mumu yan Anitâje umutje miop. Otmu hâknej tâtuk sâmapgât mumuñambâ mem yahalop.”
Yawu kulemguop.

³² Anitâje Yesu mumuñambâ mem yahatmu nen kerekje ekbin. ³³ Anitâje Yesu mumuñambâ mem yahatmu iknje orop tawot. Otmu emet inânjan âwâje Anitâje Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu gewuap yakât pat kuop. Yakât otmâ Wâtgât mâmâñahât Heak ya hângângumu ge mâmâje otningimu denje denje sâmunje nañgai.

³⁴ Otmu Dawiti iknjak himbimân ki yâhâop. Yuwu gârâmâ emelâk emet inânjan den yuwu kulemguop.

“Anitâje nâhât Kudâne yuwu sâm ekuop.
“Gâ gotnan ga kindâ mâmâje otgihimune
³⁵ kasalipge yongom mem ge katyekbuat.”
Yawu sâop.” Yawu kulemguop tap.

³⁶ Yakât otmâ yuwu sâm ekyongomune nângâm biwi yâhâp ki otnomai. Yesu mem howanân kuñetâ muop ya yeñe amboñe oai. Yawu gârâmâ

Anitâje mumuñambâ mem yahatmu kunnenje tap. Yakât otmâ Kutdânenje sâmain. Yawu.”

Lohimbi dondâhâlâkje Yesuhâlen biwiyeje katbi.

³⁷ Petoroje yawu sâm lohimbi ekyongomu nângâjetâ biwiyejan hâumu aposolo nombotje ya orop yuwu sâm âiyongowi. “Wâe, nenje girawu otmunje Anitâje nenekmu ârândâj otbuap yakât sâjetâ nângâne.”

³⁸⁻³⁹ Sâjetâ sâop. “Anitâ Kutdânenje ikje Wâtgât mâmâyahât Heak hângângumu ge yen otmu lohimbi kâlepjehen mansai mâmâje otyingimu Yesuhâlen biwiyejanje kepeim mannomai yakât pat emelâk kuyingiop. Yakât otmâ orotmemeyeje bâleje bet pilâm Yesuhâlen biwiyeje katjetâ Anitâje tosayeje pilâyiñgiwuap. Yawu otjetâ benje nenje Yesu Kiristohât kulân toen mem katyekmunje Wâtgât mâmâyahât Heakje ge mâmâje otyingimu mannomai.” Yawu sâop.

⁴⁰ Petoroje biwiyejan kionmâ den kâlep torokatmâ girem den yuwu sâm ekyongop. “Lohimbi perâkje ihilâk mahilâk manmai ya Anitâje matje umatje yingimu menomai. Yawu gârâmâ yeje orotmemeyeje bâleje bet pilâm Yesu Kiristohâlen biwiyejanje kepeiñetâ yâkje tihityeje otbuap.” ⁴¹ Yawu sâm ekyongomu lohimbi kinjite orowâk, dopyeje 3,000 yawuyańe Petorohât denje nângâjetâ bulâje otmu Yesuhâlen biwiyeje katbi. Yawu otjetâ aposololipñańe toen mem katyekjetâ Yesuhât komolân torokatbi.

Yesuhâlen biwiyejanje kepeim manbiye biwi konok otmâ manbi.

42 Yesuhât komolân torokatnjetâ aposololipñaje yâkât den kâsikum yingiwi. Kâsikum yinginetâ nângâm biwiyeje hikuakmâ konohâk otmâ Anitâ mepa sañgan otbañgim manbi. Otmu sâp sâsâñjan menduhuakmâ buku orançim sot newi.

43 Otmu aposololipñaje kulem topñe topñe menjetâ lohimbi belângen manbiye kulem ya ekjetâ sâtnje olop. **44** Yâhâ lohimbi Yesuhâlen biwiyeje kepeiwiye biwi konok otmâ sot kâle senje âlâlâ mem menduhum konohân katnjetâ tatmu yañe mem tânahom manbi. **45** Otmu lohimbi nombotñaje iri sikumyeje puluhum yakât hâmeje mewi ya mem bukulipyenye nombotñaje yu me yakât umburuk manbi ya kâsikum yingiwi. **46** Yawu otmâ hilâm ârândâñ Anitâhât opon kâmbukñan yâhâ menduhuakmâ biwi konohâk otmâ Kiristohât den alahuminiwi. Yawu otmâ emetsâpñje ârândâñ emetyejan yâhâ menduhuakmâ sot um neminiwi. Yawu otmâ tep heroje nângâm Anitâ mepaem manbi. **47** Yawu otnjetâ lohimbi belângen manbi nombotñaje orotmemeyenye ya ekjetâ yahalop. Yawu otmâ Yesuhâlen biwiyeje katmâ yâkât komolân torokatmâ sambe otbi.

3

Petoroje lok pareje mem hengeñguop.

1 Isirae lohimbi orotmeme âlâ yuwu otmai. Emetsâpñje ârândâñâk opon kâmbukñan yâhâ Anitâ ulitgumai. Emetsâpñje âlâen Petoro yet Yoanenje Anitâ ulitgure sâm opon kâmbukñan yâhâowot.

2 Otmu lok âlâ mâmâñjahât tepñambâek pareje teteopñje bukulipñje ekyongomu hilâm ârândâñ opon kâmbukñahât gahatñe âlâ, kutje “Mâtâp

âilonjgo lonjgo” sâm yan lâum ari katjetâ tatminiop. Yan tatmâ lok opon kâmbukjan yâhâm geminiwi yanje tewetsenje nihijet sâm ulityongominiop.

³ Otmu sâp yan Petoro yet Yoane opon kâmbukjan yâhâmutâ yelekmâ ulityotgop. ⁴ Ulityotgomu Petoroje nângâm “Wa, buku” sâm in ekmâ sâop.

⁵ In ekmâ sâmu lok parene yanje tewetsenje nihiwomap sâm tepnje kilik kilik sâmu talop. ⁶ Yawu otmu Petoroje yuwu sâm ekuop. “Senje âlâlâ ki tatnihiap yakât yuwu sâmune nângâ. Yesu Kiristo Nasaret ambojanje gâ heŋgeŋgohowuapgât dop tap. Yakât otmâ yahatmâ bam ga.” ⁷ Yawu sâm ekum bâtne bonângen memu yahalop. Memu yanâk kâinje sâsilipne tâŋ tâŋ otmu heweweŋâk yahatmâ kinop. ⁸ Yahatmâ kinmâ yâk orowâk opon kâmbukjan yâhâwi. Yâhâ lok yanje heroje otmâ soŋ pilâm bam gam Anitâ mepaeop. ⁹⁻¹⁰ Yawu otmâ mepaemu lohimbi kâlehen tatbiŋe ekmâ yuwu sâwi. “Lok parene yuŋe opon kâmbukjahât mâtâp âilonjgo lonjgo yan tatmâ senje âlâlâhât ultongomap. Âlepne oap yakât nângâmunje ki orotne oap,” yawu sâm nângâjetâ âlâ kândâkdâ olop.

¹¹ Otmu emelâk opon kâmbukje ya tuhuwi yan gelâk ningimap sâm selep bârârâhâk kâlep tuhuwi yakât kutje “Solomongât selep” sâwi. Lok yanje Petoro yet Yoane yetgâlen torokatmu selep yan yâhâjetâ lohimbi dondâhâlâkje betyeŋan yâhâm mem hawam mewam tuhuyekmâ kulem yakât alahu gulahu otbi.

Petoroje Yesuhât topne ekyongop.

¹² Yawu otjetâ Petoroje yekmâ yuwu sâm âiyongop. “Wongât mem hawam mewam

tuhuneneksai? Kulem yu netgât wahap bia. Netje wâtnetjambâek lohimbi hejgemyongoromgât dop âlâ ki tap. Net uwawapnje bia ki mansait. Yakât otmâ ki nângânjetâ yahalâk. ¹³ Topnje yuwu tap. Awaraham, otmu nanje Isaka, otmu sesene Yakop yâk yenjât Anitâ, tâmbâlipnenje yenjât Anitâ, yâkje ikje nanje Yesu hângângumu ge hohetnenjan manop. Yâkât kulân lok yu memutnje Anitâne hejgengumu bam gamu eksai. Yâhâ yeneâmâ Yesuhât nângânjetâ gemu pâku lohimbi yenjât bâtyejan katbi. Yawu otjetâ Pilato ne holajbe sâmu yan yeneâmâ kunyeje kârikje otmâ Yesu ya sâm ge katbi. ¹⁴ Yâkje uwawapnje bia manmâ gaop. Yawu gârâmâ yene hâkâj otmâ betbañgim lok bâleje, kutje Barawa sâm, yâkât nângânjetâ yahatmu Pilato ekujetâ lauyejan mem Barawa holajmu arimu Yesu kujetâ muop. ¹⁵ Kujetâ muop yamâ lok inje ki kujetâ muop. Manman kârikjahât amboje ya kujetâ muop. Kujetâ muop yamâ Anitâne mumuñambâ mem yahatmu manmâ teteningimu ekbin. ¹⁶ Lok pareje yurje âleprije oap yukât topnje sâmune nângânjet. Yesuhât kulân lok pareje yu memutnje Yesuhâlen biwiñe katsapgât Anitâne hejgengumu bam gamu eksai.

¹⁷ Bukulipne, yuwu sâmune nângânjet. Yene papatolipyenje orop Yesuhât topnje pâpgum gamai. Yakât otmâ kujetâ muop. ¹⁸ Emelâk emet inânnjan Anitâne Yesuhât nângâm poropetelipnje yenjât biwiyejan den katmu yuwu kulemguwi. “Tihitnenje otbuap yâkje aingoân hâhiwin nângâm mumbuap.” Yawu kulemguwi tap. ¹⁹ Anitâne

tosayenje pilâyiŋgiâkgât yeje orotmemeyeje bâleŋe bet pilâm Yesuhâlen biwiyeŋeje kepeim manjet. ²⁰ Yawu otmâ manjetâ Anitâŋe mâmâŋe otyingimu biwiyeŋe sânduk sâmu mannomai. Sâp yuâmâ Yesu Kutdânenŋeje himbimân tap. Yawu gârâmâ hâmbâi sâp pato tetewuawân Yesu je tihitnenŋe olâk sâm Anitâŋe hâŋgângumu âwurem gewuap yakât pat kuningimu tap. ²¹ Anitâŋe embâŋjâmbâek emet inâŋjan poropetelipne yeŋgât biwiyeŋan den katmu kulemguwi yakât topne yuwu tap. Manmannenŋe kuwikningiwuap yakât Anitâŋe nâŋgâmu ârândâŋ otmu Yesu hâŋgângumu âwurem gewuap. ²² Yakât torehenŋe Moseŋe yuwu kulemguop.

“Kutdânenŋe Anitâŋe nâ menekmâ âi sâm nihimu taka ikŋe den kâsikum yiŋgim mansan yakât dopŋeâk Anitâŋe nengât komolân gâtne lok âlâ mem poropete âi sâm waŋmu ikŋe den kâsikum yiŋgimu lohimbiŋe tem lâuwaŋginomai. ²³ Yâhâ lohimbi nombotŋaŋeâmâ denŋe nâŋgâm hâkâŋ otmâ kunomai ya mem ketetyekmâ hilipyongowuap.” Den yawu kulemguop tap.

²⁴ Otmu emelâk emet inâŋjan lok âlâ, kutne Samue, yâk otmu Anitâhât poropetelipŋaŋe Yesu Kiristoŋe tetem manmâ kulem topne topne membuap yakât den yauwâk kulemguwi. ²⁵ Emelâk embâŋjân Anitâŋe Awarahamgât pat kuwaŋgim yuwu sâm ekuop. “Hâmbâi gâhât tepgan gâtne lok âlâŋe tetem lohimbi hâŋjan kulemŋan mannomai ya menduhuyekmâ manman âilonŋoâŋ katyekmu heronje

nângâwaŋgim mannomai.” Yawu sâm ekuop. Yâhâ Anitâhât poropetelipŋaje den ya torokatmâ lohimbi sâm tetem ekyongom manmâ gawi. Otmu Anitâŋe tâmbâlipyeŋe yenŋât pat kuyingiop ya yen gurâ pat yaŋe meyeksap. Gârâmâ yakât bulâŋe yen gurâ yawuâk menomai. ²⁶ Yâhâ nen Isirae lohimbiŋe orotmemenenje bâleŋe bet pilâm Anitâ nannjahâlen biwinenŋaje kepeim manman âilongoân manmâ herone nângânomgât aŋgoân Anitâŋe yâk hâŋgângumu nengâlen giop.

4

Petoro yet Yoane meyelekmâ pâi emetŋjan katyelekŋetâ talowot.

¹⁻³ Anitâŋe Yesu mumuŋambâ mem yahalop yakât den pat âlepŋe ya Petoro yet Yoaneŋe lohimbi ekyongowot. Ekyongom tatmutâ opon kâmbukŋahât tembe lâu yenŋât kunyeŋe otmu Sarukaio otmu Anitâhât hotom uminiwiŋe den pat ya nângâŋetâ ki bulâŋe olop. “Yesu mumuŋambâ ki yahalop. Ya ki orotŋe,” yawu nângâm den hâreyitgim meyelekmâ ari pâi emetŋjan katyelekŋetâ talowot. Pâi emetŋjan tatmutâ emet haŋ sâop. ⁴ Yâhâ Petoroŋe lohimbi kiŋgitŋe orowâk Yesuhât den pat âlepŋe ekyongomu nângâŋetâ bulâŋe otmu Yesuhât komolân torokatbi ya yenŋât dowâmâ 5000 yawu.

Petoroŋe Yesuhât den pat âlepŋe Yura yenŋât papatolipyeŋe ekyongop.

⁵ Emet haŋ sâmu Yura yenŋât papatolipyeŋe otmu hotom uminiwi ya yenŋât kunlipyeŋe otmu Mosehât girem den kâsikum yiŋgiminiwi yâkŋe

Yerusalem kapiân menduhuakbi. ⁶ Sâp yan opon kâmbukñahât lok kunje âlâ, kutje Anasi, otmu lamatje, kutje Kaipa, otmu bukuyâhâtje Yoane yet Alesanda otmu hep torehenlipyeje orowâk menduhuakbi. ⁷ Otmu Anasiñe tembe lâu ekyongomu Petoro yet Yoane otmu lok pareje âlâ mem heñgeñguowot ya meyekmâ ari den âiân katyekbi. Otmu Anasiñe yuwu sâm âiyotgop. “Âlâhât sâtgât otmâ lok pareje yu heñgeñguowot?”

⁸ Yawu sâm âiyotgomu Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe Petoro mâmâñe otbañgimu yahatmâ kinmâ yuwu sâop. “Yura papatolipnenje otmu Anitâhât hotom umai yengât kunlipyeje yen yuwu sâm ekyongomune nângâñjet. ⁹ Netje lok pareje yu ekmâ tepnetje nângâwañgim memutje âlepje olop yakât otmâ yeje menenekmâ den âiân katnenekñetâ kinsain. ¹⁰ Yakât otmâ lok âlepje olop yukât topje ekyongomune nângâñjet. Topje yuwu. Yesu Kiristo, Nasaret amboñe, yâhâmâ howanân kuñetâ muop. Kuñetâ muop yamâ Anitâñe mumuñambâ mem yahalop. Yakât otmâ yâkât wâtñan kinmâ lok yu memutje âlepje otmâ mansap. Yawu gârâmâ yeje lok yukâlen kulem teteop yakât den pat Yura lohimbi kerek ekyongoñetâ nângânomai. ¹¹ Emelâk embâñjân Miti pepaen den âlâ yuwu kulemguwi yakât bulâñe Yesuhâlen teteap.

“Emet tuhum nep lokje nak âlâ ekñetâ bâlemu mem ketetbi. Nak mem ketetbi ya Anitâñe lâum kânângâmu kuhupin kârikñe oap.” Den yawu kulemguwi tap.

Yeñeâmâ emet tuhuwi ya yengât dop otmâ

Yesu betbañgim kuñetâ muop. ¹² Yuwu sâmune nângâjet. Anitâje Yesu hângângumu ge manman kârikñe yakât mâtâp meningiop. Yakât otmâ yâkât wâtñjanâk kinmâ manman kârikñan mannomgât dop tap. Lok ondopje mâmâje otningimu manman kârikñan mannomgât dop âlâ ki tap.”

Yura yeñgât papatolipyeyanje Petoro yet Yoane sâm hâreyitgiwi.

¹³ Petoro yet Yoane, yâhâmâ nângân nângân emetñan ki yâhâowot. Yawu gârâmâ Yura papatolipyeyanje yeñgât senyenjan kinmâ den ya kâlápje orowâk ekyongowot. Yawu ekyongomutâ yâkñe denyetje ya nângâjetâ ewe membe olop. Yawu otmu nângân nângânyeñje pâroj sâmu yuwu sâwi. “O, lok yuâmâ kândikum Yesu orop manmâ gawi. Yakât otmâ den kâlápje orowâk eknongomutâ nañgain.” yawu sâwi. ¹⁴ Otmu Petoro yet Yoane je lok heñgenyuowot yâk orowâk kinbi yakât otmâ den purik pilâyitgine sâm hâum pâpgum pilâwi. ¹⁵ Yakât otmâ hângânyongoñetâ emet betñehen ge kinjetâ Petoro yet Yoane yetgât alahum yuwu sâwi. ¹⁶ “Nenne lok yâhâp yu girawu otyitgine? Yâkñe Yesuhât wâtñjan kinmâ lok pareñe emba memutâ âlepje olop yakât den pat Yerusalem kapi ambolipñanje emelâk nângâm meteai. ¹⁷ Yawu gârâmâ den yuñe kapi ârândâñ pereren sâm arimu nângâmaiñhat nenne kuyitgimunje yâkñe ki âlâkuâk Yesuhât wâtñjan kinmâ lohimbi yâkât den kâsikum yinjinomai.” Yawu sâwi.

¹⁸ Otmu tembe lâu ekyongoñetâ meyekmâ âwurem gañetâ yuwu sâm Petoro yet Yoane

ekyotgowi. “Yetŋe ki âlâkuâk Yesuhât den ya lohimbi kâsikum yin̄giromawot.”

¹⁹ Yawu sâŋjetâ Petoro yet Yoaneŋe yuwu sâowot. “Yeŋak nâŋgâm ekŋjet. Yeŋgât den lâum Anitâhât den pilâmutŋe yâkŋe nâŋgâmu ki ârândâŋ otbuap. ²⁰ Yesu Kiristoŋe den âlâlâ eknongom kulem topŋe topŋe mem gaop yakât den pat ya netŋe mem kurihiromgât dop ki tap. Ya sâm haok tuhurom yakâ.”

²¹ Yawu sâmutâ yâhâpŋe kuyitgim holanjelekŋetâ gem ariowot. Lohimbi inŋe kingitŋe orowâkŋe kulem ya ekmâ Anitâ mepaem aposololipŋe yeŋgât nâŋgâŋetâ yahalop. Yakât otmâ Yura papatolipyenŋe wahap âlâ ki otyitgiwi. ²² Lok âlepŋe olop yâkŋe pareŋe otmâ manmu yambu lok yâhâp ñerek olop.

Anitâŋe Yesuhât aposololipŋe mâmâŋe otyin̄giâkŋât yâkât lohimbiŋe ulitguwi.

²³ Yura papatolipyenŋe Petoro yet Yoane holanjelekŋetâ gem bukulipyetŋe yeŋgâlen âwurem ariowot. Ari papatolipyenŋe kuyitgiwi yakât den ya ekyongowot. ²⁴ Ekyongomutâ nâŋgâm biwiyenŋe kepeiakmâ konohâk otmâ Anitâ mepaem yuwu sâwi. “Amboonenŋe Anitâ. Gâŋe hân himbim kândikyotgom wahap topŋe topŋe kalon. ²⁵⁻²⁶ Otmu emelâk emet inâŋjan gâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe tâmbânenŋe Dawiti yâkât biwiŋjan den âlâ katmu yuwu kulemguop.

“Wongât Anitâhât ki nâŋgâmaiŋe yeŋahât naŋgaŋgiŋetâ yahatmu biwiyenŋe kâlâp siap? Wongât biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe hâlim

milim otmu Anitâ yet hoj bawaje mem ge katyelekne sâm oai? Anitâje tihityenje otbe sâm ikiye hoj bawa hângângumu gewuap. Yawu gârâmâ Anitâhât ki nângâmai ya yenjât papatolipyenje biwi konok otmâ mem ge katyeleknomaihât dop âlâ ki tap.” Dawitiuje den yawu kulemguop tap.

²⁷ Otmu torokatmâ yuwu sâm ulitguwi. “Am-bonenje Anitâ, den âlâ sâmunje nângâ. Dawitiuje den kulemguop yakât bulâje teteop yakât topje yuwu. Gâje tihitnenje otbe sâm Yesu hângângurâ ge tem lâuhihim uwawapje bia manmâ gaop. Yawu gârâmâ Herot yet Pilatone Roma lok otmu Yura nengât papatolipnenje menduhuyekmutâ orowâk tatmâ Yesu mem ge katne sâm den hikuwi.

²⁸ Yawu otbi yan yeje engatyenjeâk ki watbi. Emelâk emet inânjan gâje gike engatgeâk otmâ yu ya tetewuap ya sâm kalon. ²⁹ Yakât otmâ yâkje kuningijetâ lohotje otmaingât gâje mâtâp mañguyinjim nen hoj bawalipge mâmâje otningirâ Yesu Kiristohât den pat âlepje sâm haok tuhunom. ³⁰ Yawu otmâ Yesuhât wâtnjan kinmâ lohimbi mesekyeje orop ya hejgemyongonom. Otmu kulem topje topje memunje ekjetâ âlâ kândâkdâ otbuap. Yakât otmâ mâmâje otningihât nângâm ulitgohoain.” Yawu sâm ulitguwi.

³¹ Yawu sâm ulitgujetâ emet menduhuakmâ tatbi ya gâsuk gâsuk sâop. Otmu yanâk Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heakje mâmâje otyingimu yapâ ari Yesuhât den pat âlepje ya sâm haok tuhum lohimbi ekyongowi.

Yesuhât lohimbiye biwiyenje hikuakmâ konohâk

otmâ buku orangim manbi.

³² Yesuhât lohimbiŋe biwiyeŋe hikuakmâ konohâk otmu senje âlâlâ tatyin̄giop ya menduhum konohân katjetâ tatmu yaŋe mem tânahom manbi. ³³ Yawu manmâ Yesuŋe mumunjambâ yahalop yakât den pat ya aposololipŋaŋe lohimbi belâŋen manbi ya ekyongoŋetâ nâŋgâŋetâ bulâŋe olop. Otmu Anitâŋe mâmâŋe otyin̄gimu kulem topŋe topŋe meŋjetâ lohimbi kerekŋe yekmâ heron̄e nâŋgâyin̄giwi. ³⁴ Otmu senje âlâlâyeŋe kâsikum an̄gim tânahom manbi. Yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe ki umburuk manbi. Lohimbi nombotŋaŋe senje âlâlâyeŋe puluhunjetâ yapâ tewetsenŋe mem aposolo yin̄giŋetâ galemgawi. ³⁵ Otmu tewetsenŋe menduhuminiwi yapâ aposolone mem lohimbi umburuk manbi ya tânyongoŋetâ manbi.

³⁶ Otmu sâp yan Kipiro kapi amboŋe, lok âlâ, kutŋe Yosep sâm, yâkât yuwu sâmune nâŋgâ. Lok yakât kutŋe âlâmâ Banawa yawu sâm aposolone kunminowi. Kut yakât topŋeâmâ yuwu, “Biwi sânduk”. Yosep yâhâmâ Lewi senâmbâ gâtŋe yakât otmâ opon kâmbukŋahât âi mem manop. ³⁷ Yâkŋe ikŋe hân puluhunjetâ yapâ tewetsenŋe mem aposolo yin̄giop.

5

Anania imbiŋâitŋe otmutâ bâleop.

¹ Lok âlâ, kutŋe Anania sâm, yâkât imbiŋe, kutŋe Sapira, biwi konohâk otmâ yuwu olowot. Hânyetŋe puluhunjetâ yapâ tewetsenŋe miowot. ² Yawu gârâmâ tewetsenŋe nombotŋe ya mem

mesambutmutâ tatyitgiop. Yâhâ nombotnejé âlâmâ Ananiaje mem ari aposolo yinggaop. ³ Otmu Petoroje yuwu sâm ekuop. “Anania, yuwu sâmune nângâ. Girawu otmâ Bâleñjahât Amboje Satanje biwihan kionbe sâm otmu ki kâriknejé otmâ kinsat. Yetje Anitâhât Wâtgât mâmâñjahât Heak kâitgum hânyetnejé puluhuwi yakât tewetsenje nombotnejé mem mesambutmutâ tap. ⁴ Hân ya ki puluhuwi yan yetje Anitâhât pat ki otbuap yawu nângâm den hikuowot mâne tewetsenje alitsawot yuñe âlepnejé otbâp. Yâhâ tewetsenje yuñe Anitâhât pat otbuap yawu sâm kâitnongom nombotnejéâk katsawot. Yawu otmâ nen ki kâitnongoawot. Anitâ kâitguawot.” ⁵⁻⁶ Yawu sâmu Ananiaje den ya nângâm yanâk mum iop. Mum imu lok nombotnejé emet kâlehen yâhâm sângum âlâ mem kurihim lâum ge hanguwi. Yâhâ Anitâ kâitguop yakât matnejé mum imu lohimbi yan kinbiñejé ekjetâ sâtnje olop.

⁷ Otmu ki kâlep otmuâk imbinjane loknjahât den pat ki nângâmâk Petorohâlen takaop. ⁸ Takamu Petoroje yuwu sâm âikuop. “Hânyetnejé puluhunjetâ yapâ tewetsenje miowot ya lokganje kerehâk ningiap me?”

Sâmu sâop. “Wae, wonângen, kerehâk yinggaop yakâ.”

⁹ Sâmu Petoroje yuwu sâm âikuop. “Wongât yetje biwi konohâk otmâ Kudâhât Wâtgât mâmâñjahât Heak kâitguawot? Yakât otmâ yuwu sâmune nângâ. Lokge emelâk momu lâum ari hangum pilâm ga gâhât mambotgihiiai. Yiwerenje gâhurâ mundâ lâuhekmâ ari hangohonomai.”

10 Yawu sâm ekumu yâku yanâk kâinje topñjan purik sâm ge muop. Mumu lok ya emet kâlehen yâhâ Sapira lâum ge lokñe lâum ge hanguwi yanâk lâum ge hanguwi. **11** Otmu muowot yakât den pat Yesuhât komotje nângâjetâ sâtje olop. Yawu.

Yesuhât aposololipñaje kulem topñe topñe mewi.

12 Aposolo yâkje kulem topñe topñe meñjetâ lohimbiñe ekjetâ âlâ kândâkdâ olop. Otmu Yesuhât komotje biwiyenje kepeiakmâ konohâk otmu hilâm ârândân Solomongât selep yan yâhâ menduhuakmâ Anitâ mepaeminiwi. **13** Yawu otminiwi yan lohimbi dondâhâlakje nângâyinjinetâ yahalop yamâ Yura papatolipyenje hilipnongomai sâm yâk yençâlen ki torokatbi. **14** Yawu gârâmâ lohimbi nombotñaqe Yesu Kudânenjahâlen biwiyenje kepeim yâkât komolân torokatmâ manbi. **15** Otmu kapi ambolipñaje bukulipyenje parene otmâ manminiwi otmu tisi mesek otbi ya Yesuhât aposololipñaje heñgemyongojet sâm gerelân katyekmâ lâuyekmâ ari mâtâwân katyekjetâ tatbi. Otmu yuwu nângâwi. “Petoroje mâtâp watmâ gam ariwuap yan umutñaqe longâeyekmu âlepñje otnomai.” **16** Otmu Yerusalem hâlâjmâ kapi tipi tapi tatmâ arap ya ambolipñaje bukulipyenje tisi mesek otbi otmu weke bâleñanje mângâeyekmu manminiwi ya meyekmâ aposolo yençâlen takajetâ heñgemyongowi.

Anitâhât ajele âlâje aposolo pâi emetjambâ mem holanjekmu gem ariwi.

17 Aposoloje yawu otbi yakât den pat ya hotom uminiwi ya yençât kunyeñje otmu ikñe

bukulipŋe Sarukaio komolân gâtŋeŋe nâŋgâŋetâ bâleop. ¹⁸ Nâŋgâŋetâ bâlemu aposolo meyekmâ pâi emetŋan katyekŋetâ tatbi. ¹⁹ Katyekŋetâ tatŋetâ emet ŋin sâmu iwi. Otmu omoŋ tânâmışan Kutdâhât aŋelo âlâŋe mândeyekmu yahatŋetâ meyekmâ ge yaehen yuwu sâm ekyongop. ²⁰ “Yerje opon kâmbukŋan yâhâ manman kârikŋahât den pat âlepŋe ya topŋambâek lohimbi kâsikum yinŋginomai.” ²¹ Yawu sâmu emet hanj sâmu den ya lâum opon kâmbukŋan yâhâ Yesuhât den lohimbi kâsikum yinŋgiwi.

Otmu hotom uminiwi yengât kunyeŋeŋe bukulipŋe meyekmu Yura yengât papatolipyerje yengâlen arinjetâ orowâk menduhuakmâ den emetŋan yâhâwi. Yâhâ tatmâ aposolo meyekmâ takŋet sâm opon kâmbukŋahât tembe lâu nombotŋe hâŋgâŋyongoŋetâ pâi emetŋan yâhâwi. ²² Yâhâm pâinyekŋetâ biatmu âwurem taka yuwu sâm ekyongowi. ²³ “Nen pâi emetŋan arim takain. Yâhâ pâi emetŋahât galem yaŋe gahatŋe kârikŋe maŋgum galem kinŋetâ yeksain. Yawu gârâmâ aposolo meyekne sâm takain,” sâm ekyongomunŋe gahatŋe mem pilâŋetâ kâlehen yâhâ pâinyekmunŋe biatsap.”

²⁴ Yawu sâŋjetâ hotom uminiwi ya yengât kulinipyerje otmu tembe lâu yengât kunyeŋeŋe den ya nâŋgâm “Girawu otmâ gulip oai,” sâwi. ²⁵ Yawu otmâ tatŋetâ yanâk lok âlâŋe taka yuwu sâm ekyongop. “Wâe, lok pâi emetŋan mem katyekbî ya opon kâmbukŋan yâhâ lohimbi den kâsikum yinŋim kinŋetâ yeksain.”

²⁶ Yawu sâm ekyongomu yâkŋe opon

kâmbukñahât tembe lâu hângânyongoñetâ ari lohimbi kiñgitñe orowâkñe denyeñe nângâm kinbi ya yekmâ “Yâkñe kât mem nongomai” sâm aposolo ya lohotñan meyekmâ den emetñan ariwi.

Aposoloñe Yesuhât topñe Yura yeñgât papatolipyenê ekyongowi.

²⁷ Aposolo meyekmâ yâhâ Yura yeñgât papatolipyenê yeñgât senyeñan katyekñetâ kinñetâ hotom uminiwi ya yeñgât kunyeñanje yuwu sâm ekyongop. ²⁸ “Oran Yesuhât den lohimbi ki kâsikum yinginet sâm kuyingiwin. Yamâ yeñe nengât den ya kum Yesuhât den lohimbi kâsikum yinginetâ yâkñe sâm haok tuhuñetâ lohimbi kapiân tai ya kerekñe nañgai. Otmu Roma tembe lâuñe Yesu kuñetâ muop yakât tosa ya nengâlen gâitsai.” Yawu sâwi.

²⁹ Yawu sâñjetâ Petoroñe purik pilâyiñgim yuwu sâm ekyongop. “Yeñgât den ya lâum Anitâhât den kunomgât dop âlâ ki tap. ³⁰ Yeñgât sâtgât otmâ Roma lokñe Yesu mem howanân kuñetâ muop. Mumu hanguwi yamâ topñe yuwuhât otmâ tâmbâlipnenje yeñgât Anitâñe mumuñambâ mem yahalop. ³¹ Isirae lok nenne Yesuhâlen biwinenñanje kepeimunje Anitâñe tosanenje pilâningiwuapgât yâkñe Kutdânenje Yesu mumuñambâ mem yahatmu himbimâñ orowâk tawot. ³² Yâhâ lohimbi âlâ me âlâñe Yesuhâlen biwiyeñanje kepeim Anitâhât denje lâum manmai ya yeñgât nângâm Anitâñe ikñe Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge mâmâñe otyingimap. Nenne yawu otmâ mansain yakât otmâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe biwinenje

mem sânduk tuhuningimap. Yawu otmâ mâmâje otningimu kulem topne topne mem mansain.”
 33 Yawu sâm ekyongomu nângâjetâ bâlemu aposolo yongone sâm otbi.

Parisaio âlâje yahatmâ bukulipje sâm sânduk menduk tuhuyehop.

34 Aposolo yongone sâm otjetâ yan Parisaio lok kutdâ âlâje Mosehât girem den kâsikum yiñgim manop, ya kutne Gamalie, yâknejahat yahatmâ kinmâ tembe lâulipyenje ekyongomu aposolo meyekmâ emet betnehen ge kinjetâ bukulipje yuwu sâm ekyongop. 35 “Bukulipne, yeñe lok yu in yawu mem bâleyekmaihât yuwu sâmune nângâjet. Yeñe nângâm heñgeñgumâmâ girawu otyiñginomai yakât topne tetemu ekmâ nângânomai. 36 Emelâk lok âlâ, kutne Teuta, ikrâjahât nângâmu yahatmu, “Roma lok kasalipnenje watyekmunne arinjet” sâm lok 400 ekyongomu yâkâlen torokatbi. Yawu otjetâ ikrâje kuñetâ mumu loklipne iton galanj otmâ kinbi. Yawu otmâ otjetâ ki ihiop. 37 Yakât betnjan Roma lok kunyeñanje Yura nengât dopnenje nângâwe sâm otmu sâlipnongowi sâp yan lok âlâ, Galilaia gâtne, kutne Yurasi, yâknejahat yohimbi meyekmu Roma lok watyekne sâm otbi. Yawu otmu yâkurâ yauwâk kuñetâ mumu loklipne kerek yongom watyekjetâ tiok taok otmâ arinjetâ kutyenje bialop. 38 Yakât otmâ yuwu sâmune nângâjet. Yeñe aposolo yu ki yekmâ sâjet. Yâknejahat yenyenjeâk watmâ den ya lohimbi kâsikum yiñgim gai otmuâmâ nep yu gulip otbuap. 39 Yâhâ lok yuñe Anitâhât sâtgât otmâ den yu lohimbi kâsikum yiñgim

gai otmuâmâ nep yu mem ge katyekne sâm otmunje hâi hâiñe otmu pilânom. Otmu nep yukât amboñe Anitâ mem ge katne sâm otnom. Biwinañe yawu nañgan. Yawu.” ⁴⁰ Yawu sâm ekyongomu nângâjetâ ârândâñ otmu tembe lâulipyenje ekyongonjetâ aposolo yongowi. Yongom Yesuhât den pat âlepnej ya lohimbi ki kâsikum yiñginomai sâm kuyingim pilâyekjetâ ariwi.

⁴¹ Otmu aposolone Yesuhât den pat âlepnej lohimbi kâsikum yiñgiwi yakât matnej papatolipyenje yongowi yakât nângâjetâ biwiyenje âlepnej olop. ⁴² Yawu otmâ hilâm ârândâñ opon kâmbukñan otmu emet tete yâhâm gem Yesu Kiristohât den pat âlepnej ya kâsikum yiñgim manbi.

6

Lok nombolân yâhâp meyekmâ nep sâm yiñgiwi.

¹ Sâp yan lohimbi kinjigitje orowâkje Yesuhâlen biwiyenje katmâ yâkât komolân torokatmâ manbi. Manmâ senje âlâlâyeñe konohân menduhunjetâ tatmu yapâ mem tânahom manbi. Yawu gârâmâ Girik kapi ambolipnej Yerusalem kapiân kandi taka tatbiñe Yerusalem kapi ambolipnej orop senje âlâlâ menduhum katminiwi yakât nekamân otbi. Nekamân otmâ Girik kapi ambolipnajanje yuwu sâwi. “Senje âlâlâ menduhum katmunje tap yapâ nep lokñe mem nengât kambut ki dopjan tânyongoai. Ya ekmunje dondâ bâleap.”

² Yawu sâñjetâ Yesuhât aposololipnajanje lohimbi ya menduhuyekmâ yuwu sâm ekyongowi. “Nenje senje âlâlâ menduhum katjetâ tap yuâk galemgum mannom otmuâmâ Anitâhât den yu

lohimbi kâsikum yiŋginomgât mâtâp ki tetewuap.
³ Yakât otmâ Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heaknej
mâmâŋe otyiŋgimu mansai komot yapâ gâtje lok
nombolân yâhâp mem teteyekjetâ nep yiŋgimunje
senje âlâlâ yu galemgum kambulipyenje kâsikum
yiŋginomai. ⁴ Yawu otnjetâ benje nenjeâmâ
Yesuhât den lohimbi kâsikum yiŋgim Anitâ ulitgum
mannom." Yawu sâwi.

⁵ Den yawu sâjetâ nâŋgâjetâ ârândâj olop.
Yakât otmâ lok mem katyekbi ya yeŋgât kutyenje
yamâ yuwu. Setepano yâknej Yesuhâlen biwiŋaje
tiŋâk kepeim Anitâhât den lâum manop. Yawu
manmu Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heaknej
mâmâŋe otbaŋgim gaop. Otmu nombotje âlâmâ
kutyenje yuwu. Pilip, Porokoro, Nikano, Timon,
Pamena, otmu bâiŋeâmâ Nikolao. Nikolao yamâ
Antiok kapi pilâm Yura yeŋgâlen torokatmâ Anitâ
mepaem manmâ gaop. ⁶Lok yu meyekmâ aposolo
yeŋgâlen gajetâ yâknej kunyenjan mem Anitâ
ulitguwi.

⁷ Otmu Yesuhât komotje yâkât den pat
âlepje sâm haok tuhuŋjetâ lohimbi kiŋgitje
orowâknej Yesuhâlen biwiyeje katmâ yâk yeŋgâlen
torokatjetâ sambe sambe otbi. Yawu otmâ hotom
uminiwi yeŋgâlen gâtje dondâŋe denyeje ya
nâŋgâjetâ bulâŋe otmu Yesuhâlen biwiyeje katbi.

Setepano mewi.

⁸ Anitâŋe Setepano nâŋgâwaŋgim mâmâŋe
otbaŋgimu kulem topje topje memu lohimbiŋe
ekjetâ âlâ kândâkdâ olop. ⁹ Yawu gârâmâ lok
nombotje Kirene, Alesandiria, Liwia, Kilikia,
Asia, kapi yu ambolipŋaje opon kâmbukŋan yâhâ

Setepanohât den kakñan sâwi. ¹⁰ Den kakñan sâñjetâ Wâtgât mâmâñjahât Heakñe Setepano mâmâñe otbañgimu den sâmu denyeje ya kum ge kalop.

¹¹ Yawu otyingimu ari lok yanë lok nombotnej mem teteyekmâ engatyenjan gejetâ yâkñe yuwu sâm Setepano hakñan sâm lohimbi ekyongowi. “Setepanoje Mosehât girem den kelañgatmâ den aingo lohimbi kâsikum yiñgimap. Otmu Anitâhât opon kâmbukñahât nâñgâmu gemu Anitâ sâm bâlewañgimu nañgain.” ¹² Yawu sâñjetâ Yura yeñgât papatolipyenje otmu Mosehât girem den kâsikum yiñgiminiwi otmu lohimbi nombotñaje nâñgâñjetâ biwiyeñe kou kâláp semu Setepano mem den emetñan yâhâ den âiân katbi. ¹³ Den âiân katmâ aingoân lok engatyenjan gewi ya ekyongoñjetâ ga Setepano hakñan yuwu sâwi. “Lok yuñe haoñmâ ârândâñ Anitâhât opon kâmbukñahât nâñgâmu gemu Mosehât girem den sâm ge katmap. ¹⁴ Yuwu sâmu nañgain. “Yesu Nasaret kapi amboñaje opon kâmbukñe huhum itoñ galan tuhuwuap. Otmu Mosenje girem den otmu opon kâmbukñahât orotmeme sâm ningiop ya kum orotmeme aingo ningiwuap.” Yawu sâmu nañgain.” Yawu sâm Setepano hakñan sâwi. ¹⁵ Hakñan sâñjetâ menduhuakbiñe Setepano ekñetâ yâkât kundenñaje añjelo kundenñe yawuya teteop.

7

Setepanoje Yura tâmbâlipyeñe yeñgât topyenje sâop.

¹ Hotom uminiwi ya yengât kunyeñanje Setepano yuwu sâm âikuop. “Den yai yu bulâne yai me?”

² Sâmu Setepanoje yahatmâ yuwu sâop. “Papatolipne otmu bukulipne den sâmune nângâjet.

Awarahamgât sâop.

Tâmbânenje Awaraham yâknej Mesopotamia kapi ki pilâm Haran kapiân ariop sâp yan Anitâ yahat yahatnej, Lanjinje Amboñanje tetewaŋgim yuwu sâm ekuop. ³ “Gâje kapihe tâmbâne, hep torehenlipge, bukulipge pilâyekmâ nâje kapi âlâ tiripgohowom yan ari manbuat.”

⁴ Yawu sâmu tem lâuwaŋgim Kairia hân pilâm Haran kapiân ari manop. Yan manmâ âwâne bâleop. Âwâne bâleop yakât kaknjan Anitâne yâhâpnejete waŋgim yuwu sâm ekuop. “Hân âlâen ari in kandi manbuat.” Yawu sâm ekumu yahatmâ Haran kapi pilâm nenje mansainân yuân emelâk takaop. ⁵ Yuân taka kandi manop. Yâhâ Awarahamnej imbiŋâit kâsi manoworâke yamâ benje yâkât tepjan gâtnjaqe hân yu ambokunomaihât Anitâne pat kuwaŋgiop. ⁶ Yawu otmâ den âlâ yuwu sâm ekuop. “Gâhât sennej hân yu pilâm kapi âlâen ari manmâ kapi ambolipnej hoŋ bayinjgim manmâ yâhâjetâ yambu 400 pesuk sâwuap. ⁷ Hoŋ bayinjgim manjetâ hâhiwin yiŋginomai. Yakât otmâ nâje lohimbi ya matnej umatnej yiŋgimune pilâyekjetâ âwurem hân yuân taka manmâ nâhât tem lâunihim mepaenekmâ mannomai.” ⁸ Yawu sâm ekum pat kuwaŋgiop. Pat kuwaŋgiop ya nângâm mannomaihât hâkyeñahât torehenjan undip tuhuaŋgim manmâ yâhânomai ya sâm kalop. Otmu yakât

kakñan Awaraham nanje Isaka tetemu hilâm nombolân kalimbu pesuk sâmu hâkñahât torehenjan undip tuhuwañgiop. Otmu Isaka nanje Yakop tetemu yâk gurâ yawuâk hâkñahât torehenjan undip tuhuwañgiop. Otmu Yakop nanlipne kâiân yâhâp tetenjetâ yâk gurâ yawuâk hâkyeñahât torehenjan undip tuhuyinjio.

Yosepgât sâop.

⁹ Otmu Yosep atalipnaje yâkât hâkây otmâ mem âlâlâ tuhuwi. Yawu tuhum lok nombotnaje takâ Yosep puluhum dâim Aihita hânâñ ariwi. Atalipnaje yawu otbañgiwiâke yamâ Anitâye tititje olop. ¹⁰ Otmu nângân nângânje pato tetewañgimu Aihita lok nombotnaje ekñetâ âlâ kândâkdâ otmu kunyenje, kutje Parao sâm, yâkâlen dâim ariwi. Dâim arinetâ Anitâye mâmâye otbañgimu Paraonje yâkât orotmemenje ekmu ikñan gâtje otmu ikñe emet otmu Aihita kapi ambolipne ya galemyongom manâkgât âi sâm wañjop.

¹¹ Otmu sâp yan Aihita otmu Kanan hân yuân po pato teteop. Yawu tetemu tâmbâlipnenaje sotgât umburuk otbi. ¹² Yawu manmâ Aihita hânâñ sot tap yawu sâñetâ nângâm Yakopne nanlipne yan hângânyongomu ariwi. ¹³ Aihita arim âwurem takâ yakât den pat âwâyeje ekuñetâ manmâ manmâ benje âlâkuâk hângânyongomu ariwi. Arinetâ Yosepne atalipne teteyinjim ikñahâk topne sâm tetem ekyongop. Teteyinjim atalipne dâiyekmâ Paraohâlen arinetâ topyeje sâm tetemu nângâop. ¹⁴ Yakât kakñan Yosepne âwâñahât den katmu âwâñajane ikñe senje âlâlâje otmu hep torehenlipne lohimbi 75 meyekmu Aihita hânâñ ariwi. ¹⁵ Yan

ari manmâ Yakop ya muop. Otmu nanlipnje gurâ yawuâk muwi. ¹⁶ Otmu emet inânjan Awarahamje Sikem kapiâ Hemohât nanlipnje yeñgâlen hân âlâ puluhuop yan hahityeñe lâum ari kurihiyekbi.

Mosehât sâop.

¹⁷⁻¹⁸ Tâmbâlipnenñañe Aihita hânâñ tetem sambe sambe otbi. Yawu otmâ manjetâ Anitâñe Awarahamgât pat kuwañgiop yakât bulâñe menomaihât sâp ya tâlâhuop. Sâp yan Aihita yeñgât kunyeñe âlâ belâñgen tetem manopnje Yosepgât topje ki nâñgâop. ¹⁹ Lok yanje tâmbâlipnenñe mem ge katyekmâ hâhiwin yîngiop. Otmu nimnaomlipnyeñne tetem sambe sambe otmai sâm nanlipyeñne tetewi ya lâum kapi betjehen pilâyekjetâ muwi. ²⁰ Yawu gârâmâ tâmbânenñañe Mose tetemu âwâñe mâmâññañe emetyetñan tihâk mesambutmutâ tatmu emetsenñe kalimbu pesuk sâop. ²¹ Emetsenñe kalimbu pesuk sâmu hahitje tiñ tiñ sâmu ekmutâ iwit nanje olop. Yawu otmu saka saka kum kâlehen katmâ toen kalowot. Toen katmutâ to kakñjan yoloñ yoloñ otmâ bam gam tatmu Parao baratññañe ekmâ mem takâ ikñahâk galemguop. ²² Lok otmâ Parao loklipnje yeñgât nâñgân nâñgân emetñan yâhâmu den kâsikum wañjetâ nâñgân nâñgân pato miop. Nâñgân nâñgân pato memu Aihita ambolipnje ekjetâ sâtnje otmu ewe katminiwi.

²³ Manmu yambu lok yâhâp ñerek pesuk sâmu Isirae bukulipnje girawu mansai sâm yâk yeñgâlen ari yehop. ²⁴ Arim yekmu Aihita lok âlâñe Isirae

lok âlâ kumu ekmâ Isirae lok ya tângum Aihita lok ya kumu muop. ²⁵ Kumu mumu biwiñaže yuwu nângâop. “Anitâje mâmâje otnihimu bukulipne tânyongom Paraohât bâtnjambâ dâiyekmune hân âlâengen ari nennjahâk galemahom mannom ya nângâm heŋgeŋguai,” biwiñaže yawu nângâop. Yawu gârâmâ Isirae lohimbije ya ki nângâwi. ²⁶ Aiop, emet haŋ sâmu Moseñe âlâkuâk ari Isirae lok yâhâp ahom tatmutâ mem teteyelehop. Yawu otmutâ mem hâreyelekmâ yuwu sâm ekyotgop, “Wongât yetŋe ahoawot?”

²⁷ Yawu sâmu kapam kândikuopŋe yuwu sâm denŋe kakŋjan sâop. “Gâ ki nângâhihiai. Âlâŋe galem sâm katgekmu takat? ²⁸ Oran Aihita lok âlâ kundâ muop yazuâk nohowe sâm oat hâ?” ²⁹ Yawu sâmu nângâm Moseñe Aihita hân pilâm Mirian hânângen ari manop. Yan manmâ imbi âlâ yaken gâtŋe memu yâkŋe nanyâhâtŋe yâhâp meyelehop.

³⁰ Manmâ gamu yambu lok yâhâp ɻerek pesuk sâmu hân ya pilâm lok ki manmaiângen ariop. Yan ari Sinai pumŋe topŋjan kinmu aŋelo âlâŋe nak topŋjan kâlâp semu yan tetem kinmu ehop. ³¹ Ekmu sâtŋe otmu “Enda wonŋe oap?” sâm ya ekmâ heŋgeŋguwe sâm gotŋjan bamu Kutdâŋe yuwu sâm ekuop. ³² “Nâmâ Awaraham, otmu nanŋe Isaka, otmu sesene Yakop yâk yengât kundayeŋe tatmâ gaman.” Yawu sâmu Moseñe kâiŋe bâtnje sâñ sâñ sâmu senŋe kâtâpgum kâmgum kinop. ³³ Yawu otmâ kinmu Anitâŋe yuwu sâm ekuop. “Hân kinsat yu kâmbukŋe. Yakât otmâ kâihe katipŋe tuhum pilâ. ³⁴ Yuwu sâmune nângâ. Ko-

molipne Aihita hânâñ manjetâ kapi ambolipñaje yongom mem âlâlâ tuhuyekjetâ manmâ gai. Yawu manmâ gajetâ yekmâ umatje yapâ holanjekbe sâm gâ tetehihian. Yakât otmâ mâmâñe otgihim hângângohomune Aihita hânâñ âwurem ari tânyongowuat.” Anitâñe yawu sâm ekuop.

35 Yâhâ Moseñe Aihita hânâñ talop yan Isirae lok âlâñe yâkât nângâmu gemu yuwu sâm ekuop. “Âlâñe galem sâm katgekmu takat?” yawu sâop. Yawu gârâmâ Moseñe bukulipñje tânyongom kasalipyenje yeñgât bâtyeñambâ dâiyekmu hân âlâengen ari mannomai sâm nak topñan kâlâp siop yan ajelo âlâñe tetewañgim kinmâ mâmâñe otbañgiop.

36 Anitâñe Mose hângângumu Aihita hânâñ âwurem ari kulem âlâlâ memu ekjetâ sâtje kârikñe olop. Yawu otmâ bukulipñje dâiyekmu Aihita hân pilâm taka saru âlâ, kutje saru kuriñ sâm, yan kulem âlâ memu ekbi yamâ yuwu. Anitâñe nângâmu to ya keterakmâ torehen torehen otmu mâtâp teteop. Yawu otmu kâiyeñe hân linjmâ nombotgen takawi. Taka lok ki manmaiângen manjetâ Moseñe kulem topñe topñe mem gamu yambu lok yâhâp ñerek pesuk sâop. **37** Otmu Moseñe tâmbâlipnenje yuwu sâm ekyongop. “Anitâñe hângânnohomu taka tânyongomune âlepñe mansai yuwuâk nengât komolân gâtñe âlâ hângângumu yâkât den kâsikum yingim tihityenje otbuap.” **38** Yawu sâm ekyongop. Otmu Moseñe tâmbâlipnenje orop lok ki manmaiângen manmâ Anitâhât den kâsikum yingim gaop. Otmu ikñe Sinai pumjan yâhâmu ajelo âlâñe Anitâhât girem

den kâriknje sâm ekumu âwurem ge ekyongop.

³⁹ Anitâhât den ya ekyongop yamâ bennje papatolipnenjae biwiyeje kâriknje otmâ den ya hâkâj otmâ Mose betbañgim Aihita hânângen âwurem arine sâm otbi. ⁴⁰ Yawu otjetâ Moseje âlâkuâk katyekmâ Sinai pumjan yâhâop. Pumjan yâhâ Anitâ orop den alahumutâ lohimbi yanje Mose iminje, kutje Aron sâm, yuwu sâm ekuwi. “Moseje Aihita hânângembâ dâim takâ katnenekmâ nengât ki nângâm gulip oap. Yakât otmâ gâje nak âlâ mem hâwim kânângârâ kinmu mepaene. Yawu otmâ lâum âwurem Aihita hânâan arinom.” ⁴¹ Yawu sâm ekujetâ bulimakao umutje hâwim kânângâmu kinmu sot um gotjan katmâ heroje otbañgim mepaewi. ⁴² Yawu otjetâ Anitâje yekmu bâlemu betyiñgimu biwiyeje gulip otmu pitu mepaewi. Yawu otbi yakât poropete âlâje den yuwu kulemuop.

“Anitâje yuwu yap. Isirae ambolipje yuwu sâmune nângâjet. Yen lok ki manmaiângen manmâ bulimakao ki gâim nâhât hotom um gawi. Yawu otmâ kasalipyenje yençât Porom Lâpiohât hotom um manmâ ganjetâ yambu lok yâhâp ñerek pesuk sâop. ⁴³ Otmu pitu mepaem yan kasalipyenje yençât Porom Lâpioyerje, kutyetje Molok yet Lepan, ya yetgât umutyetje hâwim selep tuhum yakât kâlehen lâum kânângâyelekjetâ kinmutâ mepaeyelekbi. Mepaeyelekbi yakât matje sâmune Bawilon kapi ambolipjae taka meyekmâ kapiyenjan arinetâ yeje yâk hoj bayiñgim mannomai.” Anitâje yawu yap.”

Den yawu kulemguop tap.

Tâmbâlipnenŋaje Anitâhât selep tuhuwi.

44 Emelâk embâjân tâmbâlipnenŋaje Aihita hân pilâm lok ki manmaiângen takâ manjetâ Anitâje ikne selep tuhujet sâm yakât topne Mose ekuop. Topne ekuop yawuâk watmâ tuhuwi. **45** Tâmbâlipnenŋaje yakât kâlehen yâhâ mepaeminiwi. Yawu otmâ manmâ gajetâ benje Yosuanje galemyeje olop sâp yan Anitâje mâmâje otyingimu kasalipyenje yongom wavyekjetâ arijetâ selep ya yan lâum takâ katmâ mepaem manbi. Yawu otmâ manmâ gajetâ lok kudâ âlâ, kutne Dawiti sâm, yâkne galemyongop. **46** Dawiti je galem yongom manmu Anitâje ekmu ârândâj olop. Yakât otmâ opon kâmbukne pato tuhuwaŋgiwe sâm Anitâ ekuop. **47** Ekumu ki nângâwaŋgiop. Yakât otmâ Dawiti nannje, kutne Solomon sâm, yâkne opon ya tuhuwaŋgiop. **48** Yakât otmâ yuwu sâmune nângâjet. Anitâ ambonenje yahat yahatje nenne emet me opon mem kânângâmain yan ki tatmap. Yakât otmâ Anitâje poropete âlâ yuwu ekumu kulemguop.

49-50 “Nâ ninahâk hân himbim kândikyotgowan.

Otmu senje âlâlâ saruân hikiân tatmap ya ninahâk katyekban. Nâ himbimân otmu hânâñ ârândâj otmâ tan. Yawuhât opon kâmbukjan yâhâ tat sâm tuhunihijetâ ârândâj otbuapgât dop âlâ ki tap. Nâne oponân ki tatman.” Den yawu kulemguop tap.

Setepanoje sâyiŋgiop.

51 Yen biwiyeje kârikje. Biwi nângâñ nângânyeje ki pâron yap. Tâmbâlipenŋaje Anitâhât

Wâtgât mâmâjahât Heak betgum manbi yen gurâ yawuâk otmâ manmâ gai. ⁵² Emelâk emet inânjan Anitâhât poropeteliprêjane iknjé hoñ bawa âlâ tetem koko salek manbuap yakât den pat kulemguwi ya kerehâk tâmbâliprêjane hilipyongowi. Otmu yakât bulâgneâmâ Yesu teteop ya yenje betbañgim howanân kuñjetâ muop. ⁵³ Otmu Anitâhe iknjé anjeloliprêjê hângânyongomu ge girem den poropete ekyongojetâ yâkjé kulemguwi ya yenje ki lâum mansai. Yawu.”

Setepano kuñjetâ muop.

⁵⁴ Setepanoje den yawu sâm ekyongomu bi-wiyeñjan hâumu kuk nângâwañgi. ⁵⁵ Yawu otjetâ Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heaknej mâmâhe ot-bañgimu himbimâr senje pilâm eksan mâne Yesu Anitâ orop tatmutâ yelekmu âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâm ekyongop. ⁵⁶ “Himbim pâroñ sâmu Yesu, lok bulâñe, Anitâ orop tatmutâ yeleksan.” Yawu sâop.

⁵⁷⁻⁵⁸ Yawu sâmu “Den kâmbuknej hâliliñe yap” sâm lâum dâim kapi betñehen gewi. Kapi betñehen gem kunliprêjane yenje hâk katiprêj kâkâlep katbi ya tuhum pilâm lok pato âlâ, kutnej Saulo sâm, yâkât kâinje topñan katñetâ tatmu kât mem kuwi. ⁵⁹ Setepano ya kâtnej kuñjetâ Yesu ultigum yuwu sâop. “O Kutdâ Yesu, umutne me.” ⁶⁰ Yawu sâm pilakbe sâm otmâ yuwu sâop. “Kutdâ, tosa pilâyiñgihât nañgan.” Yawu sâm pilahop.

Kuñjetâ mumu Sauloje nângâmu ârândâj olop.

1-3 Setepano kuñetâ muop yan lok nombotje Anitâhât tem lâum manbiñe isem lâum sumyenjan ari hanguwi. Otmu Sauloñeâmâ Yesuhât komot hilipyongowe sâm emet ârândâŋ yâhâm gem pâinyehop. Otmu nombotje mem teteyekmâ tembe lâulipje ekyongomu meyekmâ ari pâi emetjan katyekbi. Yawu otyiñginjetâ lohimbi nombotjañe Yerusalem kapi pilâm itoñ galañ otmâ kapi tipi tapi Yuraia Samaria hânâñ tatmâ arap yan arim kinbi. Yâhâ Yesuhât aposololipjeâmâ Yerusalem kapiâñâk tatbi.

Pilipje Samaria ambolipje den pat âlepje ekyongop.

4 Yesuhât komot Yerusalem kapi pilâm itoñ galañ otmâ ariwi yanje Yesuhât den pat âlepje kapi ambolipje ekyongowi. **5-6** Yawu otbi yan yâk yençâlen gâtnje lok âlâ, kutnje Pilip sâm, yâknej Samaria yençâlen ari Yesuñe tihitnenne olâkgât Anitâhe hâñgângumu giop yakât den pat ekyongop. Den pat ya ekyongom kulem topnje topnje memu lohimbiñe ekñetâ âlâ kândâkdâ otmu denje nângâñjetâ bulâñe olop. **7** Otmu lohimbi nombotje weke bâleñanje mângâyeckmu manminiwi ya watyingimu gaiakmâ ariwi. Yâhâ lohimbi nombotje âlâmâ senyeñe bok sâsâñje otmu pareñe otmâ tatminiwi ya mem heñgemyongop. **8** Yawu otyiñgimu kapi ambolipjañe biwiyeñe heronje olop.

9 Yâhâ kapi yan lok kâmbukje âlâ manop, kutnje Simon sâm, yâknej iñkhe mepaeakmâ hawat topnje topnje tuhuyingimu ekñetâ sâtñe otminiop. **10-11** Yakât otmâ kapi ambolipje, lok geheñe yahat

yahatŋe, lok kutyenje orop, kutyenje bia, kerehâkŋe yâkât nângâjetâ yahatmu yuwu sâm mepaeminiwi. “Wâtge kârikŋe tatgihiap. Yakât otmâ gekmunŋe Anitâhât dop oap.” Yawu sâm yâkât kutŋe “Wâtgât Amboŋe,” sâm yâkât nângâjetâ yahatmu manminiwi. ¹² Aiop, Anitâŋe tihitnenŋe otbe sâm Yesu hâŋgângumu giop yakât den pat âlepŋe Pilipŋe ekyongomu nângâjetâ bulâŋe otmu Yesu Kiristohâlen biwiyeŋŋe kepeinjetâ toen katyehop. ¹³ Yâhâ Simon lok kâmbukŋe ya gurâ yawuâk Yesuhâlen biwiŋe katmu toen kalop. Toen katmu yâkŋe Pilip orop manmâ kulemtopŋe topŋe memu ekmu âlâ kândâkdâ otmu yakâlâk nângâm manop.

Petoro yet Yoaneŋe Samaria kapiân ariowot.

¹⁴ Samaria kapi ambolipŋeŋe Anitâhât den nângâjetâ bulâŋe otmu biwiyeŋŋe Yesuhâlen katbi yakât den pat sâm haok tuhuŋjetâ Jerusalem kapiân arimu aposoloŋe nângâwi. Pat ya nângâm lohimbi yan Yesu Kiristohâlen biwiyeŋŋe tinâk kepeim manŋetgât Petoro yet Yoane hâŋgânyotgojetâ ariowot. ¹⁵⁻¹⁷ Arimutâ topyenŋe yuwu sâm ekyotgowi. “Emelâk biwinenŋe Kutdânenŋe Yesuhâlen katmunŋe yâkât kulân toen katnenekbi. Toen katnenekbi yan Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe ki ge mâmâŋe otningiop.” Yawu sâm ekyotgojetâ nângâm Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe ge mâmâŋe otyiŋgiâkgât kunyenŋan meyekmâ Anitâ ultguowot. Kunyenŋan meyekmâ Anitâ ultgumutâ ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu ge mâmâŋe otyiŋgiop.

18-19 Mâmâje otyiñgimu Simonje ya ekmu âlâ kândâkdâ otmu yawuâk otbehât nângâm tewetsenje mem ari yuwu sâm âiyotgop. “Nâje lohimbi kunyenjan meyekmune yawuâk Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakje ge mâmâje otyiñgiâkgât tewetsenje yu yitgimune nângânihimutâ nâku yawuâk otbom.” Yawu sâop.

20-21 Yawu sâmu Petoroje yuwu sâm ekuop. “Anitâje ikje Wâtgât mâmâjahât Heak hângângumu ge mâmâje otyiñgimap ya gâje tewetsenjae puluhuuatgât dop âlâ ki tap. Anitâje biwihe ekmu ki ârândân otmu kâlâpgât pat mansat. Yakât otmâ netgâlen ki torokatbuat. Tewetsenje ya miakmâ ari.

22-23 Biwihahât topje yuwu nañgan. Netje kunyenjan meyekmutje kulem tetemu ekdâ biwihe bâleap. Yâhâ yawuâk biwi bâle otmâ mandâ Anitâje yakât matje gihimu mem hiliwahomatgât nângân nângânge bâleje ya pilâm biwihe Yesuhâlen kepeim ultgu. Yawu.”

24 Sâmu sâop. “Den yat yu tetenihimapgât yetnjak nângânihim Anitâ ultguyet.” Yawu sâop.

25 Aiop, Petoro yet Yoaneje Yesuhât den pat âlepje kâsikum yingim Yerusalem kapiân âwurem ariowot. Otmu mâtâwân ariowot yan kapi tipi tapi mâtâp hâlajmâ tatmâ arap ya ambolipje Yesuhât den pat âlepje ekyongomutâ nângâwi.

Pilipje Yesuhât den pat âlepje Itiopia lok ekuop.

26 Otmu yakât kakjan kulem âlâ Pilipgâlen teteop yakât sâmune nângâ. Aiop, Yerusalem kapi pilâm Gasa kapiân geminiwi mâtâp ya ki arim takam tatjetâ angom kâtiñ sâop. Yâhâ ki kâtiñ

sâop sâp yan Anitâhât ajielo âlâje Pilip tetewaŋgim yuwu sâm ekuop. “Gâne yahatmâ emet kaknej ari Yerusalem kapi pilâm Gasa kapiân gemai mâtáp yawuâk watmâ ariwuat.” Yawu sâm ekuop.

²⁷⁻²⁸ Yawu sâm ekum hâŋgângumu ariop. Aiop, Itiopia kapi ambolipnej yeŋgât imbi kutdâ âlâ manop, kutnej Kandake. Otmu Kandakenje iknej tewetsenŋahât galem pato âlâ hâŋgângumu Yerusalem kapiân ari opon kâmbukjan yâhâ Anitâ mepaem hotom uwaŋgiop. Hotom uwaŋgim pesuk pilâm iknej hân waŋgaŋe beâsi betnejhen hikum pilâhetâ dâiop yan yâhâ tatmu dâimu kapijan âwurem ariwe sâm olop. Mâtâwân arim tatmâ emet inânnjan Anitâje poropete âlâ, kutnej Yesaia, den ekumu kulemguop ya mem mewalakum sâlikuop. Tatmâ sâlikum gemu Pilipnej ehop. ²⁹ Ekmu yan Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heaknej yuwu sâm Pilip ekuop. “We, beâsiŋe hân waŋgaŋe dâim arap endan bam ek.” ³⁰ Yawu sâm ekumu Pilipnej sururuk sâm ari lok yanje den sâlikuop ya ekmâ yuwu sâm âikuop. “Den sâlikuat yakât topnej naŋgat me?”

³¹ Sâmu sâop. “Wâe, lok âlâje yukât topnej sâm kusânmâ eknohomu nâŋgâmbâm. Yakât otmâ gâne hân waŋgaŋan garâ orowâk tatmâ topnej eknohoâyâ.” Yawu sâmu Pilipnej yâhâ hâlâŋbaŋgim tatmu orowâk ariowot.

³²⁻³³ Otmu emelâk embâŋjan Anitâje Yesaia den yuwu sâm ekumu kulemguop.

“Lama kum gâine sâm yan lohotnjan tatmu lâum arimai yakât dopnejâk lok âlâ kune sâm otjetâ lohotnjan kinop. Yawu otmu ki den nepnej pato otmâ in yawu lâum ari

kuwi. Otmu lama kune sâm otmâ aingoân somotnej hâreñjetâ pâlâmnej tatmap. Yakât dopnejâk yâknej pâlâmnej otmâ denyeñje kakñjan ki sâop. Yâhâ kuñetâ muowâke yamâ benje lo-himbi kiñgitnej orowâknej yâkâlen biwiyeñanje kepeim mannomai ya sâlipyongonomaihât dop âlâ ki tap.” Den yawu kulemguop.

³⁴ Den ya sâlikum lok kudâ yanje yuwu sâm Pilip âikuop. “Anitâne âlâhât nângâm poropete ekumu den yu kulemguop? Poropete ikñahât me lok âlâhât sâop?” ³⁵ Yawu sâm âikumu den ya sâm kusânmâ Yesuhât den pat âlepnej ya ekumu nângâm ariowot. ³⁶ Ari to âlâ mâtâp ginñjan giop yan arimutâ lok kudâ yanje ekmâ yuwu sâm ekuop. “E, nâ toen katnekgât nañgan. Ya nângârâ girawu oap?”

³⁷ Sâmu sâop. “Biwihe Yesuhâlen katsat ot-muâmâ, âlepnej kioñjmâ toen katgekbom.”

Sâmu sâop. “Yesu yamâ Anitâ nanñe. Yakât otmâ emelâk biwine yâkâlen katsan.”

³⁸ Yawu sâm beâsi mem sânduk pilâmu kinmu hân wañgañambâ kioñjmâ toen giowot. Ge Pilipnej mem toen kalop. ³⁹ Otmu toembâ gamutâ yan Anitâhât Wâtgât mâmâñjahât Heaknej Pilip lâum âlâengen arimu lok yanje ekmu bialop. Ekmu bitatmu biwi heroñje pato nângâm ariop. ⁴⁰ Otmu Anitâhât Wâtgât mâmâñjahât Heaknej Pilip lâum Asito kapiâñ ari katmu kinop. Otmu Pilipnej kapi ya ambolipnej otmu kapi tipi tapi ya hâlâñjmâ tatmâ arap ya ambolipnej Yesuhât den pat âlepnej ekyongop. Yawu otmâ benje Kaisaria kapiâñ ariop.

9

Kutdâje Saulo tetewanjiop.

¹ Sâp yan Saulo je biwiñe kâláp semu Kutdâhât komot hilipyongowe sâm otmâ manop. ² Yawu gârâmâ Damasiko kapiân ari Yesuhât komot pânyekbe sâm otmâ hotom uminiwi ya yenjât kunyeje yâkâlen ari yakât ekuop. Ekumu lauñan mem pepa âlâ kulemgum Saulo wanjop yakât topne yuwu. Saulo je pepa ya mem ari Yura yenjât papatolipyenê Damasiko kapiân manbi ya yingimu yâkje nângâwanjinjetâ yanâmâ Yesuhât komot Damasiko kapiân manbi ya meyekmâ Yerusalem kapiân âwurem taka pâi emetjan katyekmu tatnomai. Topne yuwu.

³ Pepa ya mem Yerusalem kapi pilâm ariop. Mâtâwân ari Damasiko kapi ya tâlâhumuâk otmu yanâk himbimâmbâ lajinje âlâ kândâkdâ yanje siliŋ siliŋ sâm hâuop. ⁴ Siliŋ siliŋ sâm hâumu hâmbin gumbin otmâ hânân ge pare iop. Hânân ge pare imu yan Yesu Kutdâje yuwu sâm ekuop. “Saulo, Saulo, gâje wongât iliwetsat?”

⁵ Sâmu sâop. “Gâ âlâ?”

Kâpekbangim sâop. “Nâ hilipnohom gat. Nâ Yesu. ⁶ Gâje yahatmâ kapiân yâhâwuat yan lok âlâje yu ya otbuat yakât sâm tetem ekgohowuap.” Yawu sâop.

⁷ Yawu sâmu orowâk ariwiñe den sâop yawuâk nângâwi yamâ Yesu iknej ki ekbi. Yakât otmâ den biaek kinbi. ⁸ Yawu otmâ kinjetâ Saulo je yahatmâ senje omongumu ki ehop. ⁹ Yakât otmâ bukulipjaŋe dâim Damasiko kapiân yâhâwi.

Kapiân yâhâ tatkâ sot me to barahâk tatmu hilâm kalimbu pesuk sâop.

Ananiaje Saulo mem toen kalop.

¹⁰ Aiop, Damasiko kapi amboje âlâje Yesuhâlen biwiñanje kepeim manop, kutnej Anania. Otmu Anitâhât Wâtgât mâmâyahât Heaknej biwiñe mem purik pilâmu Yesuñe tetewaŋgim kutñan kunmu ehop. Ekmâ sâop. “Kutdâ, nâ yu tan.”

¹¹ Yawu sâmu Kutdâje yuwu sâm ekuop. “Yahatmâ mâtâp âlâ, kutnej “mâtâp tâj tâjâk” sâm, yan lok âlâ kutnej Yurasi, yâkât emelan yâhâwuat. Yan yâhâ lok âlâ, kutnej Saulo, Taso kapi amboje emelan yan tap ya mem tetewuat. ¹² Oran ultnohomu nâje biwiñe mem purik pilâmune yuwu ehop. Gâje yâkâlen ari kunñan mendâ senje suk sâmu ekbuap.” Yawu sâop.

¹³ Yawu sâm ekumu sâop. “Kutdâ. Saulohât topje emelâk sâjetâ nângâman. Yerusalem kapi ambolipje nombotje gâhâlen biwiyeñanje kepeim mansai ya hilipyongom hâhiwin yîngim mansap. ¹⁴ Otmu Damasiko kapi ambolipje nenje gâhâlen biwinenñanje kepeim mansain nen menenekmâ Yerusalem kapiân âwurem ari pâi emetñan katnenekbe sâm hotom umai ya yengât kunyenñanje hângânguñetâ takao.”

¹⁵ Sâmu sâop. “Yuwu ekgohomune nângâ. Isirae lohimbi, pâku lohimbi otmu papatolipyeñanje nâhât topne nângâñetgât Saulo âi sâm wañmâ hângângumune yâk yengâlen ari nine den pat âlepje ekyongowuap. ¹⁶ Ekyongomu nombotje nângâñetâ bulâje otbuap. Yâhâ nombotje âlâjeâmâ nângâñetâ tâjât otmu mem âlâlâ

tuhuṇetâ hâhiwin kaknjan manbuap yakât topŋe ekuwom. Yakât otmâ yahatmâ arim ek.”

¹⁷ Yawu sâmu Ananiasje yahatmâ emet sâpŋe kuwaŋgiop yan yâhâ Saulohât kunŋjan mem yuwu sâop. “Bukune Saulo. Yuwu sâmune nâŋgâ. Yesu Kudânenŋaje mâtâwân tetehihimu ehonŋe nâ hâŋgânnohomu taka kungan memune Wâtgât mâmâŋahât Heaknej mâmâŋe otgihimu senge suk sâmu ekbuat.” ¹⁸ Yawu sâm ekumu senŋe gara gara gemu suk sâm ekmâ yahatmu toen mem kalop. Yawu otmâ sot um wanjetâ nemu wâtnje tiŋ tiŋ sâmu ¹⁹ Damasiko ambolipŋaje Yesuhâlen biwiyeŋŋaje kepeim manbi yâk orowâk manbi.

Sauloŋe Yesuhât topŋe Damasiko kapi ambolipŋe ekyongop.

²⁰ Sâp ki kâlep otmuâk Sauloŋe Yura yeŋgât miti emetŋe tatmâ arap yan yâhâ Yesuhât topŋe ekyongom sâop. “Yesu kunjetâ muop yamâ Anitâhât nanŋe bulâŋe.” Yawu sâop.

²¹ Yawu sâm ekyongomu nâŋgâŋetâ sâtŋe otmu yâkât yuwu sâm alahu gulahu otbi. “Emelâk bukulipnenŋaje Yerusalem kapiân manmâ Yesuhâlen biwiyeŋŋaje kepeiwi yâk hilipyongowe sâm otmâ hâhiwin yingim watyekmu nengâlen taka tai. Yakât otmâ meyekmâ âwurem ari den âiân katyekmu kinŋjetgât hotom umai ya yeŋgât kunyenŋaje hâŋgânguŋetâ takaop. Yawu gârâmâ girawu otmâ Yesuhât den nâŋgâmu bulâŋe otmu yakât eknongoap. Ya ekmunŋe sâtŋe oap.” Den yawu sâm alahu gulahu otbi.

²² Yesuŋe tihitnenŋe olâkgât Anitâŋe hâŋgângumu giop yakât topŋe Sauloŋe Yura

lohimbi ekyongomu dondâhâlâkñe nângâjetâ bulâje otmu Yesuhâlen biwiyeñje katmâ yâkât komolân torokatbi. Yawu otbi yakât otmâ Yura lok nombotñañe nângâjetâ bâlemu yâkât den kakñan sâne sâm hâum pâpgumi. ²³ Hâum pâpgum yañjak benje kune sâm yakât den hikuwi. ²⁴ Yawu otmâ Saulo kune sâm mâtâp sâtñan sip galem otmâ kinbi. ²⁵ Sip galem otbi yakât den pat nângâm omonjdâje Saulo bukulipñañe saka saka pato yakât kâlehen Saulo katjetâ talop. Tatmu ip yanje saka saka yan sâhâm ip potonñan mem tatjetâ pañ kârikñe kâlep pato yakât manu lauñambâ yaehen kioñmâ ba ariop.

Sauloñe Yerusalem kapiân âwurem ariop.

²⁶ Yerusalem kapi ambolipñe Yesuhâlen biwiyeñanje kepeim manbi ya yengâlen Sauloñe torokatbe sâm otmâ Damasiko kapi pilâm âwurem Yerusalem ariop. Âwurem ari biwiñe Yesuhâlen kalop yakât topñe ekyongop. Yamâ emelâk Yesuhât komot hilipyongom hâhiwin yingiminiop yakât otmâ denje nângâjetâ ki bulâje otmu betbañgiwi. ²⁷ Betbañgijetâ aposolo âlâ, kutje Banawa sâm, yâkñe Saulo dâim aposolo yengâlen ari sârereop. Sârerem yuwu sâop. “Sauloñe arimu Damasiko mâtâwân Kutdâje tetewañgiop. Tetewañgimu yâkâlen biwiyeñanje kepeim Damasiko kapiân yâhâ yâkât den pat âlepñe Damasiko ambolipñe pahâk ekyongop.” Yawu sâop.

²⁸ Yawu sâm ekyongomu nângâm Saulo buku otbañgijetâ orowâk manmâ Yerusalem kapi yâhâm gem Kutdâhât den pat âlepñe pahâk ekyongop. ²⁹ Otmu Yura lohimbi nombotñañe Girik kapiân

tetewiñe nângâm denje kakñan sâwi. Yawu otmâ kune sâm den hikuwi. ³⁰ Otmu Den hikuñetâ Yesuhât komotñe ya nângâm Saulo dâim Kaisaria kapiân ariwi. Yan ari katñetâ wañgaen yâhâmu mem iknje kapi, kutñe Taso sâm, yan ari katmu manop.

³¹ Sauloñe Yesuhâlen biwiñanje kepeim manop. Yakât otmâ emet hok imu Yesuhât komotñe lohotñan manmâ biwiyeñanje hikuakmâ konohâk otmâ Anitâ mepaeminiwi. Yawu otmâ manjetâ Anitâhât Wâtgât mâmâñjahât Heakñe mâmâñje otyingimu Yesuhât den pat âlepñe pahâk ekyongonjetâ nângâm lohimbi kiñgitñe orowâkñe yâk yeñgâlen torokatñetâ sambe sambe otbi.

Petoroñe Yesuhât wâtñjan kinmâ lok pareñe hengeñguop.

³² Petoroñe Yesuhât komot Lita kapiân manbi ya yeñgâlen ariop. ³³ Otmu kapi ya amboñe, kutñe Ainea sâm, yâhâmâ pareñe otmâ manmu yambu nombolân kalimbu pesuk sâop. Petoroñe lok ya ekmâ yuwu sâm ekuop. ³⁴ “Ainea. yuwu sâmune nângâ. Yesu Kiristoñe hengeñgoahoapgât yahatmâ gikak kundupge mem lotohom siwitgu.” Yawu sâmu âlepñe otmâ yahalop. ³⁵ Yakât den pat Lita otmu Seron kapi ambolipñanje nângâjetâ âlâ kândâkdâ otmu lohimbi kiñgitñe orowâkñe Yesuhâlen biwiyeñje katbi.

Petoroñe Tapita mumuñambâ mem yahalop.

³⁶ Kapi âlâ, kutñe Yopa sâm, yamâ Lita kapi hâlâñmâ tap yakât den pat yuwu. Yopa kapi ambolipñe nombotñanje Yesuhâlen biwiyeñanje kepeim manbi ya yeñgâlen gâtñe, imbi âlâ, kutñe

Tapita sâm, kutje âlâmâ Dokasi, yamâ nenje denân kutje “mañgen”. Imbi yanje lohimbi umburuk manminiwi ya tânyongom manminiop. ³⁷ Tapita ya mesek umatje tetewaŋgimu muop. Yakât otmâ lohimbi tânyongominiop yanje to kukje suk sukjé yanje hâkje pirim lâum emet biwijje âlâen katjetâ talop. ³⁸ Yâhâ Yopa kapi yamâ Lita kapi ginnjanâk tap. Otmu sâp yan Petoroŋe Lita kapiâni ari talop yakât den pat Yesuhât komot Yopa kapiâni manbiŋe nângâm lok yâhâp hângânyotgojetâ ari yuwu sâm Petoro ekuowot. “Imbi âlâ bâlemu miakmâ kinsain yakât otmâ dâihekmutje orowâk arine.”

³⁹ Yawu sâmutâ Petoroŋe kâlâwahom yahatmâ orowâk ariwi. Ari imbi ya katjetâ talop yan dâim yâhâwi. Dâim yâhâjetâ imbi kambut yanje mem hawamgum isewanjgim tatjetâ yehop. Yâhâ Tapitaŋe ki muop yan sângumyeŋe gâreyiŋgiminiop ya mem tiripguŋjetâ ehop. ⁴⁰ Petoroŋe ya ekmâ ekyongomu yaehen ge kinjetâ Tapita gotŋan ba kinmâ Anitâ ultiguop. Ulitgum imbi ya yuwu sâm ekuop. “Tapita yahat.” Sâmu yanâk senje suk sâm Petoro ehop. ⁴¹ Petoroŋe bâtnjan memu yahatmâ kinop. Yawu otmâ Petoroŋe den sâmu lohimbi yanje emet kâlehen yâhâ Tapita ekbi. ⁴² Petoroŋe Tapita mumuŋambâ mem yahalop yakât den pat sâm haok tuhuŋjetâ Yopa kapi ambolipje dondâhâlâkje Yesuhâlen biwiyeŋe katbi. ⁴³ Otmu kapi yan lok âlâ, kutje Simon sâm, yâkje bulimakao hâkje gahaem yu ya gârem katmu puluhuŋjetâ tewetsenje meminiop. Petoroŋe yâk orop yan im manop.

10

Anjelo âlâje Konelio tetewaŋgiop.

¹ Kaisaria kapiân lok âlâ manop, kutnej Konelio, yâhâmâ Roma yeŋgât hep bero ya yeŋgât kunje.

² Yâknej hep torehenlipnej orowâk Anitâ mepaem tem lâuwaŋgim manminiwi. Otmu yâknej Yura lohimbi umburuk manminiwi ya yeŋgât tepnej nâŋgâyiŋgim Anitâ ultigum tânyongominiop. ³ Yawu otmâ manminiop gârâmâ hilâm âlâen emetsâpnej otmu yan Anitâhât Wâtgât mâmâyahât Heaknej biwiye mem purik pilâmu anjelo âlâje tetewaŋgim kutnjən kunop. ⁴ Kunmu pârâk pilâm ekmâ sâop. “Kutdâ girawu?”

Sâmu sâop. “Gâne Anitâ tem lâuwaŋgim lohimbi umburuk manmai ya tânyongom gat. Yakât otmâ Anitâje nâŋgâhihimu âlepnje otmap. ⁵⁻⁶ Yakât otmâ yuwu sâmune nâŋgâ. Lok âlâ, kutnej Simon Petoro sâm, yâknej Yopa kâpiân nambeŋe orop im mansawot. Otmu nambeŋahât emet ya saru ginŋjan tap yan lok hâŋgânyongorâ ari Simon Petoro dâim takonomai.” ⁷ Yawu sâm ekum pilâm ba ar-iop. Arimu Konelioje hoŋ bawayâhâtnej lok yâhâp otmu hep bero âlâje Anitâhât dennej lâum manminiop ya ekyongomu gawi. ⁸ Ganjetâ anjeloje tete-waŋgim den ekuop ya ekyongom hâŋgânyongomu Yopa kapiân ariwi.

Wâtgât mâmâyahât Heaknej Petoro biwiye mem purik pilâmu kulem âlâ tetemu ehop.

⁹ Ari mâtâwân im yahatmâ yapâ sâwi yanjak hilâm kârikñan Yopa kapiân ba takawi. Aiop, sâp yan Petoroje Anitâ ultiguwe sâm emet biwiye âlâen yâhâop. ¹⁰ Anitâ ultigum tatmu po waŋgiop.

Yakât otmâ imbi tatbi ya ekyongomu sot ujetâ siop. Yawu otjetâ Wâtgât mâmâyahât Heakje biwiye mem purik pilâmu yuwu ehop. ¹¹ Himbim pâroj sâmu aŋelo âlâye wahap âlâ kundupdâek pato yawuya kunje mem menduhum katmu hânâŋ giop. ¹² Yakât biwiyan soŋgo, hambe, nâi topnje topnje, neneŋe ki neneŋe katyehop ya tatmu ehop. ¹³ Gemu yan Kudâne Petoro kunmâ yuwu sâm ekuop. “Wa, Petoro. Yu kum ne.”

¹⁴ Sâmu sâop. “Kutdâ yu ki nembom. Ki neneŋe bâleŋe sâmain yuwuya âlâ ki neman.”

¹⁵ Sâmu sâop. “Yu kum ne sâm ekgohoan yukât ki hâkâj otmâ pilâwuat.” Yawu sâop. ¹⁶ Den ya kalimbuŋe ekum yakât kakŋan aŋelo yaŋe mem himbimâŋ yâhâop.

¹⁷⁻¹⁸ Wâtgât mâmâyahât Heakje Petoro biwiye mem purik pilâmu kulem tetemu ehop yakât topnje nâŋgâm koahop. Nâŋgâm koakmâ tatmu Koneliohât hoŋ bawalipŋanje Yopa kapiâŋ takâ Simongât emet mem tetem gahatŋan kinmâ den sâwi.

¹⁹ Yâhâ Petoroŋe kulem tetemu ehop yakât nâŋgâm koakmâ tatmu Anitâhât Wâtgât mâmâyahât Heakje yuwu sâm ekuop. “Naŋgat. Lok kalimbu gâ pâingekmâ takai. ²⁰ Yakât otmâ orowâk arine sâm ekgohoŋetâ gâŋe ki nâŋgâm kiwiliŋ otbuat. Yahatmâ gem yek.” ²¹ Yawu sâmu Petoroŋe yahatmâ gem yekmâ “Wongât takai?” sâm âiyongop.

²² Sâmu sâwi. “Topnje yuwuhât takain. Hep bero kunnenŋe, kutnje Konelio, yâkŋe Anitâ mepaem manmu nâŋgâwanŋimu ârândâŋ otmap. Otmu Yura

ambolipŋaje yâkât nâŋgâŋetâ yahatmap. Aiop, yâhâlen Anitâhât aŋelo âlâŋe tetewaŋim yuwu sâm ekuop. “Lok âlâ, kutŋe Simon Petoro sâm, yâkŋe taka den âlâ ekgohoâkgât naŋgan. Yakât otmâ lok hâŋgânyongorâ ari dâim takanjetâ den ekgohowuap.” Yawu sâm ekuop yakât otmâ hâŋgânnongomu takain.”²³ Yawu sâŋjetâ Petoroŋe dâiyekmu emelan yâhâ iwi.

Petoroŋe Konelio ari ehop.

Emet haŋ sâmu yahatmâ Yopa kapi ambolipŋe Yesuhâlen biwiyenŋaje kepeim manbi yâk orowâk ariwi.²⁴ Mâtâwân ari im yahatmâ yapâ sâwi yanjak Kaisaria kapiâŋ ba takawi. Otmu Konelioŋe bukulipŋe otmu hep torehenlipŋe meyekmu ya yenŋât mambotmâ tatŋetâ takawi.²⁵ Takanjetâ Konelioŋe Petoroŋe ekmâ gem lâum parahum heroŋe nâŋgâwaŋgim mepaeop.²⁶ Yawu otmu Petoroŋe yuwu sâm ekuop. “Anitâ konok mepaenomgât dop tap. Yakât otmâ nâ wongât mepaeneksat? Nâ lok gâ yuwuya.

²⁷ Yawu sâm ekumu emelan yâhâ menduhuakmâ tatbi ya yuwu sâm ekyongop.²⁸ “Yeŋe Yura nengât topnenŋe naŋgai. Nenŋe yen pâku lohimbi yekmâ betyîŋgimain. Otmu nenŋe yen orop tatnomgât dop âlâ ki tap. Yakât samut kârikŋe tap. Yakât otmâ nâŋe pâku lok yekmâ bâleŋe sâm nâŋgâyiŋgimune gemap. Yawu nâŋgâyiŋgim gaman yamâ yâhâlen Anitâŋe “Yawu ki nâŋgâwuat” sâm yakât topŋe eknohop.²⁹ Yakât otmâ Konelioŋe lok hâŋgânyongomu nâhâlen ariwi yan yekmâ ki pâpguwan.” Yawu sâm Konelio yuwu

sâm âikuop. Wongât dâinekjetâ takain yukât sârâ nângâwe." Yawu sâm Konelio âikuop.

³⁰ Yawu sâm âikumu Konelioje yuwu sâm ekuop. "Wâtgât mâmâjahât Heaknej biwine mem purik pilâmu kulem âlâ tetemu ekban yapâek manmâ gamunje hilâm imbât pesuk yap. Ya ekgohomune nângâ. Hilâm âlâen emetsâpje Anitâ mepaem tatumune lok âlâ, hâk katiprje lajinje orowâk, yâknej tehenihim yuwu sâm eknohop. ³¹ "Anitâ mepaem mandâ nângâhihimu ârândâj otmap. Otmu lohimbi umburuk mansai ya tânyongomat yakât nângâmu âilonjgo otmap. ³² Lok âlâ, kutje Simon Petoro sâm, yâknej Yopa kapiân nambeje orop im mansawot. Nambejanje bulimakao hâknej gahaem yu ya gârem katmu puluhumai yâkât emet saru ginjan tap. Yakât otmâ lok hângânyongorâ ari Simon Petoro yan tap ya dâim takanomai." ³³ Yawu eknohomu sâm nâje lok yu hângânyongomune gâhâlen ari dâihekjetâ orowâk takai. Gâje takarâ biwine heroje oap. Yakât otmâ gâje Kudâhât den sârâ nângâne." Yawu sâop.

³⁴ Yawu sâmu Petoroje yuwu sâop. "Anitâje lok nengât orotmemenenjahât nângâmu yâhâwe gewe ki otmap ya yiwerenje nângâm hengeñguan. ³⁵ Otmu lohimbi komotje komotje hânjan kulemjan manmâ arai ya yeñgât nângâmu yâhâwe gewe ki otmap. Lohimbi âlâ me âlâje Anitâ ewe katmâ tem lâuwanjim manmai yâhâmâ meyekbuap. ³⁶ Yâknej nanje Yesu Kiristo hângângumu ge Yura lok nengâlen teteop. Yawu gârâmâ Yesuñe Yura lohimbi nengâlâk ki giop. Nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbi kerek

nengât kunnenje tatkâtihitnenje otbisâp yakât den pat âlepje kâsikum ningim manmâ gaop ya nañgai. ³⁷⁻³⁸ Otmu nenne orotmeme bâleñje bet pilâm Anitâhâlen biwinenñanje kepeim manjet sâm Yoaneñje den eknongom toen katnenekmâ manop. Sâp yapâek Anitâhât Wâtgât mâmâyahât Heakñe Yesu Nasaret kapi amboñe mâmâñje otbañgimu Galilaia otmu Yuraia hân nombot nombot yâhâm gem kuleñ topñe topñe memu ekmunenje âlâ kândâkdâ otminiop. Satangât weke bâleñjanje lohimbi mem mângâyekbi ya Yesuñje watmâ heñgemyongom manop. ³⁹ Yâkñe Yerusalem kapi pato otmu kapi tipi tapi Yuraia hânñan tatkâti arap yan yâhâm gem yu ya olop miop ya ekbin. Yawu gârâmâ Yura papatolipnenje yeñgât sâtgât otmâ Yesu howanân kunjetâ muop. ⁴⁰ Mumu hanguñetâ hilâm kalimbu pesuk sâmu Anitâñje mumuñambâ mem yahalop. ⁴¹ Mumuñambâ mem yahatmu lok ihilâk ki teteyiñgiop. Mumuñambâ yahatmâ nenâk teteningimu eknom ya emet inâñjan Anitâñje sâm kalop. Yakât otmâ nengâlen tetemu orowâk tatkâti sot nem den alahu gulahu otbin. ⁴² Yâhâ lohimbi emelâk muwi, me sâp yiwerenje mansain, me hâmbâi tetem mannomai nen kerek den âiân katnenekmâ den sâm hâreningiwuap ya Anitâñje Yesu Kiristo sâm wañop. Yawu gârâmâ sâm hâreningiwuap yakât topñe otmu ikñe den pat âlepje ya lohimbi hânñjan kuleñjan manmâ arai ya yeñgâlen ari ekyongomunenje nângâñjetgât Yesuñje nep sâm ningiop. ⁴³ Emelâk embâñâmbâek Anitâhât poropetelipñanje Yesuhât nângâm den yuwu kuleñguwi.

Lohimbi âlâ me âlâñje Anitâhât nanñahâlen bi-

wiyenjañe kepeim mannomai ya yeñgât tosa pilâyiñgiwuap.” Yawu kulemguwi tap.” Petoroñe den yawu sâm ekyongop.

Anitâhât Wâtgât mâmâñjahât Heakje pâku lohimbi mâmâñje otyiñgiop.

⁴⁴ Petoroñe yawu sâm ekyongomu nâñgâñjetâ Anitâñje ikñe Wâtgât mâmâñjahât Heak hâñgâñgumu yâk yeñgâlen giop. ⁴⁵⁻⁴⁶ Ge mâmâñje otyiñgim nimbilamyenê mem purik pilâyiñgimu den sâsâñje ki sâsâñje sâm Anitâ mepaewi. Aiop, Yura lohimbi, Yopa kapiân manmâ Yesuhâlen biwiyeñe katbi yanje Petoro betñan sâñjetâ Kaisaria takawi. Yâhâ pâku lohimbiñe den sâsâñje ki sâsâñje sâm Anitâ mepaewi ya lohimbi takawi yanje yekjetâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâwi. “Anitâñje ikñe Wâtgât mâmâñjahât Heak hâñgâñgumu ge pâku lohimbi yu mâmâñje otyiñgimu ekmunñe âlâ kândâkdâ oap.”

⁴⁷ Yawu sâñjetâ Petoroñe sâop. “Emelâk Anitâñje Wâtgât mâmâñjahât Heak hâñgâñgumu ge nen mâmâñje otningiop yakât dopñeâk pâku lohimbi yu yeñgâlen hâñgâñgumu ge mâmâñje otyiñgimu yek-sain. Yakât otmâ toen mem katyeknomgât dop tap.” ⁴⁸ Yawu sâm ekyongomu yâkñe Yesuhât kulân pâku lohimbi ya toen mem katyekbi. Yakât otmâ Petoro alitjetâ yâk orowâk tipiñe tatmâ Yesu Kiristohât den kâsikum yiñgiop.

11

Petoroñe pâku lohimbi yeñgât den pat aposolo ekyongop.

¹ Pâku lohimbiñe Kiristohât den pat âlepñe nâñgâñjetâ bulâñje otmu yâkâlen biwiyeñanje

kepeiwi yakât den pat sâm haok tuhuñetâ aposolo otmu Yura lohimbi nombotnej Yesuhâlen biwiyeñanje kepeim manbiñe yakât den pat nângâwi. Yawu gârâmâ nombotnejâmâ nângâjetâ bâleop. Yâknej yuwu nângâmai. Pâku lok âlâ me âlâne Yesuhâlen biwiyeñje katmâ yâkât komolân torokatne sâm otnomai yamâ aingoân hâkyeñahât torehenñan undip tuhuyinginom. Yawu nângâwi. ² Yawu gârâmâ Petoroñe Yerusalem kapiân yâhâmu lok yañe yuwu sâm ekuwi. ³ “Gâñe wongât pâku lohimbi yeñgât emelan ari bâtyeñambâ sot mem nion? Lok yañe hâkyeñahât torehenñan undip ki tuhuañgim mansai yakât nângâmunje dondâ bâleap.” ⁴ Yawu sâñjetâ Petoroñe yu ya teteop ya topñambâek yuwu sâm ekyongop.

⁵ “Nâñe Yopa kapiân ari Kiristohât den pat kâsikum yingim manban. Otmu hilâm kârikñan Anitâ ulitgum tatmune Wâtgât mâmâñahât Heaknej biwine mem purik pilâmu yuwu ekban. Himbim pâroñ sâmu añelo âlâne wahap âlâ kundupdâek pato yawuya kunñe mem menduhum katmu gottenan giop. ⁶ Gemu yuwu ekban. Yakât biwiñjan songo, hambe, nái topñe topñe, neneñe ki neneñe katyehop ya tatmu ekban. ⁷ Tatmu ekban yan Anitâne nohonmâ yuwu sâm eknohop. “Petoro, yu kum ne.”

⁸ Sâmu sâwan. “Kutdâ, yu ki nembom. Ki neneñe bâleñe sâmain yawuya âlâ ki neman.”

⁹ Yawu sâmune yan himbimâmbâ Kutdâñe yuwu sâm eknohop. “Yu kum ne sâm ekgohoan yukât ki hâkâñ otmâ pilâwuat.” Yawu sâop. ¹⁰ Kutdâñe den

ya kalimbuŋe eknohomu yakât kaknjan aŋelo yanje mem himbimân yâhâop.

¹¹ Himbimân mem yâhâmu yanâk lok kalimbu Kaisaria kapi pilâm emet tatbanân taka yaehen kinbi. ¹² Taka yaehen kinjetâ Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe yuwu sâm eknohop. “Orowâk arine sâm ekgohonetâ gâŋe ki nâŋgâm kiwiliŋ otbuat.” Yawu sâop. Otmu Yesuhât komot ya yenŋâlen gâtŋe lok nombolân konok yanje betnan sâŋjetâ Kaisaria kapiân orowâk ariwin.

Ari hep bero kunyeŋe yâkât emelan yâhâmunŋe den yuwu sâm eknohop. ¹³ “Nâ emetnan tatumne aŋelo âlâŋe tetenihim yuwu sâm eknohop. “Lok âlâ, kutŋe Simon Petoro sâm, yâkŋe Yopa kapiân tap yakât otmâ lok hâŋgânyongorâ ari dâim takonomai. ¹⁴ Dâim takanjetâ yâkŋe gâ otmu hep torehenlipge den ekyongomu nâŋgâŋjetâ bulâŋe otmu Anitâŋe tosayenŋe pilâm manman kârikŋahât pat kuyingimu mannomai.” Aŋeloŋe yawu sâm eknohop.” ¹⁵ Konelioŋe yawu sâm eknohomu nâŋe Yesuhât den pat âlepŋe ekyongowan. Den ekyongomune emelâk Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heak nengâlen ge mâmâŋe otyiŋgiop yakât dopneâk yâk yenŋâlen ge mâmâŋe otyiŋgiop. ¹⁶ Yâk yenŋâlen ge mâmâŋe otyiŋgiop ya ekmâ emet inânnjan Kutdâŋe den âlâ yuwu sâm eknongop ya nâŋgâmune teteop. Den eknongop yamâ yuwu. “Yoaneŋe lohimbi toen mem katyehop. Yawu gârâmâ lohimbiŋe nâhâlen biwiyenŋe katnomai yanâmâ Anitâŋe iŋŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumune ge mâmâŋe otyiŋgiwuap.” Kutdâŋe yawu sâm eknongop. ¹⁷ Otmu nenŋe

Yesuhâlen biwinenje katmunje Anitâne iknej Wâtgât mâmâñahât Heak nengâlen hângângumu ge mâmâne otningiop yakât dopñeâk pâku lohimbi yenjâlen hângângumu ge mâmâne otyiñgiop. Yawu gârâmâ Anitâne nâñgân nâñgân âlâ katbuap ya nârje kuwanjigwomgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ nâñgâmune ârândâñ oap.” Yawu sâm ekyongop.

¹⁸ Petoroñe yawu sâm ekyongomu nâñgâñjetâ bulâne otmu ki denje kakñan sâwi. Yawu otmâ Anitâ mepaem yuwu sâwi. “Nâñgâmune âilonjo longo oap. Nen Yura lohimbiñe Yesu Kiristohâlen biwinenjanje kepeim manmunje Anitâne manman kârikñahât pat kuningimu tap. Yâhâ yakât dopñeâk pâku lohimbiñe yâkâlen biwiyeñanje kepeim manjetâ manman kârikñahât pat kuyinjimu tap.” Yawu sâm Anitâ mepaewi.

*Banawanje Antiok kapiân ari ya ambolipñe
Yesuhât den kâsikum yinjgiop.*

¹⁹ Setepano kuñjetâ muop yan Yura yenjât papatolipyenjanje Yesuhât komot yongom watyekñetâ iton galanj otmâ ariwi. Nombotñe Poinike otmu Antiok kapiân ariwi. Yâhâ nombotñe âlâmâ mâtuna âlâ, kutnje Kipiro sâm, yan ariwi. Angoân ariwi yanje Yesuhât den pat âlepñe yamâ Yura lok imbi yawuâk ekyongowi. ²⁰ Yawu gârâmâ pâku lohimbi Kipiro otmu Kirene kapi ambolipñe Yesuhâlen biwiyeñanje kepeim manbi. Nombotñanje kapiyenje pilâm Antiok kapiân ari Kutdâ Yesuhât den pat âlepñe ya kapi ambolipñe ekyongowi. ²¹ Ekyongowi yan Wâtgât mâmâñahât Heaknej mâmâne otyiñgimu pâku lohimbi kinjgitñe

orowâkñe Yesuhât den pat âlepñe ya nângâjetâ bulâñe otmu yâkâlen biwiyeñanje kepeiwi.

22 Yesuhâlen biwiyeñanje kepeiwi yakât den pat ya sâm haok tuhuñetâ Yerusalem kapiân arimu Yesuhât komotñe nângâm Banawa hângângunjetâ Antiock kapiân ariop. **23-24** Ari Anitâñe tihityeñje otmu lohotñan manbi ya ekmâ herone nângâyiñgiop. Otmu Banawañe Yesuhâlen biwiyeñanje tiñâk kepeim tem lâuwañgim manminiop. Yakât otmâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otbañgimu pâku lohimbi yanje Kudâhâlenâk biwiyeñanje tiñâk kepeim mannomaihât Yesuhât den kâsikum yingim biwiyeñje mem hewewen tuhuyehop. Yawu otmu lohimbi sesengâlâkne nângâjetâ bulâñe otmu Yesuhâlen biwiyeñanje kepeiwi.

25 Otmu Sauloñe tânnohoâk sâm Banawañe Antiock kapi pilâm Taso kapiân ari pâinop. **26** Ari Saulo mem tetem Antiock kapiân âwurem ariowot. Âwurem ari orowâk mammâ Yesuhât den kâsikum yingim manmutâ yambu konok pesuk sâop. Otmu Antiock kapi yan aingoân Yesuhât komot ya yeñgât kutyenje pato, “Kiristohât lohimbi”, sâm yongonbi.

27 Sâp yan lok nombotñe Anitâhât den sâm tetewiñje Yerusalem kapi pilâm Antiock kapiân ariwi. **28** Yâhâ yâk yeñgâlen gâtñe âlâ, kutñe Ahawo sâm, emet inânjan Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe po pato tetewuap yakât den biwiyan katmu sâm teteop. Yawu gârâmâ yakât kakñjan Roma yeñgât kunyeñje âlâ, kutñe Kalaurio manop sâp yan po pato ya teteop. **29** Emet inânjan Aha woñe den yawu sâm tetem Yesuhât komot eky-

ongomu nângâjetâ bulâje otmu Yesuhât komot Yuraia hânân manbi ya tânyongone sâm tewetsenje dopyejanâk menduhuwi. ³⁰ Tewetsenje menduhum Banawa yet Saulo yitgijetâ mem ari Yesuhât komot Yuraia hânân manbi ya yeñgât galemlipyenje yiñgiowot.

12

Herotje sâmu Petoro mem pâi emetjan katjetâ talop.

¹⁻³ Tihit tihit Hombań ya kutje âlâmâ Natik Hombań ya tâlâhumu sâp yan lok kudâ âlâ, kutje Herot sâm, yâknej tembe lâulipnej ekyongomu Yesuhât komot yongom mem âlâlâ tuhuyekmâ nombotnej mem pâi emetjan katyekbi. Yawu otmâ tembe laulipnej ekyongomu Yoane atanje, Yakowo ya mem engetnej hâreñjetâ muop.

Yawu otmu Yura yeñgât papatolipyeñaje yakât nângâjetâ âlepnej olop. ⁴ Otmu tembe lâulipnej ekyongomu Petoro gurâ yawuâk mem pâi emetjan katjetâ tatmu tembe lâu kâi nombotgen konok yanje galemgum kinbi. Galemgum kinbi yan komot imbât imbât yawu galemgum kinbi. Yawu otmâ Yura lohimbiñe natik ya nem pesuk pilânomai yan Herotje Petoro mem dâim den âiân katmu kinbuap yakât mambolop. ⁵ Yawu otmâ Petoro mem pâi emetjan katjetâ talop yakât den pat nângâm Yesuhât komotnej menduhuakmâ Petorohât nângâwañgim Anitâ ulitguwi.

Anjelo âlâje Petoro pâi emetjambâ holajmu gem ariop.

6 Otmu emet haŋ sâmu yanâmâ Herotnej Petoro mem den âiân katmu kinbuap. Yâhâ omoŋe yan Petoro tembe lâu yâhâp hohetyetŋan tatmu ip kârikŋaŋe mem bâtyeŋe menduhum sâhâm iwi. Otmu tembe lâu nombotnej âlâŋeâmâ pâi emetnej yakât gahatŋan galemgum kinbi. **7** Yawu galemgum kinŋetâ Kudâhât aŋelo âlâŋe Petoro tetewaŋgim kinmu, yâkât laŋinŋaŋe siliŋ siliŋ sâm pâi emetnej kâlehen hâuop. Yawu otmu aŋelo yaŋe Petoro mândem yuwu sâm ekuop. “Getek, yahat.” Sâmu ip kârikŋe ya holanŋakmâ gemu Petoro ya-halop. **8** Yahatmu aŋeloŋe yuwu sâm ekuop. “Petge mem latmâ kâi katipŋe karak. Otmu hâk katipŋe kâlep pato ya mânunjakmâ betnan sârâ kionđe.” **9** Yawu otmâ pâi emetŋambâ gemutâ Petorone biwi yâhâp otmâ yuwu nâŋgâop. “Oait yu bulâŋe me amanâŋ eksan.” **10** Yawu nâŋgâm gahatŋan tembe lâu galem kinbi ya wangiyekmâ, gahatŋe âlâen ge yauuâk wangiyekmâ ge paŋ sâhâwi yan bamutâ gahatŋe paŋ sâmu yaehen giowot. Yaehen ge mâtâwân bam tatmutâ aŋelo yaŋe yapâek gulip olop.

11 Gulip otmu Petoro nâŋgân nâŋgânnje tetemu yuwu nâŋgâop. “Yiwerene nâŋgâmune teteap. Kudâ iknahâk aŋelo âlâ hâŋgângumu ge Herot otmu Yura papatolipnenje yeŋgât bâtyeŋambâ holajneksap.”

12 Yawu nâŋgâm yapâ ari Yoane Mareko mâmâŋe, kutŋe Maria sâm, yâkât emelan yâhâop. Yâhâ hetahâŋ kinmâ lohimbi dondâŋe menduhuakmâ yâkât nâŋgâwaŋgim Anitâ ultigum tatŋetâ nâŋgâop. **13** Yawu nâŋgâm emet gahatŋan

kinmâ den tuhuop. ¹⁴ Den tuhumu hoñbawa imbi âlâ, kutnej Lota sâm, yâknej gahatjan ba ombeñje towatnej nângâop. Yawu nângâm tepnej yahatmu inâk âwurem ba “Petoro gahatjan taka kinsap,” sâm ekyongop. ¹⁵ Yawu sâm ekyongomu nângâm “Ândâpge manjgumu sâmat,” yawu sâm ekuwi.

Yawu sâm ekujetâ kâriknej otmâ sâop. “Bulâhanâk, gahatjan taka kinsap.”

Sâmu sâwi. “Yaehen gâtnej otmâ umutnjanje taka teteningimap.”

¹⁶ Yawu sâm alahuwi. Otmu belângen gahatnej mem pilâm Petoro kinmu ekmâ biwiyeñje huruñ sâop. ¹⁷ Yâhâ Petoroñe emet kâlehen yâhâ ekyongomu den hutuk tatjetâ Kudâje añelo âlâ hângângumu ge pâi emetñambâ holajmu yaehen giop yakât den pat ekyongop. Ya sâm tiñ pilâm yuwu sâm ekyongop. “Den pat yu Yakowo otmu bukulipnenje nombotnej ari ekyongonomaï.” Yawu sâm ekyongom âlâengen ariop.

¹⁸ Emet hañ sâmu tembe lâu yanje Petoro ekjetâ biatmu “Girawu oap?” sâm pâinmâ yâhâm gewi. ¹⁹ Pâinjetâ biatmu Herotnej kuk otmâ tembe lâulipnej nombotnej hângânyongomu omoñe Petoro galemguwi ya yongojetâ muwi. Yakât kakjan Herotnej Yuraia hân pilâm, iknje kapi, kutnej Kaisaria sâm, yan ari manop.

Herot bâleop.

²⁰ Herotnej Kaisaria kapiâñ manop sâp yan Tiro otmu Siron kapi ambolipnjanje otmâ hilipgujetâ yakât nângâm kuk olop. Yâhâ kapi yâhâp ya ambolipnjanje Kaisaria yapâ sot puluhum nem manminiwi. Yakât otmâ Herotnej sâm

hâreyiñgimu sot ki memaihât nângâm Herot orop den heŋgeŋgune sâm yâkâlen ariwi. Ari lok âlâ, kutnje Bilasto, yâhâmâ Herotgât honjbawalipje yençât kunje manop ya tetewaŋgim tewetsenje waŋbi. Tewetsenje wanjetâ yâkje Herot ekumu den heŋgeŋgunomaihât sâp kalop. ²¹ Sâp kalop ya tetemu Herotje lok kutdâhât sennje âlâlâne ya memu hakjan yâhâmu ikje kakjan tat talân yâhâ tatlâ den ekyongop. ²² Den ekyongomu lohimbi nângâjetâ ewe membe otmu lok kerekje den kârikjan yuwu sâm ekuwi. “Den eknongoat yu lok denje bia. Yu Anitâhât den yawuya.” Yawu sâm mepaewi. ²³ Yawu sâm mepaejetâ Herotje ikniahât nângâmu yahalop. Yakât otmâ Kutdâhât anjeloŋe ge kumu hom papato bâleŋjaŋe tepne ihm lândemu muop. ²⁴ Herot muop yakât den pat nângâm lohimbi kiŋgitje orowâkje Anitâ ewe katmâ Yesu Kiristohât den pat âlepne nângâjetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyeŋjaŋe kepeiwí.

²⁵ Otmu Yesuhât komot Antiok kapiân manbiŋe tewetsenje menduhum katbi ya Banawa yet Sauloŋe mem toka Yesuhât komot Yerusalem kapiân manbi ya yençât galemlipyenje yiŋgiwi. Yawu otmâ Yerusalem kapi pilâm Yoane Mareko ekumutâ orowâk Antiok kapiân âwurem ariwi.

13

Banawa yet Saulo âi sâm yitgim hâŋgânyotgowi.

¹ Yesuhât komot Antiok kapiân manbi ya yençâlen gâtje nombotŋanje Anitâhât den sâm tetem lohimbi ekyongominiwi. Yâhâ nombotŋe âlâŋeâmâ yâkât den kâsikum yiŋgim

manminiwi. Lok ya yenjât kutyenje yuwu. Banawa, Simion, kutnje âlâ Helen, lok âlâmâ Lukio Kirene kapi amboŋe, âlâmâ Manaen, yâknejokutdâ Herot lepatŋambâek yâk orop manmâ gam lok olop. Otmu âlâmâ Saulo.

² Anitâ ulitgujetâ nângâyinjiwuapgât lok yanje sot barak tatkâ Anitâ ulitguwi. Yawu otjetâ Anitâhât Wâtgât mâmâyahât Heaknej yuwu sâm ekyongop. “Banawa yet Saulo nep sâm yitgimune tuhuromawot yakât yene kunyetjan mem hângânyotgojetâ ariromawot.” ³ Yawu sâm ekyongomu yâknejokutdâ bulâne tetewuapgât kunyetjan mem Anitâ ulitguwi. Ulitgum hângânyotgojetâ lok âlâ, kutnje Yoane Mareko sâm, betyetjan sâmu orowâk ariwi.

Pauloje Elimâ ekumu senje omoj olop.

⁴ Anitâhât Wâtgât mâmâyahât Heaknej Saulo, Banawa otmu Yoane Mareko mâmâne otyingimu Selukia kapiân ariwi. Yan ari yapâ waŋga pato âlâen yâhâjetâ meyekmâ ari pâku lohimbi yenjât mâtuŋa âlâ, kutnje Kipiro sâm, yan ari katyekmu gewi. ⁵ Waŋgaembâ ge pâku lohimbi yenjât kapi pato âlâ, kutnje Salami, yan yâhâ Saulo yet Banawaŋe Yura yenjât miti emetnejet tatmâ arap ârândâŋ yâhâ lohimbi Yesu Kiristohât den pat âlepnejekyongowot.

⁶ Kapi yapâ ari kapi tipi tapi mâtâp pato hâlâŋmâ tatmâ arap ya ambolipnej Yesuhât den pat âlepnejekyongowot. Yawu otmâ Papo kapi patoен ariwi. Yan ari Yura gâtnej, lok kâmbuknej yan manmap yâkât kutnje Barayesu, yâhâ Girik denân kutnje Elimâ sâm kumai. Yâknej iknej

topne kurihiakmâ “Anitâŋe hâŋgânnohomu yâkât den ekyongoman,” yawu sâm kapi ambolipne kâityongominiop. ⁷ Otmu kiap âlâ, kutje Serehio Polasi, yâk orop buku orangim manowot. Yâhâ Serehio Polasi yâhâmâ nângân nângânje pato. Yâknje Anitâhât den nângâwe sâm Banawa yet Saulo ekyotgop. ⁸ Ekyotgomu yâkâlen ari den ekumutâ Serehio Polasiye Yesuhât den nângâm yâkâlen biwiŋe katmapgât Elimanje denyetje kaknjan sâm kuyitgiop. ⁹ Kuyitgimu Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heaknje Saulo, kutje aŋgo Paulo, mâmâŋe otbaŋgimu Elima ekmâ yuwu sâm ekuop. ¹⁰ “Gâ Satangât lok. Orotmeme kiŋgoŋ otmat. Gâŋe Kutdâhât den bulâŋe kelaŋgatmâ lohimbi kâityongomat. Gâ biwihe bâp sâsâŋe. ¹¹ Yawu otmat yakât Kutdâŋe matŋe gihimu senge omoŋ otbuap.” Yawu sâop.

Yawu sâmu sennje omoŋ otmu lok âlâŋe bâtŋan memu ariromawot yakât nângâm lok yeŋgât pânyehop. ¹² Yawu otmu Serehio Polasiye ekmu sâtŋe bâleŋe olop. Yawu otmâ Yesu Kutdânenŋahât den pat nângâmu bulâŋe otmu yâkâlen biwiŋanje kepeipop.

Pauloŋe Pisitia hâŋân ari den pat âlepne lohimbi ekyongop.

¹³ Paulonje bukuyâhâtŋe orowâk Papo kapi ya pilâm waŋgaen yâhâŋetâ yapâ meyekmâ ari pâku lohimbi yeŋgât hân âlâ, kutje Pampilia sâm, Perehe kapi tap yan ari katyehop. Katyekmu Yoane Marekoŋe pilâyelekmâ Yerusalem kapiâŋ âwurem ariop. ¹⁴ Pilâyelekmâ arimu yetŋeâk Perehe kapi ya pilâm pâku lohimbi yeŋgât hân

âlâ, kutnë Pisitia sâm, yan kapi âlâ, kutnë Antiok sâm, yan ariowot. Yan ari tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen Yura yeñgât miti emetnjan yâhâ kapi amboliprje orop menduhuakbi. ¹⁵ Menduhuakmâ yâk yeñgât galem âlâne yahatmâ Mosehât girem den otmu Anitâne poropete ekyongomu den kulemguwi ya kâsikum yiñgiop. Kâsikum yiñgim tiñ pilâmu galemlipyenjae Paulo yet Banawa heroje otyitgim yuwu sâm ekyotgowi. “Den eknongomutâ nângâm biwinenje heweweñ olâk.” ¹⁶ Yawu sâjetâ Pauloñe yahatmâ “Den nângânâk tatjet,” sâm ekyongomu ândâp katjetâ yuwu sâm ekyongop. “Yura bukulipnetje, otmu yen pâku lohimbiñe Anitâhâlen biwiyeñjae kepeim mansai yen kerek yuwu sâm ekyongomune nângâjet. ¹⁷ Yura lok nengât ambonenje Anitâ yâkje tâmbâlipnenje wawaeyekmâ manman kârikjahât pat kuyiñgiop. Otmu yakât kakjan yâkje Aihita hânân ari kandi manjetâ Anitâne lukuleyekmu tetem sambe sambe otbi. Anitâ wâtje pato tatbañgiapje Aihita bâtyeñambâ holanjeckmu taka lok ki manmaiângen manbi. ¹⁸ Lok ki manmaiângen manbi sâp yan tihityenje otmu yambu lok yâhâp ñerek pesuk sâop. ¹⁹ Otmu Kanan hânân takawi yan Anitâne mâmâje otyiñgimu lohimbi komot nombolân yâhâp ya mem ge katyekmâ hânyeñje ya mem ambokum manbi. ²⁰ Yawu manjetâ yambu 450 pesuk sâmu Anitâne kunlipyenje mem kânângâyekmu yâkje lohimbi galemyongom manbi. Galemyongom manmâ gañetâ poropete âlâ, kutnë Samue sâm, ya teteop. ²¹ Sâp yan Isirae tâmbâlipnenjenje lok

kutdâ âlâje galemnongomu manne sâm Samue ekuwi. Yakât otmâ Samueñe lauyenjan mem Anitâ ulitgumu Benyamingât senâmbâ gâtje lok âlâ, kutje Kisi sâm, yâkât nanje, kutje Saulo, yâk kânângâmu kunyeñe manmâ galemyongomu yambu lok yâhâp ñerek pesuk sâop. ²² Yambu lok yâhâp ñerek pesuk sâmu yâkât gewâkñan Anitâje Yese nanje, kutje Dawiti sâm, ya kânângâm yuwu sâm lohimbi ekyongop. “Yese nanje, kutje Dawiti, yâkñe tem lâunihim mansap. Yakât otmâ wuân me wuângât ekumune denne lâum hoj banihiwuap. Yakât otmâ nângâwañgian,” yawu sâop. ²³⁻²⁴ Dawitihât senâmbâ gâtje âlâ, kutje Yesu, Yura lohimbi nengâlen tetem tihitnenje otbuapgât pat Anitâje emelâk embâñân kuningiop. Pat yakât bulâje tetewuap nângâm Anitâje aŋgoân Yoane Yura nengâlen hângângumu takaop. Otmu nenje orotmemenenje bâleñe bet pilâm Anitâhâlen biwinenñanje kepeimunje toen mem katnenekbuap yakât den eknongop. ²⁵ Otmu Anitâje Yoane âi sâm wañop ya tuhum pesuk pilâwe sâm otmâ yan lohimbi yuwu sâm âiyongop. “Yeñe nâhât girawu nângâmai? Anitâje lok âlâ hângângumu ge tihitnenje otbuap nângâmai yamâ nâ bia. Nâmâ lok inje. Lok ya nâhât betnehen taka mansap. Nâje yâkât itâkat kâpekmâ golewañgiwomgât dop ki tap. Otmu tânguwomgât dop gurâ bia. Nâjeâmâ yâkât amutgen manmâ yâhâwom.” Yawu sâop.

²⁶ Bukulipne, Awarahamgât sen, yen otmu pâku lohimbiñe Anitâhâlen biwiyeñanje kepeim manmai yen yuwu sâm ekyongomune

nângâjet. “Nen kerekjé Yesu Kiristohâlen biwinenjae kepeimunje manman kârikñahât pat kuningiwom nângâm Anitâje Yesu hângângumu giop. ²⁷ Yawu gârâmâ Yerusalem kapi ambolipjé otmu Yura papatolipnenjae Yesuhât topnje ki nângâm hengeñguwi. Yawu otmâ tatmâ nângâ nângâ sâpne ârândâj miti selepñan yâhâ poropete yeñgât den sâlikum nângâjetâ ki keterakyinqimu manminiwi. Yakât otmâ yâkje sâm hârewaŋgijetâ kuñetâ muop yan poropete yeñgât den yakât bulâje tetem hengeñguop. ²⁸ Yesu hakjan tosa âlâ ki mem tetewi yamâ imbiâk “Howanân kuñetâ muâk” sâm Pilato ekuñetâ nângâyiñgimu kuñetâ muop. ²⁹ Otmu yuwu yawu yu ya otbaŋgim howanân kuñetâ muop sâp yan emet inâñjan Anitâhât poropetelipnenjae Yesuhât den kulemguwi yakât bulâje teteop. Yawu otmu Yesu howanâmbâ meñetâ gemu lâum ari kât mâtâpjé âlâ, dikan yawuya, yamâ emelâk kusânmâ mem tiŋâlonjetâ kinop yan lâum ba katjetâ talop. ³⁰ Muop yamâ Anitâje mumuñambâ mem yahalop. ³¹ Mumuñambâ mem yahatmu lohimbiñe Galilaia hân pilâm Yerusalem kapiân orowâk ariwi ya teteyinqimu orowâk den huhum ariwi. Yakât otmâ lohimbi yanje iton galanj otmâ ari yâkât den pat âlepjé Yura kapi ambolipjé ekyongowi. ³²⁻³³ Anitâje tâmbâlipnenje yeñgât pat kuyinqiop yakât bulâje tetemu menomgât Yesu mumuñambâ mem yahalop. Yakât otmâ Yesuhât den pat âlepjé ekyongom mansait. Yâhâ Yesu mumuñambâ mem yahatbuap yakât nângâm Anitâje emet inâñjan Dawiti ekumu kep

kulemguop yakât boŋ yâhâp yan den yuwu tap.

“Gâmâ nâhât nanne ombe bisine. Yawu gârâmâ yiwerene yu yakât topŋe sâm teterâ lohimbi kerekŋe ekmâ nângâjet sâm katgeksan.” Yawu tap.

³⁴ Anitâŋe Yesu mumuŋambâ mem yahatmu âlâku ki mumbuap, yakât den âlâ emet inânjan yuwu sâop.

“Nâŋe Dawitihât pat kuwaŋgiwan yakât bulâŋe kerek gâhâlen tetewuap.” Yawu sâop.

³⁵ Otmu Dawitiŋe Yura nengât kep âlâ yuwu kulemguop.

“Anitâ pato, gâŋe lok bulâŋe nâ ki pilânekdâ mum tâtuk sâwom.” Yawu tap.

³⁶ Anitâŋe Dawiti âi sâm waŋop ya tuhum lohimbi tihityenje otmâ manmâ gam muop. Mumu seselipŋe yenŋât sumân hanguŋetâ tâtuk sâop. ³⁷ Yâhâ Anitâŋe Yesu mumuŋambâ mem yahatmu ki tâtuk sâop. Yâkŋe tihitnenje otmap. ³⁸⁻³⁹ Nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbi nenŋe Mosehât girem den ya watmâ tem lâuwaŋgine sâm pâpgumain. Yakât otmâ nenŋe Anitâhât senŋan kinmâ sârereaknomgât dop âlâ ki tap. Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâŋe yâkâlen biwiyenŋe kepeim manmai ya yenŋât tosa pilâyîŋgimap. Otmu yeŋe gurâ yauuâk Yesuhâlen biwiyenŋe kepeiŋetâ Anitâŋe bulâŋjanâk tosayenje pilâyîŋgiwuap. Yakât otmâ den pat âlepŋe ekyongomune nângâjetâ bulâŋe olâkgât tâmbâlipnenŋe yenŋâlen hâum sâmune nângâjet. ⁴⁰ Emelâk embâŋan tâmbâlipnenŋe yenŋât kasalipyenŋe takâ yongom itit kiom

tuhuyekbi yakât den emet inânjan Anitâhât poropete âlâje ekyongomu ya nângâjetâ tâjât olop. Poropeteje den kulemguop ya yuwu tap.

41 “Nâhât den nângâjetâ gemap ya yengâlen kulem âlâ memune ya ekjetâ tâjât otbuap. Otmu poropetelipnaje kulem yakât topje sâm tetem ekyongojetâ gurâ yawuâk nângâjetâ tâjât otmu munomai.” Anitâje den yawu sâm poropete ekumu kulemguop.

Yâhâ tâmbâlipnenjahe Anitâhât den nângâjetâ tâjât otmu muwi yakât dopjeâk yeje Yesu Kiristohât den pat âlepje yu nângâjetâ tâjât otmu hiliwahomaihât den yu ekyongoan.” Paulone yawu sâm ekyongop.

42 Yawu sâm ekyongomu Paulo yet Banawa miti emetjambâ giowot. Otmu tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen den eknongoromawot sâm galem-lipyenjahe ekyotgojetâ ariowot. **43** Miti emetjambâ gem arimutâ Yura lohimbi otmu pâku lohimbi Yura yengâlen torokatmâ Anitâ mepaem manbi yâkje betyetjan sâwi. Otmu yâkje Anitâhâlen biwiyenjahe tiñâk kepeim manjetâ tihityeje otbuapgât Paulo yet Banawanje den kâsikum yiñgim biwiyeje mem heweweñ tuhuyehowot. **44** Otmu tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen pâku lohimbi kiñgitje orowâkje Kutdâhât den nângâne sâm miti emetjan yâhâwi. **45** Miti emetjan yâhâjetâ pik sâmu Yura lohimbiye yekmâ nângâm bâleyiñgim Paulo ekmâ sâwi. **46** Yawu otnetâ Paulo yet Banawanje kârikje otmâ yuwu sâm ekyongowot. “Netje Anitâhât den yen ekyongoromgât sâm nitgimu takâ ekyongom mansait. Yamâ yeje yâkât den nângâjetâ ki

bulâje otmu manman kârikñahât pat ki menehât nañgai. Yakât otmâ netne yen pilâyekmâ pâku lohimbi yengâlen ari den pat âlepne yu ekyongorom. **47** Emelâk embâjân Anitâje poropete âlâ ekumu kulemguop den yakât bulâje netgâlen teteap. Den ya yuwu tâp.

“Omoñe balam saumunje lañinje pilâmu mâtâp ekmâ arim takamain yakât dopñeâk yen hângânyongomune pâku lohimbi yengâlen ari manman kârikñahât den pat ekyongojetâ nângâm biwiyeñan hañ sâyiñgimu Kudâhât mâtâp ekmâ watnomai.”

Den yawu kulemguop yakât bulâje netgâlen teteap yu.”

48 Yawu sâm ekyongomutâ den ya pâku lohimbiñe nângâm tep hero otmâ Yesuhâlen biwiyeñanje kepeiwi. Yawu otmâ manman kârikñahât pat yakât bulâje menomaihât Anitâje emet inâñjan sâm kalop.

49 Otmu Kudâhât den pat âlepne ya sâm haok tuhuñjetâ lohimbi kiñgitne orowâkne nângâñjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyeñanje kepeiwi.

Paulo yet Banawa watyelekñetâ ariowot.

50 Yesuhât den pat âlepne sâm haok tuhuwi. Yakât otmâ Yura papatolipyeñanje yakât nângâñjetâ bâlemu kapi ya ambolipne yengât kunlipyeñe otmu imbi kunje Yura yengâlen torokatmâ Anitâ mepaem manminiwi ya kendâyînginjetâ Paulo yet Banawa watyelekñetâ ariowot. **51** Kapi yapâ ariowot yan hâmbâi Anitâje matne umatñeâk yingiwuap yakât otmâ yuwu otmâ kâi kalowot. Kâiyetñan wahap âlâ horalop ya tâlim gik beretek

memutâ gemu betyinjim Antiok kapi ya pilâm Ikonion kapiân ariowot. ⁵² Arimutâ benje kapi ambolipnâje Yesuhâlen biwiyenâje kepeiwi ya Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heakne mâmâne otyingimu heroje kakjan manbi.

14

Paulo yet Banawa je Ikonion kapiân ariowot.

¹ Ikonion kapiân ari Yura yenjât miti emetjenâ yâhâm Yesuhât den pat âlepje ekyongomutâ nângâjetâ bulâje otmu Yura lohimbi otmu kapi ambolipnê kingitje orowâknej biwiyenâje Yesuhâlen katbi. ² Yâhâ Yura lok nombotnâje biwiyenâje kâriknej otmâ Yesuhât den nângâm hâkâñ otbi. Yawu otmâ kapi ambolipnê nombotnâje biwiyenâjan kionjetâ Paulo yet Banawa yetgât nângâm bâleyitgiwi. ³ Yawu gârâmâ yâknej kapi yanâk tatmâ Kudâhât den pahâk ekyongomutâ emetsenje yâhâp mon pesuk sâop. Otmu Anitâne lohimbi tihityenâje otbe sâm oap yakât topnâje ekyongomutâ nângâjetâ bulâje olâk sâm Anitâne mâmâne otyitgimu kulem topnâje topnâje miowot. ⁴ Yâhâ kapi ambolipnâje hionjakmâ nombotnâje Yura galemlipyenâje yenjât den hohewi. Yâhâ nombotnâje âlâneâmâ aposolo yetgât den hohewi.

⁵ Yawu otmâ hionjakbi yakât otmâ Yura galemlipyenâje kapi ambolipnê otmu Yura lok nombotnâje yanâje alahujetâ biwiyenâje kâlâp semu aposolo ya mem âlâlâ tuhuyelekmâ kâtnâje yotgonom nângâm yakât den hikuwi. ⁶ Den hikuwi yakât pat nângâm aposoloje kapi ya pilâm Likaonia hânân kapi yâhâp tap kutyetnâje

Lisitera otmu Derewe yan ariowot. ⁷ Yan ari manmâ Yesuhât den pat âlepnej kapi ya ambolipnej ekyongom manowot.

Paulo yet Banawa Lisitera kapiân ariowot.

⁸ Lisitera kapiân lok âlâ mâmâyahât tepñambâek kâine parene tetem manmâ gaop. ⁹ Yâhâ Paulone Yesuhât den pat âlepnej lohimbi ekyongop ya ândâp katmâ nângâm tatmu Paulone ekmâ yuwu nângâop. “Lok yuñe biwiñe Yesuhâlen katmu Antâne heñgeñguwuapgât dop tap.” ¹⁰ Yawu nângâm yuwu sâm ekuop. “Yahatmâ kin.” Yawu sâmu lok yané uk sâm yahatmâ kinmâ bam gaop. ¹¹ Yawu otmu lohimbi yan kinbiñe kulem ya ekmâ Likanio yeñe denyejan den sâwi. Den sâwi yakât topne yuwu. “Hewuknej lok yâknej lok hâtgum hohettenñan taka tetem kinsawot.” ¹² Yawu sâm Banawa ekmâ hewuknej lok âlâ, kutnej Yusi sâm, ya kunbi. Yâhâ Pauloneâmâ den ekyongop yakât otmâ hewuknej lok âlâ, kutnej Hemesi sâm, ya kunbi. ¹³ Yawu sâm yotgonmâ Paulo yet Banawa yetgât hotom uyitgine sâm otbi. Otmu hewuknej lok Yusi yakât lok kâmbukñanje lohimbi sâyingimu birâm topne topne lotohom bulimakao engetjan sâhâm pilâhetâ gemu engetnej hârene sâm dâim opon kâmbuknej kapi betñehen kinsawân ariwi.

¹⁴ Hotom uyitgine sâm otjetâ Paulo yet Banawanje ya nângâm pârâk pilâm sururuk sâm hohetyenjan ari kinmâ yetgât hâk katipnej kâkâlep mânuñahowot ya mem duwalowot. ¹⁵ Mem duwatmâ yuwu sâm kuyinggiowot. “Bâe, yeñe girawu otne sâm oai? Nerâmâ lok, yen yuwuyaek. Wongât hotom unitgine sâm oai? Yeñeâmâ

hewukŋe lok tâŋât ya betyinŋim Anitâ Manman Amboŋaŋe hân himbim kândikyotgom yu ya kerek kalop yâkâlen biwiyeŋaŋe kepeim manjet sâm yâkât den pat ekyongore sâm takawit. ¹⁶ Otmu emelâk embâŋâmbâek pâku lohimbi hânŋan kulemŋan mansai ya yenŋât tâmbâlipyerŋaŋe yeŋe enŋatyenŋeâk watmâ orotmeme bâleŋe topŋe topŋe otmâ gawi yan undip ki katyinŋiop. ¹⁷ Yawu gârâmâ ikŋe topŋe tetekŋan ekŋetgât hop sambe lâtâpyongomap. Yâkŋe sâpŋanâk gelâk hâŋgâŋgumu gemu kalamyeŋan hop sambe tetemap. Yawu tetemu heroŋe kakŋan manmai.” ¹⁸ Den yawu sâm ekyongomutâ lok nombotŋaŋe kunyeŋe kârikŋe otmâ bâsok hotom uyitgiwi.

Paulo kâtŋe kuwi.

¹⁹ Otmu sâp yanâmâ Yura lok nombotŋaŋe Antiok kapi Pisitia hânâŋ tap ya otmu Ikonion kapi ya pilâm Paulo yet Banawa talowolâŋnaka kapi ambolipŋe yenŋât enŋatyenŋan gejetâ Paulo dâim kapi betŋehen ari kâtŋe kuwi. Otmu yâkŋe Paulohât muap sâm pilâm ariŋetâ derepgum talop. ²⁰ Yawu otmâ kapi ambolipŋe nombotŋe Yesuhâlen biwiyeŋe kepeiwiŋe kapiâŋgembâ ge ekŋetâmâ ya-hatmâ kapiâŋnâhâop. Otmu yan imutâ emet hanj sâmu Banawa orowâk kapi ya pilâm Derewe kapiâŋnâhâop.

²¹ Derewe kapiâŋnâhâop den pat âlepŋe ekyongomutâ kapi ambolipŋe lok kiŋgitŋe orowâkŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Yesuhâlen biwiyeŋaŋe kepeiwi. Otmu mâtâp ariowot ya yawuâk watmâ Lisitera, Ikonion, Antiok kapiâŋnâhâop âwureowot yan kapi ârândâŋ

Yesuhât komot tatbi ya yeñgât biwiyeñe orotok sâmapgât mem kârikje tuhuyekmâ yuwu sâm ekyongowot. “Nenje yen orop biwinenñañe Yesu Kiristohâlen kepeimain. Yawu otmâ manmunje lohimbi belângen manmaiñe mem âlalâ tuhuneneknomai. Yawu otninginetâ ki lohotje otmâmannom otmuâmâ Anitâñe manman kârikjahât pat kuningiop yakât bulâñe ningimu menom.” Yawu sâm ekyongowot.

²³ Otmu Anitâhât nângân nângâñjan tatmap ya Wâtgât mâmâjahât Heakje mem biwi nângân nângânyetjan katmu nângâmutâ keterakyitgiâkgât sot barak tattmâ ulitguowot. Yawu otmutâ nângâyitgimu yâkje Yesuhât komotje komotje ya yeñgâlen ari galemlipyenje mem katyehowot. Otmu Anitâñe mâmâñe otyiñgimu Kutdâhâlen biwiyeñanje tiñâk kepeim manjetgât ulitgum pilâyehowot.

²⁴ Kapi ya pilâm Pisitia hân ya inâk wangim Pampilia hânân takaoowot. ²⁵ Yan taka Yesuhât den pat âlepje Perehe kapi ambolipje ekyongom yapâ pilâyekmâ Atalia kapi saru ginjan tap yan giowot. ²⁶ Otmu yapâ wanga patoen yâhâmutâ meyelekmâ ari Antiok kapi patoen katyelekmu giowot. Yâhâ kândikum pâku lohimbi yeñgâlen ki ariowot sâp yan Anitâñe mâmâñe otyiñgimu nepje memutâ bulâñe tetewuap nângâm Yesuhât komotje Anitâ ulitgum hângânyotgojetâ yapâ ariowot.

²⁷ Otmu Paulo yet Banawanje Antiok kapiân âwurem taka Yesuhât komot menduhuyehowot. Menduhuyekmâ Anitâñe mâmâñe otyiñgim mâtâp meyitgimu Yesuhât den pat âlepje pâku lohimbi

ekyongomutâ yâkñje nângâjetâ bulâje otmu Yesuhâlen biwiyeñanje kepeiwi yakât den pat kerek ekyongowot. ²⁸ Otmu yan yâkñje Yesuhât komot orop sâp kålewâk manbi.

15

Paulo yet Banawa Yerusalem kapiân ariowot.

¹ Lok nombotñaqe Yuraia hân pilâm Antiok kapiân ari yuwu sâm Yesuhât komot ekyongowi. “Nanlipnenje teteñetâ hilâm nombolân kalimbu pesuk sâmu yanâmâ hâkyenjahât torehenjan undip tuhuyiñginomgât Moseñe girem den âlâ kulemguop.” Den yawu tap ya yen pâku lohimbiye ki lâum mannomai otmuâmâ Anitâje ki meyekmâ manman kârikjan katyekbuap.”

² Yawu sâm ekyongojetâ benje Paulo yet Banawanje denyeñe kakñjan sâmutâ kuk pato otbi. Yawu otbi yakât otmâ yuwu sâm den hikuwi. “Paulo yet Banawa lok nombotje orowâk hângânyongomunje Yerusalem kapiân ari aposolo otmu Yesuhât komot yenjât galemlipyenje ekyongojetâ umatje teteap yu sâm heñgeñgunomai.” Yawu sâwi.

³ Yawu sâm hângânyongonjetâ ariwi. Yapâ ari Poinike otmu Samaria hânâñ ariwi. Yan ari kândikum Yesuhât den pat âlepje pâku lohimbi ekyongomutâ nângâjetâ bulâje otmu Kutdâhâlen biwiyeñanje kepeiwi yakât den pat Yesuhât komot tatmâ arai ya ekyongojetâ nângâm tepyeñe heronje pato olop. ⁴ Otmu Yerusalem kapiân arinjetâ aposolo, Yesuhât komot, otmu yâk yenjât galemlipyenje yekmâ

heroŋe otyiŋgiwi. Heroŋe otyiŋgim Anitâŋe mâmâŋe otyitgimu pâku lohimbi yeŋgâlen nep miowot yakât topŋe ekyongowot.⁵ Ekyongomutâ Parisaio lok nombotŋe Yesuhâlen biwiyeŋjaŋe kepeiwine yahatmâ yuwu sâm ekyongowi. “Pâku lokŋe Mosehât girem den watmâ hâkyenjahât torehenŋjan undip tuhuŋgiŋetâ âilonŋgo otbuap.” Yawu sâwi.

Petoroŋe den ekyongop.

⁶ Den ya hengeŋgune sâm aposolo otmu galemlipyenŋe yeriâk menduhuakbi. ⁷ Menduhuakmâ den sahaŋgim tatŋetâ Petoroŋe yahatmâ yuwu sâm ekyongop. “Bukulipne, yuwu sâmune nâŋgâŋjet. Nâŋe pâku lohimbi yeŋgâlen ari Yesuhât den pat âlepŋe ekyongomune nâŋgâm Yesuhâlen biwiyeŋjaŋe kepeinomaihât Anitâŋe mem sâlipnohom âi sâm nihiop ya naŋgai.⁸ Anitâŋe nen lok kerek biwinennjahât topŋe nâŋgâmapŋe ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋgumu Yura nengâlen giop. Otmu yakât dopŋeâk Anitâŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋgumu ge pâku lohimbi biwiyeŋe mem heweweŋ tuhumu Yesuhâlen biwiyeŋe katbi. Yakât otmâ Anitâŋe pâku lohimbi nâŋgâyîŋgimap.⁹ Nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi orop dop konohâk mansain. Pâku lohimbiŋe biwiyeŋe Yesuhâlen katbi yan yâk yeŋgât tosa pilâyîŋgiop.¹⁰ Yakât otmâ yeŋe wongât Anitâ wangim umatŋe âlâ pâku lohimbi kakyenŋan katne sâm oai? Emelâk embâŋâmbâek tâmbâlipnenŋjaŋe girem den lâum hâum pâpguminiwi. Otmu nen gurâ yauwâk lâum hâum pâpgumain.¹¹ Yakât otmâ girem den lâuŋjet

sâm nenne ki sâyiñginom. Yesu Kutdâñe pâku lohimbi mâmâje otyiñgimu yâkâlen biwiyeñanje kepeimai. Yakât otmâ yâkje manman kârikñahât pat yakât bulâje yiñgimu menomai. Otmu nen gurâ yawuâk.” Yawu sâop.

¹² Otmu Anitâñe Paulo yet Banawa mâmâje otyiñgimu pâku lohimbi yençâlen ari kulem topne topne memutâ ekjetâ ewe membe olop yakât den pat ekyongomutâ nâñgâwi.

Yakowoñe den ekyongop.

¹³ Paulo yet Banawañe den sâm tiñ pilâmutâmâ Yakowoñe yahatmâ den yuwu sâm ekyongop. “Bukulipne, den sâmune nâñgâjet. ¹⁴ Anitâñe pâku lohimbi tihityeñe otmu nombotñañe ikñan biwiyeñanje kepeim mansai ya manman kârikñahât pat kuyiñgiop yakât den pat Simonje eknongomu nañgain. ¹⁵ Emelâk emet inâñjan Anitâñe poropete âlâ den ekumu kulemguop yakât bulâje tetemu eksain. Den ya yuwu tap.

¹⁶ “Kutdâñe yuwu yap. “Hâmbâi Dawitiñe Isirae lohimbi galemyongoap ya yençât kasalipyenjañe taka yongom itit kiom tuhuiñgijetâ kapi kâwurumñeâk kinbuap. Otmu nâñgâmune ârândâj otmu sese hâkulipyenjañe âwurem taka kâwurum ya pitim kapi âiñe tuhum yan mannomai. Sâp yan Dawitihât senâmbâ gâtje mem kânâñgâmune lohimbi tihityeñe otmu âiloñgo longo mannomai. ¹⁷ Yawu otmâ pâku lohimbi hâñjan kulemjan mannomai ya nine pat kuyiñgiwan yâkje Kutdâhâlen ari hoñ bawançgim mannomai.

18 Emelâk emet inânnjan Kutdâje den yawu sâm teteop.”

Poropete den yawu kulemguop.

19 Yakât otmâ biwinanje yuwu nañgan. Pâku lohimbiñe Anitâhât den lâum Yesuhâlen biwiyeñanje kepeine sâm otmai ya yençât ki undip katyiñginom.

20-21 Emelâk embâñâmbâek Yura nengât papatolipnenñanje tatmâ nângâ nângâ sâp ârândâj miti eme-tyeñjan yâhâ Mosehât girem den sâlikum manmâ gawi. Otmu âun yu nen gurâ yawuâk sâlikum nângâm manmain. Yakât otmâ girem den yuwu kulemgum katyiñginom. “Pâku lohimbiñe Porom Lâpio mepaem sotbân gotyeñjan katnomai yapâ gâtje ki mem nenomai. Otmu noniñ bulimakao eñgatje sâhâm mañgunjetâ mumbuap ya otmu yakât hepje ki nenomai. Otmu kâwâ konda ki otnomai.” Den yawu kulemgum katyiñginom. Yawu.” Yakowoñe den yawu sâop.

Pâku lohimbiñe Yesuhâlen biwiyeñanje kepeiwi ya yençât pepa kulemgum katyiñgiwi.

22 Yawu sâmu aposolo otmu galemlipyenje Yesuhât komot orop menduhuakmâ biwiyeñanje hikuakmâ konohâk otmu lok yâhâp mem teteyelekñjetâ Paulo yet Banawa orop Antiok kapiân arinomaihât pâinyelekbi. Yawu otmâ lok yâhâp, kutyetje Yurasi Basawa yet Sila sâm, yâk mem katyelekbi. **23** Lok yâhâp yuñe Paulo yet Banawa orop Antiok kapiân arinomai sâm pâku lohimbi yençât pepa yuwu kulemgum yiñgim hângânyongowi.

“O Bukulipnenñe,

Yen pâku lohimbi, Antiok, Siria, Kirikia kapi am-bolipñaje Yesu Kiristohâlen biwiyeñaje kepeim mansai yen Anitâje meyekmu nen orop komot konohâk oain. Yakât otmâ nen aposolo otmu Yesuhât komot Yerusalem kapiân mansai ya yengât galemlipyenjae heronje nângâyiñgim pepa yu kulemgum katyinqiaiñ. ²⁴ Umatje âlâ yengâlen teteop ya nengâlembâ lok nombotñaje yene engatyenjeâk otmâ yengâlen takâ den topje topje ekyongojetâ nângâwi. Nenne lok ya ki âi sâm yinjim hângânyongowin. ²⁵⁻²⁷ Yakât otmâ nenje menduhuakmâ lok yâhâp, kutyetje Yurasi yet Sila sâm mem katyelekmâ hângânyotgomunje takâ den ekyongomutâ nângânomai. Yâknej Banawa yet Paulo yâk orop yengâlen takanomai. Paulo yet Banawanje Kutdâ Yesu Kiristo hoj bawangim hâhiwin kakñan manmawot. ²⁸ Anitâje biwi nângân nângânnenjan katmu nângâmunje tetemu undip ki katyinqinom yawu nañgain. Yâhâ girem den pâje tâlâwâk ekyongoain yu lâuñjetâ ârândâñ otbuap. ²⁹ Pâku lohimbiñe Porom Lâpio mepaem sotbân gotyenjan katnomai yapâ gâtje ki mem nenomai. Otmu noniñ bulimakao engatje sâhâm mañguñjetâ mumbuap ya otmu yakât hepñje ki nenomai. Otmu kâwâ konda ki otnomai. Girem den yu lâum manñjetâ ârândâñ otbuap. Yawu. Nen bukulipyenje Yerusalem kapiân mansain.”

³⁰ Pepa yawu kulemgum yinjim hângânyongojetâ mem Antiok kapiân ariwi. Antiok kapiân ari Yesuhât komotje mem menduhuyekmâ pepa ya yinjawi. ³¹ Pepa ya yinjinetâ sâlikum nângâwi. Otmu biwiyeñe orotok sâmapgât lohotñan mannomai sâm kulemgowi ya

sâlikum nângâjetâ tepyeñe heroje olop.

³² Anitâje Yurasi yet Sila mâmâje otyitgimu yâknejeh lohimbi ya den kâlewâk ekyongom bíwiyeñe mem heweweñ tuhuyehowot. ³³⁻³⁴ Yawu otmâ Yesuhât komot Yerusalem kapiân âwurem ariyet sâm hângânyotgowi. Yawu sâm hângânyotgowi yamâ Silanjeâmâ pilâm yan manmu Yurasinje iknijâk âwurem Yerusalem ariop.

Paulo yet Banawa pilahowot.

³⁵ Paulo yet Banawanje Antiok kapiân manmâ Yesuhât komolân gâtnejeh lok nombotnejeh orop Kudâhât den lohimbi kâsikum yinjawi. ³⁶ Sâp âlâen Pauloje Banawa yuwu sâm ekuop. “Netnejeh aangoân kapi tipi tapi tatmâ arap yan ari Kudâhât den kapi ambolipnejeh ekyongomutnejeh nângâjetâ bulâje otmu Yesuhâlen biwiyeñanje kepeiwí. Yâkjeh girawu mansai yakât nângâmu ari yekdom.”

³⁷ Yawu sâmú Banawanjeâmâ Yoane Mareko orowâk arinom sâop. ³⁸ Emelâk Yoane Marekoje âi pâjan pilâm Pampilia hân yan pilâyelekmâ Yerusalem kapiân âwurem ariop. Yakât otmâ Banawanje Yoane Mareko orowâk arinom sâop ya Pauloje nângâmu ki ârândâj olop. ³⁹ Yakât otmâ Paulo yet Banawa sâm kuañgim pilahowot. Pilakmâ Banawanje Yoane Mareko memu orowâk wañga pato âlâen yâhâmutâ meyelekmâ Kipiro mâtuña yan ari kionjowot. ⁴⁰ Yâhâ Paulojeâmâ Sila memu Kudâje tihiyetnejeh olâk sâm Yesuhât komotnejeh hângânyotgojetâ ariowot. ⁴¹ Ari Siria, Kirikia hân ya hâtikgum Yesuhât komolipnejeh kapi tipi tapi yan manmâ arai yâk yeñgât biwiyeñe orotok sâmapgât mem kâriknejeh tuhuyehowot.

16

Pauloje Timoteo memu orowâk ariwi.

¹ Paulo yet Silanje Kirikia hân ya pilâm Derewe otmu Lisitera kapiân ariowot. Lisitera kapi yan lok âlâ manop, kutje Timoteo, yâkât topnejämâ yuwu. Âwâje yamâ Girik lok. Yawu gârâmâ âwâjane Yura imbi miop. Yawu gârâmâ Timoteo mâmâjâitje Yesuhâlen biwiyetjane kepeim manminiowot. ² Lisitera otmu Ikonion kapi ambolipje Yesuhâlen biwiyenjane kepeim manminiwi je Timoteohât nângâjetâ yahalop yakât otmâ yâkât topje Paulo ekuwi. ³ Paulo ekujetâ nângâm Timoteo orowâk arirom sâm yakât ekyongop. Yawu gârâmâ Yura lohimbi yan manbi je Timoteo âwâje ya Girik amboje ya nângâm metewi. Yakât otmâ Paulonje Mosehât girem den lâum Timoteo hâkñahât torehenjan undip tuhuwañgiop. ⁴ Yawu otmâ kapi ârândâj ari aposolo otmu Yesuhât komotje Yerusalem kapiân manbi yâk yenjât galemliyenejane girem den kulemgum katyiñgiwi ya lâum mannomai sâm Yesuhât komolipje ekyongowi. ⁵ Yawu otjetâ Yesuhât komotje Kutdâhâlen biwiyenjane tiñâk kepeim Anitâhât den lâum manbi. Otmu yawu manjetâ hilâm ârândâj pâku lohimbi nombotje âlâje Yesuhâlen biwiyenjane kepeim yâk yenjâlen torokatjetâ sambe sambe otbi.

Wâtgât mâmâyahât Heakje Paulo biwiye mem purik pilâmu kulem âlâ tetemu ehop.

⁶ Paulo yet Silanje kapi tipi tapi Asia hânân tatmâ arap yan ari Yesuhât den pat âlepje lohimbi ekyongore sâm otmutâ Anitâhât Wâtgât

mâmâñahât Heaknej undip katyitgiop. Yakât otmâ kapi tipi tapi Pirihia otmu Galatia hânâñ tatmâ arap ya ambolipnje Yesuhât den pat âlepnej ekyongom ariowot. ⁷ Yawu otmâ Misia hân bâiñehembâ ari Bitinia hânâñ arire sâm otmutâ Yesuhât Wâtgât mâmâñahât Heaknej yawuâk undip katyitgiop. ⁸ Undip katyitgimu Misia hân ya hâtikgum ari saru ginnjan Toroa kapi tawân gemutâ nâne mem teteyelekmâ yâk yetgâlen torokatban. ⁹ Yawu otmâ emet ɳij sâmu orowâk iwin. Otmu omoñdâñe Yesuhât Wâtgât mâmâñahât Heaknej Paulo biwiñe mem purik pilâmu kulem âlâ yuwu tetemu ehop. Makeronia gâtnej lok âlâñje tetem kinmâ Paulo ulitgum yuwu sâop. “Gâne Makeronia nengâlen ga tânnongowuat.” ¹⁰ Kulem tetemu ehop ya Paulone eknotgomu nâñgâm yuwu sâwin. “Makeronia hânâñ ari Yesuhât den pat âlepnej ekyongonomgât Anitâñe sâm ningiap.” Yawu sâm Makeronia hânâñgen arine sâm mitiwahom tatbin.

¹¹ Otmu emet hañ sâmu waŋga patoen yâhâmunje menenekmâ Toroa kapi ya pilâm ari emet ɳij sâowân Samotarake mâtuña yan ari katnenekmu gewin. Emet hañ sâmu yapâ menenekmâ ari Niapoli kapiâñ katnenekmu gewin. ¹² Otmu kapi ya pilâm Pilipi kapiâñ ariwin. Pilipi kapi yamâ Makeronia hân yakât kapi kunje. Roma lohimbi kiŋgitnej orowâknej yan manbi. Pilipi kapi yan tatmunje hilâm mome mon pesuk sâop. ¹³ Otmu kapi betñehen to âlâ tap yan Yura lohimbiñe Anitâ ulitguminiwi yakât kawe âlâ tap. Yakât otmâ tatmâ nâñgâ nâñgâ sâpñjan lok pâinyekmâ yan gewin. Yan ge imbi

nombotnej mem teteyekmâ yâk orop ge tatmâ Yesuhât den pat âlepnej ekyongowin. ¹⁴ Otmu Tiatira kapi amboje, imbi âlâ, kutje Litia sâm, yâknejêâmâ sângum gârem katmu puluhuñetâ yapâ tewetsenje miakmâ manminiop. Imbi yanje Anitâ mepaem manminiop yakât otmâ Kutdârje biwiñe mem heweweñ tuhumu ândâp katmâ Paulohât den nângâmu bulâje otmu Yesuhâlen biwiñanje kepeio. ¹⁵ Yakât otmâ imbi ya otmu ikñje sen ya kerehâk toen mem katyekbi. Toen mem katyekñetâ imbi yanje yuwu sâm eknongop. “Kutdâhâlen biwinanje kepeimune manman kârikñahât pat kunihiap yakât otmâ nâhât emelan takañetâ yan orowâk tatnom.” Yawu sâmu nenne yâkât emelan yâhâwin.

Roma yeñgât tembe lâuñe Paulo yet Sila meyelekmâ pâi emetñan katyelekbi.

¹⁶ Sâp âlâen Anitâ ulitgum manminiwi yakât kawenjan gemunne, honjbawa imbi âlâje mem tetenenehop. Otmu weke bâleñanje kaknjan memu lohimbi yeñgâlen ari yu ya teteyingiwuap yakât topnje sâm tetem ekyongominiop. Yawu otmu tewetsenje me senje âlâlâ yakât hâmeñe sâm wañminiwi ya mem ari galemlipnej yingiminiop. ¹⁷ Aiop, imbi yanje Paulo ekmâ betnenñan gam den kârikñan yuwu sâop. “Lok yuñe Anitâ yahat yahatnej hoñ bawañgim manman kârikñan manmâ yâhânomgât topnje eknongone sâm takai.” ¹⁸ Hilâm ârândâj betnenñan gam yawu otningiminiop. Yakât otmâ Paulone nângâmu ki ârândâj otmu purik sâm weke bâleñe ya yuwu sâm ekuop. “Nâñe Yesu Kiristohât sâtgât ekgohomune gaiakmâ

ba ari.” Yawu sâmu yanâk weke bâleñe yané yâkâlembâ gaiakmâ ba ariop. ¹⁹ Yâhâ imbi yakât galem lipñaje tewetsenje me senje âlâlâ yâkâlembâ âlâku ki menomai ya nângâwi. ²⁰ Yakât otmâ Paulo yet Sila mem dâiyelekmâ sombemân yâhâ Roma yençât kiaplipyeñe yençât senyenjan katyelekjetâ kinmutâ yuwu sâm hâkyetjan sâwi. “Yura lok yuñe kapinenjan taka ki orotne otjet sâm meme sâsâ tuhunenekmutâ nângâmunje dondâ bâleap. ²¹ Yâknej orotmeme âiñe, nen Roma lohimbiñe ki otmain ya otjet sâm kâsikum ningim tawot.” ²² Yawu sâñjetâ lohimbi sombemân kinbiñe nângâm bâleyitgiñetâ Roma yençât kiaplipyeñaje yetgât hâk katipñe mem duwatmâ tuhum pilâm tembe lâulipyenje ekyongonjetâ kapamnje dondâ yotgowi. ²³ Yotgonjetâ hâkyetne bâñ bâlângum hewâk pato otmu pâi emetñan mem yâhâ katyelekjetâ tatmutâ gahatñe ya kârikñeâk mañgum heñgenjum katyelekjetâ tatset sâm galem ya ekuwi. ²⁴ Ekuñetâ pâi emetñe yakât biwiñe âlâ tânâmñan tap yan dâim ari katyelekmâ nak âlâ hioñmâ nombot nombot tuhuwi yapâ kâiyetñe pilâmutâ arimu nak ya mem menduhum sâhâñetâ yan talowot.

²⁵ Otmu omoñ tânâmñan Paulo yet Sila ñe kep mem Anitâ mepaem tatmutâ lok nombotñe pâi emetñan katyekjetâ tatbi yané nângâyitgiwi. ²⁶ Yawu otmâ mososoñ pato mem pâi emetñe ya gâsuk gâsuk sâmu yakât gahatñe kerek hindakmâ añ sâm kinop. Otmu pâi emetñan ip kârikñeñe sâhâyekjetâ tatbi ya yençât ip kârikñeñe nerek holanjakmâ kisik pâsok sâop. ²⁷ Yawu otmu galem

yanje amanâmbâ yahatmâ gahatnje ya aŋ sâm kinmu ya ehop. Ya ekmâ lok bâleňe kerek yaehen kioŋmâ arai sâm tewetnje mem dâim iknje enyatnje kârâm hâreakbe sâm olop. ²⁸ Yawu otmu ekmâ Paulo ne yuwu sâop. “Nen hârok tain yakât otmâ gike enyatge ki hâreak.”

²⁹⁻³⁰ Yawu sâmu galem yanje balamgât sâmu bukulipnaje balam saum waŋjetâ pâi emetnjan yâhâm gem yehop. Tatnjetâ yekmâ kâi bâtnje kârân kârâŋ sâmu, Paulo yet Sila dâiyelekmâ gemâmâ yuwu sâm âiyotgop. “Nâne girawu otmune Anitâne manman kâriknjahât pat kunihiwuap?”

³¹ Sâmu yuwu sâm ekuowot. “Kutdâ Yesu Kiristohâlen biwihaŋe kepeim manbuat otmuâmâ Anitâne manman kâriknjahât pat kuhihiwuap. Otmu imbihe naomge yâku yawuâk.” ³² Yawu sâm Yesu Kutdâhât den pat âlepnej yâk otmu hep torehenlipnje yawuâk ekyongowot. ³³ Ekyongomutâ galem yanje hepyetnje piriyyitgiop. Piriyyitgimu iknje otmu imbiŋe naomnje hârok mem toen katyehowot. ³⁴ Yawu otmâ Paulo yet Sila dâiyelekmu iknje emelan yâhâ sot um yitgiŋetâ niowot. Otmu Anitâhâlen biwiyeŋanje kepeiwi yakât biwi hero pato otbi.

³⁵ Emet haŋ sâmu Paulo yet Sila holanyelekñetâ ariromawotgât Roma yengât kiaplipyeŋanje tembe lâu hâŋgânyongoŋetâ pâi emetnjan ariwi.

³⁶ Pâi emetnjan ari “holanyelekñetâ kioŋmâ ariyet” sâm galem ya ekuwi. Ekuŋetâ pâi emetnjan yâhâ Paulo yuwu sâm ekuop. “Kiaplipnenŋanje den katnjetâ takap. Yakât otmâ holanyelekmune kioŋmâ ariromawot.”

³⁷ Yawu sâmu Pauloje tembe lâu ya yuwu sâm ekyongop. “Nerâmâ “Roma lok”. Yakât otmâ wongât angoân kiaplipyeñanje ki âinotgom topnetje nângâwi? Yawu otmâ lok senyeñjan kapamje imbiâk notgom pâi emetnjan mem katnelekjetâ tait. Yamâ yeñe netgât yohân kionjmâ ariyet sâm hângânyongojetâ taka eknotgojetâ nângâmune ki dopñan oap. Kiaplipyeñje yeñak taka eknotgojetâ yanâmâ kionjmâ ariom.” Yawu sâm ekyongop.

³⁸ Yawu sâm ekyongomu tembe lâu yañe purik sâm ari kiaplipyeñje teteyingiwi. “Paulo yet Sila yamâ Roma lok.” Yawu sâm kiaplipyeñje ekyongonjetâ yâkje nângâm pârâk pilâwi. ³⁹ Pârâk pilâm yâk yetgâlen ari den lohotñan ekyotgom pâi emetnjamâ dâiyelekmâ ge hângânyotgojetâ kionowot. ⁴⁰ Yapâ kionjmâ Tiatira kapiân ari Litiähât emelan yâhâowot. Yan yâhâ Yesuhât komot mem teteyekmâ biwiyeñje orotok sâmapgât den ekyongom biwiyeñje mem heweweñ tuhum yapâ pilâyekmâ ariowot.

17

Paulo yet Sila Tesalonike kapiân ariowot.

¹ Paulo yet Silañe kapi ya pilâm kapi yâhâp, kutyetje Ampipoli otmu Apolonia, yan ariowot. Yan ari yan Yura yeñgât miti emetnje ki tap yakât otmâ kapi yâhâp ya wangim Tesalonike kapiân ariowot. ² Yan ari Yura yeñgât miti emetnjan yâhâ Yura lok orop Anitâhât den emelâk miti pepaen kulemguwi yakât alahuñetâ talmâ nângâ nângâ sâp kalimbu pesuk sâop. ³ Yawu otmâ Yesuhât topnje yuwu sâm ekyongowot. “Yesuñe tihitnenje olâk” sâm

Anitâje hângângumu giop. Gemu lok bâleñanje kum mem âlâlâ tuhuñetâ sâtgum muowâke yamâ benje Anitâje mumuñambâ mem yahalop. Yakât topnje emet inânjan Anitâhât poropetelipñanje miti pepaen kulemguwi tap.” Yawu sâm ekyongowot. ⁴ Yawu sâm ekyongomutâ Yura lohimbi getek âlâ otmu kapi yakât lok papatolipnje yengât imbilipyenje nombotje otmu Girik lohimbi Yura yengâlen torokatjetâ Anitâ mepaeminiwi. Lohimbi yuñe Paulo yet Banawanje den sâowot ya nângâjetâ bulâne otmu Yesuhâlen biwiyeñanje kepeiwi.

⁵ Yawu gârâmâ Yura lohimbi sesengâlâknej den ya nângâjetâ ki bulâne otmu lok hilâm ihi nombotje mâtâwân in yâhâm gewi ya ekyongoñetâ menduhuakbi. Menduhuakñetâ Yura lok yanje lok menduhuyekbi ya tepyeñan kânângâjetâ dâiakmâ Paulo yet Sila pânyelekmâ Yasongât emelan ariwi. ⁶ Emelan ari pânyelekñetâ biatmu Yason otmu Yesuhât komolân gâtnej lok nombotje meyekmâ papatolipnje yengâlen ari den âiân katyekmâ yuwu sâwi. “Yasonje lok yâhâp dâim emetñan katyelekmu tawot. ⁷ Yâknej lohimbi kendâyingimutâ kuk kapam otmai. Yâknej nengât kapiân takat atmâ Roma kunnenñahât den bet pilâm lok kutdâ âiñe, kutnje Yesu sâm, “yâknej tihitnenje otmap” yawu sâm yâkât den lohimbi eknongom tawot.” ⁸ Yawu sâñetâ kapi ambolipnje otmu papatolipnjeñanje den ya nângâm biwiyeñan tâlimu kuk pato otbi. ⁹ Yawu otmâ papatolipnjeñanje Yason otmu bukulipnje ekyongoñetâ tewetsenje katmâ pâi emetnje puluhum kionjbi.

Pauloŋe Yesuhât topŋe Berea kapi ambolipŋe ekyongop.

¹⁰ Emet omoŋ otmu Yesuhât komotŋe Paulo yet Sila yohân hâŋgânyotgoŋetâ Berea kapiân ariowot. Yan ari Yura lohimbi yeŋgât miti emetŋan yâhâ Pauloŋe Yesuhât den pat âlepŋe ekyongop. ¹¹ Yâhâ Tesalonike kapiân Yura lohimbîŋe biwi kârikŋe otmâ denyetŋe nâŋgâŋjetâ giop. Yâhâ Berea kapiânâmâ lohimbi yaŋe biwi heweweŋ otmâ ândâp katmâ Paulohât den nâŋgâneâk otbi. Yawu otmâ “Den eknongoap ya bulâŋe me bia” sâm hilâm ârândâŋ yakât alahu gulahu otmâ Anitâhât den miti pepaen kulemgwuwi ya sâlikuwi. ¹² Yawu otmâ yâk yeŋgâlen gâtŋe kingitŋe orowâkŋe Yesuhâlen biwiyeŋjan kepeiwı. Otmu Girik lohimbi yahat yahatŋe nombotŋajan yawuâk.

¹³ Yawu gârâmâ Pauloŋe Berea kapiân ari Anitâhât den ekyongomu nâŋgâŋjetâ bulâŋe olop yakât den pat sâm haok tuhuŋetâ Tesalonike kapiân arimu Yura lohimbîŋe nâŋgâŋjetâ bâleop. Nâŋgâŋjetâ bâlemu Berea kapiân ari kapi ambolipŋe biwiyeŋjan kuiŋ kuiŋ kendâyiŋgiwi. ¹⁴ Yawu otŋetâ Sila yet Timoteo yamâ Berea kapiân talowot. Yâhâ Paulo yamâ Yesuhât komotŋe ekuŋetâ kapi ya pilâm saru ginŋan ariop. ¹⁵ Otmu Yesuhât komolân gâtŋe lok nombotŋajan Paulo dâim ari Aten kapiân katmâ âwurene sâm otŋetâ yuwu sâm ekyongop. “Yeŋe Sila yet Timoteo ekyotgoŋetâ in yawu takaromawot.” Yawu sâm ekyongomu âwurem Berea ariwi.

¹⁶ Pauloŋe Sila yet Timoteo yetgât mambo-tyitgim Aten kapiân talop. Yan tatmâ Porom

Lâpio topne topne hâwim kânângâjetâ talop ya ekmâ biwiñe kâláp siop. ¹⁷ Yawu otmâ Yura lohimbi yenjât miti emetjan yâhâ Yura lok nombotne otmu Girik lok nombotjañe Yura yenjâlen torokatmâ Anitâ mepaeminiwi yâk orop tatmâ den sahanjiwi. ¹⁸⁻²¹ Aten kapi ambolipne otmu lok nombotne kâlepñehembâ taka yan kandi manbiñe den aingo teteminiop yakât topne nângâm hengeñgune sâm alahu gulahu otmâ manminiwi. Yawu gârâmâ Pauloñe hilâm ârândâj sombemân ari lohimbi ya Yesuhât den pat âlepne ekyongomu den sahanjimiwi. Otmu kapi yan lok nângân nângânyeñe orop komot yâhâp manbi, kutyerje Epikue, otmu âlâmâ Sitoik. Komot yapâ gâtjañe Paulo orop tatmâ den sahanjiwi. Nombotjañe Paulohât yuwu sâwi. “Lok yuñe den ihilâk sâmap. Nângân nângânnje bia.” Yawu sâwi. Otmu Anitâñe Yesu mumunjambâ mem yahalop yakât den pat âlepne Pauloñe ekyongomu nombotjañe yuwu sâwi. “Lok yuñe lohimbi ondowângen mansai ya yenjât Porom Lâpio yakât yap.” Yawu sâm den âiân katne sâm den sâsâ emetje âlâ, kutje Ari-pako sâm, yan dâim yâhâ katjetâ kinmu yuwu sâm âikuwi. “Gâne den aingo eknongom gat ya nângâmunje ki keterakningimap. Yakât otmâ topne sâm hengeñgurâ nângâne.” Yawu sâwi.

Pauloñe Anitâhât den ekyongop.

²² Yawu sâjetâ Pauloñe yahatmâ kinmâ yuwu sâm ekyongop. “Aten kapi ambolipne yenjât orotmemeyeñe âlâlâ ekmâ yuwu nañgan. ²³ Yeje Porom Lâpioyerje topne topne mepaem manmai. Nâje kapiyeñan bam gam Porom Lâpioyerje dondâ

hâwim kânângâjetâ kinsap ya eksan. Yawu gârâmâ lâpio âlâhât kaweñe inâk tap yan den yuwu kulemgum katjetâ tap ya sâlikuan. “Lâpio âlâhât topñe ki nângâmain yâkât kaweñe.” Ki nângâmai ya imbiâk mepaemai yâkât topñe âun yuân ekyongomune nângânomai. ²⁴ Kutjeâmâ Anitâ. Anitâne hân himbim amboñe oap. Yâkñe hân himbim kândikyotgom wahap topñe topñe katmâ meteop. Opon kâmbukñe tuhumain yan ki tatmap. ²⁵ Anitâne tihitnenje otmâ galemnon-gomu manman âilonjgo manmain. Yakât otmâ nenne wuân me wuângât Anitâne umburuk otmu tângunomgât dop âlâ ki tap. ²⁶ Kândikum emelâk yâkñe topñe katmâ lok, kutñe Aram sâm, ya tuhuop. Yawu gârâmâ yâkâlembâ gâtñanje lok topñe topñe tetem gañetâ gañetâ sambe sambe otmâ hânnjan kulemñjan manmâ arain. ²⁷ Biwi nângân nângânnenje pâroñ sâmu Anitâhât towatñe mem tetenomgât tetem manmâ mumain yakât dop yâkñe katningimap. Otmu yupâ yapâ ari tatnom sâmunjeâmâ yakât andemñe yâkñak sâm ningiop. Yâkñe kâlepñehen ki ya tap. ²⁸ Yakât otmâ lok âlâne den yuwu kulemguop tap.

“Yâkñe kurihineneckmu mansain.”

Otmu yengâlembâ gâtñe lok nombotñanje yuwu sâmai,

“Nen yâkât sen mansain.” Yawu sâmai.

²⁹ Anitâne umut biwinenje katningimu yâkât sen mansain. Yakât otmâ nenne enyatnenjeâk otmâ kât, goli, me siliwa, yanë mem Anitâhât kundenje tuhunomgât dop âlâ ki tap. ³⁰ Anitâhât topñe hâum pâpgum manmâ gamai yakât nângâm

ki hilipyongop. Yawu gârâmâ âun yukârâmâ ya pesuk yap. Âun yukârâmâ lohimbi hânjan kulemjan manmâ arain nen kerekje orotmemem bâleñe bet pilâm yâkâlen biwinenjañe kepeim tem lâuwañginomgât sâop. ³¹ Otmu ikrje hoñ bawañanje nen lohimbi kerek den âiân katnenekmâ top-nenne mem tetem matje ningimu ârândâj ot-buap yakât sâpje kalop. Otmu nen kerekje lok yakât topje nângâm hengeñgunomgât Anitâñe mu-muñambâ mem yahalop.” Yawu sâm ekyongop.

³² Yâhâ “muñuñambâ mem yahalop” yawu sâm ekyongomu lok nombotjañe nângânetâ tânyenje hutuk sâmu senñan gem giriñbañgiwi. Yâhâ nombotjañeâmâ yuwu sâm ekuwi. “Den yat yu sâp âlâen âwurem ga âlâkuâk sârâ nângânom.” ³³ Yawu sâjetâ Pauloje pilâyekmâ kioñop. ³⁴ Otmu lok nombotjañe Yesuhâlen biwiyeñanje kepeim Paulohâlen torokatbi. Yâk yençâlen gâtje lok âlâ, kutje Dionisio sâm, yâhâmâ nângân nângâñje pato. Yâkje Aripako emelan yâhâ lok nombotje orop den otminiwi. Otmu imbi âlâ, kutje Damari sâm, otmu lohimbi nombotje ki yongonsan.

18

Pauloje Korinti kapiân ariop.

¹⁻² Pauloje Aten kapi pilâm Korinti kapiân ariop. Yura gâtje lok âlâ, kutje Akuila sâm, yâhâmâ Ponto hânân teteop. Otmu imbiñe, kutje Pirisila sâm, miakmâ Roma kapiân manowot. Kapi yan manmutâ Roma yençât kunyeñje, kutje Kalaurio sâm, yâkje Yura lohimbi kerek yapâ watyekmu kapi ya pilâm itoñ galañ otmâ ariwi. Yawu otmâ

yâknejâmâ Korinti kapiân takâ manowot. Otmu Paulonej âi yuwu mem manminiop. Yâknej sângum kâriknej gârem kândâkdâek pato yanâ mem selep tuhumu lohimbiye puluhunjetâ yapâ tewetsenje mem manminiop. ³ Otmu Akuila imbinjâtne nep yawuâk mem manminiowot. Paulonej Akuila imbinjât mem teteyelekmu emetyekjan dâimutâ ari nep mem orowâk manbi. ⁴ Manmâ Paulone tatmâ nângâ nângâ sâp ârândâhâk Yura lohimbi yeñgât miti emetjan yâhâ Yura otmu Girik lohimbi Yesuhâlen biwiyenjae kepeinjetgât engatyenjan gem yâkât den pat âlepnej ekyongominiop.

⁵ Otmu Sila yet Timoteoje Makeronia hânângembâ takamutâ penangiakbi. Yapâek Paulonej âi ya pilâm Anitâne Yesu hângângumu ge tihitnenje otmap yakât den pat haonmâ ârândâñ ekyongom manop. ⁶ Ya ekyongomu nângâhetâ tâjât otmu bet pilâm sâm ge katbi. Yakât otmâ Paulonej yâk yeñgât nângâmu giop yakât dop kum hâk katipnej kâlep ya mem pâñ pângumu wahap gemu yuwu sâm ekyongop. “Hiliwahonomai yakât tosa nâhâlen ki gâitnomai. Yamâ yeñe wahap. Sâp yupâek yen betyinqim pâku lohimbi yeñgâlen ari Yesuhât den pat âlepnej ekyongowom.” ⁷ Yawu sâm ekyongom miti emetnambâ pilâyekmâ kapi amboje lok âlâ, kutnej Titio Yasto sâm, yâknej Yura yeñgâlen torokatmâ Anitâ mepaem manminiop. Yâkât emet miti emetnej gotjan tuhumu talop. Yawu gârâmâ Paulonej yan arimu yâk orop manowot. ⁸ Yan manmâ Paulonej Yesuhât den pat âlepnej lohimbi ekyongomu miti emetnej yakât galemjé, kutnej Kirisipo sâm, yâk otmu

hep torehenlipne orowâk nânghâjetâ bulâje otmu Yesuhâlen biwiyeñanje kepeiwi. Otmu Korinti kapi ambolipne kiñgitne orowâkne Yesuhât den pat ya nânghâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyeñanje kepeiñjetâ toen mem katyekbi.

9-10 Otmu omoj âlâen Wâtgât mâmâñjahât Heakne Paulo biwiñe mem purik pilâmu Kudâje tetewañgim yuwu sâm ekuop. “Biwihe orotok sâmu lohotne otmatgât ninâk mâmâje otgihimune den pat âlepne pahâk ekyongom yâhâwuat. Kapi yukât ambolipne dondâje nâhâlen biwiyeñanje kepeim mansai. Yakât otmâ lok âlâ me âlâne mem âlâlâ tuhuheknomaihât dop âlâ ki tap.” **11** Yawu sâm tetewañgim ekumu kapi yanâk manmâ Yesuhât den pat âlepne kâsikum yinjam manmu yambu konok otmu kakñan emetsenne nombolân konok pesuk sâop.

Paulo hakjan sâm den âiân katbi.

12 Sâp yan Roma kunyeñanje kiap âinej âlâ, kutne Galio sâm, ya mem Akaia kapi ambolipne yeñgât kiap pato sâm katmu galemyongom manop. Yawu gârâmâ Yura lok nombotñaue den hikuñjetâ biwiyeñanje konohâk otmu Paulo mem kiapgâlen ari den âiân katbi. **13** Den âiân katmâ yuwu sâm hakjan sâwi. “Nen Yura lohimbije Mosehât girem lâum manmain ya lok yuñe kelañgatmâ den ango kâsikum ningim yu lâuñet sâm meme sâsâ tuhunenekmâ mansap.” Yawu sâwi.

14 Yawu sâñjetâ Paulone den matne kâpekyiñgiwe sâm otmu yanâk Galionje den hârewañgim Yura lok yuwu sâm ekyongop. “Yen Yura lok, yene meme sâsâ tuhunekñetâ nânghâmune bâleap.

Lok yuŋe yu me ya otmu bâleap mâne denyeŋe nâŋgâyiŋgimbâm. Yawu ki oap yakât otmâ yuâmâ yeŋgât wahap. ¹⁵ Lok kutŋe me girem denyeŋe yuwu yau tap yakât sâm tai. Yakât otmâ yeŋak sâm heŋgeŋgunomai. Yu nâhât wahap bia.” ¹⁶ Yawu sâm watyekmu gewi.

¹⁷ Ge kapi ambolipŋaje nâŋgâm bâlem miti emetŋahât galemŋe pato, kutŋe Sostene sâm, ya kuwi. Yawu otbaŋgiŋetâ kiapŋe yekmâ ki yekmâ yau olop.

Pauloŋe Yerusalem kapiân âwurem ariop.

¹⁸ Pauloŋe Korinti kapi yan Yesuhât komolipŋe orop sâp kâlep manbi. Yâhâ sâp yan Keŋgeria kapiân ari “wahap âlâ gâmâlâk otbom,” sâm yakât dop kum bukulipŋe ekyongomu somotŋe korotok hârewaŋgiwi. Somotŋe korotok hârewaŋgiŋetâ Korinti kapiân âwurem ariop. Âwurem ari Akuila yet Pirisila meyelekmu Yesuhât komot pilâyekmâ Siria hânângen arine sâm waŋgaen yâhâwi. ¹⁹ Waŋgaen yâhâŋetâ meyekmâ ari Epeso kapiân katyekmu pilakbi. Pilakmâ Paulonje Yura yeŋgât miti emetŋan yâhâ Yesuhât den pat âlepŋe ekyongomu yakât alahu gulahu otbi. ²⁰ Otmu Paulonje yâk orop yan sâp kâlewâk manâkgât ekuŋetâ kuyiŋgim yuwu sâm ekyongop. ²¹ “Anitâŋe nâŋgânihiwuap otmuâmâ yeŋgâlen yâhâŋŋe âwurem takam yekbom.” Yawu sâm pilâyekmâ waŋgaen yâhâop.

Waŋgaen yâhâmu yapâ mem Kaisaria kapiân ari katmu giop. ²² Yapâ ari Yesuhât komolipŋe Yerusalem kapiân manbi yâk orop tipiŋe tatmâ benŋe yapâ pilâyekmâ Antiok kapiân

ariop. ²³ Otmu Antiok kapi ya pilâm ari Yesuhât komolipne Galatia otmu Pirihia hânâ manmâ ariwi yaŋe biwiyenê Yesuhâlenâk katmâ manjetgât mem heweweŋ tuhuyehop.

Apoloje Epeso otmu Korinti kapiâni den pat âlepne ekyongop.

²⁴ Yura lok âlâ nâŋgân nâŋgânne pato manop, kutne Apolo sâm, yâhâmâ Alesandiria kapi amboŋe. Yâknejâmâ Anitâhât den kulemguwi ya sâlikum nâŋgâm pesuk pilâm heweweŋ otmâ den ya lohimbi kâsikum yîŋgim manminiop. ²⁵ Otmu Yoaneŋe emelâk toen mem kalop yakât otmâ Yesuhât den yamâ tipiŋe nâŋgâop. Yawu tipiŋe nâŋgâowâke yamâ biwiŋe heweweŋ otmu den ya lohimbi kâsikum yîŋgim manminiop. ²⁶ Yawu otmâ Yura lohimbi yengât miti emetjan yâhâ Yesuhât den pahâk ekyongomu Akuila yet Pirisilanje denŋe nâŋgâm emetyetjan dâim ari orowâk manmâ Anitâhât den mâtâpne sâm heŋgeŋgum ekumutâ nâŋgâop. ²⁷⁻²⁸ Otmu Apoloje Epeso kapi pilâm Akaia hânâni ariwe sâm olop. Yakât otmâ Akaia arimu buku otbaŋginomaihât nâŋgâm Yesuhât komotne pepa âlâ kulemgum wanjetâ ikŋak miakmâ ariop. Mem ari Yesuhât komot Korinti kapiâni manbi pepa ya tiripyongomu sâlikum ekmâ buku otbaŋgiŋetâ orowâk manbi. Otmu Wâtgât mâmâŋahât Heakne mâmâŋe otbaŋgimu emelâk Anitâhât poropetelipneŋe yâkât den kulemguwi ya topŋambâek kâsikum yîŋgiop. Otmu Anitâŋe tihitnenŋe otbe sâm Yesu hâŋgângumu giop yakât topŋe sâm kusânmâ ekyongomu nâŋgâŋetâ bulâŋe olop. Otmu Yura lok nombotne orop

den sahaŋgiwi ya den amokŋan ekyongomu nāŋgām pâpguwi. Yawu otmâ Yesuhât komot mem heweweŋ tuhuyekmu biwiyeŋe Yesuhâlenâk kinop.

19

Pauloŋe Epeso kapiân ariop.

¹ Apoloŋe Korinti kapiân ari manop sâp yan Pauloŋe pumŋe âlâ hâtikgum nombot ari Epeso kapiân gem Yesuhât komot âlâ mem teteyekmâ yuwu sâm âiyongop. ² “Kândikum biwiyeŋe Yesuhâlen katbi yan Anitâŋe ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu ge mâmâŋe otyiŋgiop me bia?”

Yawu sâm âiyongomu sâwi. “Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heak yakât ki nâŋgâmain.”

³ Sâŋjetâ sâop. “Yen toen mem katyekbi yakât topŋe sâŋjetâ nâŋgâwe.”

Sâmu sâwi. “Yoaneŋe lohimbi den ekyongom toen mem katyehop yawu otmâ toen mem katnenekbi.”

⁴ Sâŋjetâ sâop. “Lohimbiŋe orotmemeyenŋe bâleŋe bet pilânomaihât Yoaneŋe toen mem katyehop. Yawu gârâmâ den âlâ yuwu torokatmâ sâop. “Lok âlâ nâhât betnehen takâ mansap yâkât nâŋgâŋetâ yahatmu yâkâlen biwiyeŋeŋe kepeinomai.” Den sâop ya Yesuhât sâop.

⁵ Yawu sâm ekyongomu nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Yesuhât kulân toen mem katyekbi. ⁶ Toen mem katyekbi yan Pauloŋe kunyeŋan memu Anitâŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu ge mâmâŋe otyiŋgiop nimbilamyeŋe mem purik pilâyiŋgiomu

den sâsâje ki sâsâje sâwi. Yawu otmâ ari Anitâhât den lohimbi ekyongowi. ⁷ Lok kâiân yâhâp yanje yawu otbi.

⁸ Otmu tatkâ nângâ nângâ sâp ârândâj Paulone Yura yeñgât miti emetjan yâhâ Anitâje tihityenje otbe sâm Yesu hângângumu giop yakât den pat âlepnej ekyongomu nângâjetâ bulâje otmu bi-wiyeje yâkâlen katnetgât eñgatyenjan giop. Yawu otmu emetsenje kalimbu pesuk sâop.

⁹ Lohimbi nombotjae den pat ya nângâjetâ bulâje otmu Yesuhâlen biwiyejanje kepeiwi. Yâhâ nombotje âlâneâmâ ândâpyeje kârikje otmâ biwiyeje alitbi. Yawu otmâ lohimbi senyenjan kinmâ Yesuhât den ya sâm bâlewi. Yakât otmâ Paulone pilâyekmâ ari Tirano den emetjan hilâm ârândâj Yesuhât komot orop menduhuakmâ yâkât den alahuwi. ¹⁰ Yawu otmâ manjetâ yambu yâhâp pesuk sâop. Otmu Kutdâhât den ya sâm haok tuhujetâ Asia hânân arimu yan Yura lohimbi otmu kapi ambolipje kiñgitje orowâkjje Kutdâhât den pat ya nângâwi.

Siwa nanlipjae otmâ tâpikguwi.

¹¹ Anitâje Paulo mâmâje otbañgimu kulem topne topne memu lohimbiye ekjetâ âlâ kândâkdâ olop. ¹² Lohimbi nombotjae Paulohât sângum otmu sângum tipiye ârit piriakmap ya mem bukulipyenje kundat otbi yâk yeñgâlen ari yanje wâiyekjetâ âlepnej otbi. Yâhâ nombotje âlâmâ wâiyekjetâ weke bâlejanje gaiakmâ pilâyekmâ ariwi. ¹³⁻¹⁴ Yura yeñgât miti emetje âlâhât lok kunje, kutje Siwa sâm, nanlipje nombolân yâhâpje kapi tatkâ arap ya hawamgum ari

weke bâleñe watyekmâ manminiwi. Yawu otmâ Paulohât nep sângumje wâiyekjetâ weke bâleñanje gaiakmâ ariwi yakât den pat nângâjetâ yahatmu Yesu Kudâ kutnje kunmâ weke bâleñe âlâ watne sâm yuwu sâm ekuwi. “Yesu Kudâhât den Pauloje lohimbi ekyongomap yâkât sâtgât otmâ gaiakmâ ari.”

15 Yawu sâñjetâ yuwu sâm purik pilâyiñgiop. “Yesu nângâwañgian, otmu Paulo gurâ nângâwañgian. Yâhâ yenâmâ âlâlâ? Yenâmâ ki nângâyiñgian.”

16 Yawu sâm lok weke bâleñanje mângeâminiop yanje naom ya yongom hâk katipnje otmu petyenje lâum duwatyiñgim mem âlâlâ tuhuyehop. Yongom mem âlâlâ tuhuyekmu hâkyenje hewâk hewâk papato yanje emelambâ gem hâk barahâk ariwi. **17** Otmu yakât den pat kapi ambolipnje nombotnaje sâm haok tuhuñetâ Ýura lohimbi otmu kapi ambolipnje kereknje nângâjetâ sâtnje otmu Kudâ Yesuhât nângâjetâ yahalop. **18** Yawu otmâ lohimbi Yesuhâlen biwiyenje katbi kingitnje orowâknej Yesuhât komot yengâlen ari yu ya otnjetâ bâleminiop ya sâm tetewi. **19** Otmu hawat topnje topnje, kara sunja mem manbiñe yakât pepa kerehâk mem ga lohimbi senyenjan kinmâ kâlâwân pilâjetâ sem gulip olop. Pepa ujetâ siop yakât hâmenje emelâk tewetsenje âlâhât tipiñje yanje puluhuwi. **20** Yawu otmâ Kudâhât den lâum manjetâ manmanyenje kilihahop. Otmu Kudâhât den ya sâm haok tuhuñetâ lohimbi kingitnje orowâknej nângâjetâ bulâñe otmu Yesuhâlen biwiyenje kepeiwi.

21 Otmu yakât kaknjan Paulonje Yesuhât komot Epeso kapiân manbi yuwu sâm ekyongop. “Yesuhât komot Makeronia otmu Akaia hânân manmâ arai ya yengâlen ari biwiyeñe mem heweweñ tuhuyekmâmâ yapâ Yerusalem kapiân ariwom. Yan ari tipiñe tatemâ pilâyekmâ yapâ ari Roma kapiân ariwom.” **22** Yawu sâm ekyongom lok yâhâp, orowâk nep tânâhom manbi, kutyetje Timoteo yet Erasto, yâk hângânyotgomu Makeronia hânângen kulet sâm ariowot. Otmu iknejâmâ Asia hânânak tipiñe manop.

Epeso kapiân umatje âlâ Yesuhât komot teteyiñgiop.

23 Yâhâ sâp yan Epeso kapi ambolipne kiñgitje orowâkne Porom Lâpioyeñe bet pilâm Kutdâhâlen biwiyeñanje kepeim manbi. Yakât otmâ umatje âlâ teteop yakât topje yuwu. **24** Lok âlâ, kutje Demetirio, yâkne iknej bisinisi yuwu tuhum manminiop. Kât âilonjo loongo âlâ, kutje siliwa, yanje mem Lâpioyeñe âlâ, kutje Atemi sâm, yâkât opon kâmbukne yakât umutje tuhum manminiop. Umutje tuhumu kapi ambolipne otmu kandi taka yan manminiwiñe ya puluhuñjetâ yapâ tewetsenje pato mem nombotje iknej nep loklipne puluhuyekminiop.

25 Yâhâ kapi ambolipne kiñgitje orowâkne Porom Lâpioyeñe bet pilâwi yakât otmâ Demetirionje nep loklipne otmu bukulipyenje nombotje menduhuyekmâ yuwu sâm ekyongop. “Bukulipne, Atemi opon kâmbukñahât umutje tuhum yapâ tewetsenje pato memain ya nañgai. **26** Yawu gârâmâ lok âlâ, kutje Paulo, yâkne Epeso

nengâlen taka kapi yu ambolipŋe otmu Asia ambolipŋe lohimbi kiŋgitŋe orowâk yuwu sâm ekyongomap. “Lok âlâlâŋe eŋgatyenjaŋak nâŋgâm Porom Lâpio me yu yakât umutŋe tuhumai yamâ bulâŋe bia.” ²⁷ Yawu sâm ekyongom mem biwi hâlim tuhuyekmap. Yakât otmâ topŋe yuwuhât nâŋgâm ketet oan. Nen Epeso kapi ambolipŋe, kapi nombotŋe Asia hânân tatmâ arap ya ambolipŋe otmu lohimbi hânjan kulemjan mansai, nen kerekŋe Atemi yâkât nâŋgâmunŋe yahatmu mepaem manmâ gain. Yawu gârâmâ lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe Atemi bet pilâm âlâhâlen biwiyenjaŋe kepeim mannomai otmuâmâ yâkât opon kâmbukŋe yu gaho gaho membuap. Otmu nengât âi yu biatningiwuap.”

²⁸ Yawu sâm ekyongomu biwiyenŋe kum den kârikjan yuwu sâwi. “Epeso nengât Lâpio, Atemi, yâkât nâŋgâmunŋe yahât yahatŋe otmap.”

²⁹ Yawu sâm den kârikjan sâŋjetâ kapi ambolipŋe kerekŋe nâŋgâŋjetâ bâleop. Nâŋgâŋjetâ bâlemu menduhuakmâ Makeronia hânân gâtŋe, lok yâhâp, kutyetŋe Gaio yet Arisatako, Paulo orop takawi yâk yetgâlen pârâk sânsânâk ari yotgone sâm mem dâiyelekmâ sombemân ariwi. ³⁰ Yawu otbi yakât den pat Paulone nâŋgâm yâk yetgâlen ariwe sâm otmu yan Yesuhât komotŋe mem alitbi. ³¹ Otmu Paulo bukulipŋe lok papato nombotŋe yâk ki arim yelekuap sâm den katnetâ arimu Paulone nâŋgâm ki arim yelehop.

³² Yâhâ lok nombotŋe topŋe ki nâŋgâmâk imbiâhâk ari lok menduhuakbi ya torokatyekmâ kuk otmâ den ihilâk mahilâk otbi. ³³ Yawu otjetâ umatŋe yu nengâlen gâitmai sâm Yura lok

nombotŋaŋe bukuyeŋe âlâ, yâkŋe yahatmâ kapi ambolipŋe kuyingimu pilâŋjet sâm mem katŋetâ senyeŋjan yâhâ kinop. ³⁴ Yâhâ kinmâ bâtŋe pilâm kum kuratyongom den ekyongowe sâm otmu kundenŋe ekŋetâ Yura gâtŋe otmu den emelâk sâwi ya witgum den beresenjâk yuwu sâwi. “Epeso nengât Lâpio, Atemi, yâkât nâŋgâmunŋe yahat yahatŋe otmap” yawu sâwi.

³⁵ Yawu sâŋetâ sâp kâlewâk otmu Epeso yeŋgât kaunsoli kuskus yâkŋe sâm lohotŋe tuhuyekmâ yuwu sâm ekyongop. “Epeso kapi ambolipŋe, yuwu sâmune nâŋgâŋet. Nenŋak Atemihât opon galemgumain. Otmu himbimângembâ kât pato âlâ giop ya mem manmain. Yakât topŋe lohimbi hânŋjan kulemŋjan mansai kerekŋe naŋgai. ³⁶ Yakât otmâ lok girawu yaŋe ya sâm ge katnomai? Yakât otmâ mete pirik otmaiħât biwiyeŋe giâk. ³⁷ Lok meyelekmâ gai yuŋe Lâpionenŋahât oponân ki yâhâ kombo meningiauwot. Otmu Atemi ki mem bâleawot. Yeŋeâmâ imbiâk lok yâhâp yu mem dâiyelekmâ takai. ³⁸ Yâhâ Demetirio otmu nep loklipŋaŋe lok âlâħât nâŋgâŋetâ bâlemu den âiān katne sâm oai otmuâmâ kiap yeŋgâlen mem ari sâp sâsâŋjan sâm tetenomai. ³⁹ Gârâmâ den âlâ tap ya sâm heŋgeŋgune sâm oai otmuâmâ papatolipnenŋe yâk yeŋgâlen ari sâm heŋgeŋgunomai. ⁴⁰ Yamâ âun yu den ekyongonjetâ tepyeŋe yahatmu kuk otmâ kapam tetewe sâm oap. Yakât otmâ lok kutdânenŋaŋe nâŋgâm yukât âinongowuap otmuâmâ sârereaknomgât dop âlâ ki otbuap. Yakât otmâ pilâŋjet.” Yawu sâop. ⁴¹ Yawu sâmu nâŋgâŋetâ ârândâŋ otmu itoŋ galanŋ otmâ ariwi. Umatŋe

bâleŋe Yesuhât komot teteyiŋgiop yakât topŋe yawu.

20

Pauloŋe Makeronia otmu Akaia hânân arim takaop.

¹ Kapi ambolipŋe tepyeŋe welâmjan gemu itonŋgalon otbi yakât kakŋan Pauloŋe Yesuhât komolipŋe menduhuyekmâ den bâiŋe ekyongom biwiyeŋe mem heweweŋ tuhuyekmâ Makeronia hânân ariop. ² Hân yan Yesuhât komot manmâ ariwi yâk yeŋgâlen ari Yesu Kiristohât den kâsikum yingim biwiyeŋe mem heweweŋ tuhum yapâ pilâyekmâ Akaia hân, nengâlengen âwurem takaop. ³ Nengâlen takamu orowâk manbin. Yâkŋe Yesuhât komot den kâsikum ningimu emetsenŋe kalimbu pesuk sâop. Otmu pilânenekmâ Siria hânâŋgen ariwe sâm saru sâtnjan ge waŋgaen yâhâwe sâm otmu Yura lok nombotŋaŋe kune sâm den hikuwi yakât den pat nâŋgâm lok nombotŋe orowâk Makeronia hân yapâ ariwi. ⁴ Otmu lok orowâk ariwi ya yeŋgât kutyenŋe yuwu. Piro nanŋe, kutŋe Sopata sâm, yâhâmâ Berea kapi amboŋe. Âlâmâ Tesalonike kapi amboyâhâtŋe, kutyetŋe Aristako yet Sekundo. Yâhâ Âlâmâ Derewe kapi amboŋe, kutŋe Gaio. Âlâmâ Timoteo, otmu Asia hân yapâ gâtŋe lok yâhâp, kutyetŋe Tikiko yet Toropimo. ⁵ Lok yamâ pilânenekmâ kulet sâm ari Toroa kapi Asia hânân tap yan ari mambotningim manbi. ⁶ Yâhâ nenŋe Pilipi kapiân tatmunŋe Natik Hombaŋ ya pesuk sâmu kapi ya pilâm waŋga patoen yâhâmunŋe

menenekmâ ariop. Ari hilâm mome pesuk sâmu Toroa kapiân ari katnenekmu ge yâhâm peneyinjgiwin. Peneyinjgim yan yâk orop tatmunje hilâm nombolân yâhâp pesuk sâop.

Pauloŋe lok âlâ mumuŋambâ mem yahalop.

⁷ Otmu tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpje pesuk sâmu natik nene sâm emet âlâen yâhâ menduhuakbin. Otmu emet haŋ sâmu kapi ya pilâm arinom gârâmâ yakât otmâ Pauloŋe den kâlep pato eknongomu tatmunje omoŋ kâmbukje olop. ⁸ Otmu emet biwiŋan tatbin yan balam saum katnetâ sem haŋ sâmu tatbin. ⁹ Yâhâ Pauloŋe den kâlep eknongomu, lok âlâ, kutŋe Yutiko sâm, yanę Paulohât den nâŋgâm senje aman aman otmu siru meme kuwi yan iop. Yan im tatmu yapâ kum kionjop. Yâhâ emet yakât biwiŋe kalimbu kakŋan amokŋan tuhuwi yapâ kionjmâ kumu muop. Yawu gârâmâ lok nombotŋaje in yawu ge mem ekmâ “bâleap”, yawu sâm eknongowi. ¹⁰ Yawu otmâ Pauloŋe ge lok ya mem yuwu sâm ekyongop. “Ki iseŋjet. Yu tepŋe yawuâk mândim tap.” ¹¹ Yawu sâmu lok ya yahatmu emelan yâhâŋetâ sot um nem tatmunje Pauloŋe Yesuhât den kâsikum ningimu den alahu gulahu otmunje emet haŋ sâop. Emet haŋ sâmu pilâyekmâ ariwin. ¹² Otmu lok mumuŋambâ mem yahalop yakât tepyeŋe welâmŋan gemu eme-tyeŋan ariwi.

Pauloŋe Toroa kapi pilâm Miletê kapiân ariop.

¹³ Pauloŋe saru hâlâŋmâ Aso kapiân ariwe sâm katnenekmâ arimu nenne wanjaen yâhâmunje menenekmu Aso kapiân ariwin. ¹⁴ Yan arimunje

penaŋgiakmâ orowâk ariwin. Yawu otmâ Miti-lene kapiân ariwin. ¹⁵ Yapâ ari emet haŋ sâmu yâhâpñjan Kio mâtuŋa wangim ari kalimbuŋjan Samo mâtuŋa yan ariwin. Yapâ ari imbâtñjan Miletê kapi mewin. ¹⁶ Yâhâ Pentikosi hombaj tâlâhuop. Yakât otmâ Paulone Yerusalem kapiân in yawu ariwe sâm olop. Otmu yapâ ari Yesuhât komot Epeso kapiân mansaiŋe alitnenekñjetâ yan tatmunŋe sâp kâlep otmapgât kapi ya wangim Miletê kapiân tâŋâk ariwin.

Paulone Epeso yeŋgât galemlipyenê den ekyongop.

¹⁷ Miletê kapi ari waŋgaembâ gemunŋe Paulone lok âlâ hoŋ hâŋgângumu Epeso kapiân ari Yesuhât komot yeŋgât galemlipyenê ekyongom dâiyekmu takawi. ¹⁸ Takanjetâ Paulone den yuwu sâm ekyongop. “Angoân nâŋe Asia hân pato yuân taka yen orop manban. Taka manmâ âi topŋe katmâ Yesu Kiristohât den kâsikum yiŋgim gawan ya naŋgai. ¹⁹ Kudâhât tem lâuwaŋgim huruŋ huruŋ manmâ hoŋ bayiŋgim manban. Otmu Yura lohimbi nombotŋanje nohom mem âlâlâ tuhunekñjetâ hâhiwin kakŋjan manban. ²⁰ Yawu gârâmâ ki lohotŋe otmâ Yesuhât den kurihiwan. Yen manman âlepŋan mannomaihât lohimbi senyeŋjan kinmâ Yesuhât den pat âlepŋe pahâk ekyongowan. Otmu emetyeŋjan gurâ ari Yesuhât den topŋambâek kâsikum yiŋgim manban. ²¹ Yawu otmâ Yura lohimbi otmu kapi ambolipŋanje orotmemeyeŋje bâleŋe bet pilâm Kudâ Yesuhâlen biwiyeŋjan kepeim manŋet sâm girem den ekyongom enŋatyeŋjan gewan. ²² Otmu Anitâhât

Wâtgât mâmânjahât Heaknej biwinan kioñmu tem lâuwañgim pilâyekmâ Yerusalem kapiân ariwe sâm oan. Yawu gârâmâ arimune girawu otnihinomai ya ki nâñgâm hengeñguan. ²³ Yawu gârâmâ kapi ârândâj arim takamune yan Wâtgât Mâmânjahât Heaknej Anitâhât biwiñjan tap ya mem biwinan katmu Yerusalem ariwom yan pâi emetñjan katnekmâ mem âlâlâ tuhuneknomai ya nañgan. ²⁴ Yawu gârâmâ Anitâñe lok kerek tihitnenje otbe sâm oap yakât den pat âlepñe lohimbi ekyongowomgât Kutdâ Yesuñe âi sâm nihiop. Nep yu tuhum pesuk pilâwom sâm yakât biwinañje mem nine manmannahât nâñgâmune ki yahatsap.

²⁵ Anitâñe tihitnenje otmap yakât den pat âlepñe kâsikum yingim gan. Otmu arimune yen orop âlâku ki enjaknom. ²⁶⁻²⁷ Yakât otmâ yiwerenje den yuwu sâm ekyongomune nâñgâñjet. Anitâñe lok kerek nengât tihitnenje otbe sâm nanje Yesu Kiristo hângângumu ge kawenenjan kinmu howanân kuñetâ muop. Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâñe yâkâlen biwiyenjanje kepeim mannomai ya Anitâñe meyekmâ manman kârikñjan katyekmu heroñe kakñjan mannomai. Yakât otmâ den topñambâek kâsikum yingim gan. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâñe den yakât nâñgâñjetâ gemu Yesu betgunomai otmuâmâ tosa ya nâhâlen ki gâitnomai. Yamâ amboñe ikñe. ²⁸ Anitâhât nanñanje kawenenjan kinmu kuñetâ muop yâkâlen biwinenjanje kepeim manmain otmuâmâ ikñe pat kuningiop yakât bulâñe ya menom. Yâkât komotñe lohotñe otmaiñhât Wâtgât mâmânjahât Heaknej yen meyekmâ galem yongomap. Yawu

otmu yeje biwi golâek manmâ yâkât wâtjan kinmâ Yesuhât komot galemyongonomai.

29 Pilâyekmâ ariwom yan wuân teteyingiwuap yakât den âlâen hâum yuwu sâmune nângâjet. Lama yamâ pâlâmje kinmai. Yawu kinjetâ yan soso hulinje taka nombotje yingim neyekmai. **30** Yakât dopjeâk yengâlen gâtje lok nombotjae Yesu Kiristohât lohimbi den pat âlepje kelaŋgatmâ ekyongonomai. **31** Yakât otmâ biwiyejae golâek mannomai. Otmu nâje omoje hilâmje Anitâhât den topnjambâek yen kerek otmu iknijâk iknijâk kâsikum yingim hâhiwin kakjan manmâ gamune yambu kalimbu pesuk yap. Den kâsikum yingim gaman ya mem mete tuhum mannomai.

32 Otmu yukârâmâ katyekmâ arimune Anitâje tihityeje otbuap. Anitâje tihityeje otmap yakât den pat âlepje nângâm manmâ yâhâjetâ biwiyeje ki houj sâwuap. Yâkât den tiŋâk lâum yâkât amutgen mannomainje otmuâmâ manman kârikñahât pat kuyingiop yakât bulâje menomai.

33-35 Yesuŋe den âlâ yuwu sâop. “Sot me iri sikum me senje âlâlâ bukulipnenje yengât tatyingiap yapâ mem kâsikum ningjetâ heroje nângâmain. Yawu gârâmâ sot me iri sikum senje âlâlâ tatingiap yapâ mem kâsikum yingimâmâ heroje pato nângâmain.” Yawu sâop. Den sâop ya watmâ yeje tânnohom tewetsenje me hâk katipje me senje âlâlâ kâsikum nihinet sâm ki ulityongominwan. Yamâ nâ ninâk nep mem yapâ tewetsenje mem dâim sot me senje âlâlâ puluhum nine otmu bukulipne orowâk Anitâ hoj bawaŋgimain ya tânahom manmain. Otmu lohimbi mesek otbi

me wâtyenje gemu manbi ya tânyongom gan ya gurâ yenje nañgai. Yakât otmâ nâye kâi towat otmâ gan yawuâk watmâ manjetgât nañgan.” Yawu sâm ekyongop.

Den yawu sâm ekyongomu kâmgunjetâ ultiguop. ³⁶⁻³⁸ Otmu Paulone “Arimune âlâku ki eñaknom” sâop yakât nângâjetâ tepyenje dondâ hako otmu iseñgim lâum parahuakmâ katjetâ wañgaen yâhâop.

21

Paulone Yerusalem kapiân âwurem ariop.

¹ Katyekmâ wañgaen yâhâmunje menenekmâ mâtuña âlâ, kutje Kosi sâm, yan tâj tâjâk ariop. Emet hañ sâmu yapâ pilâm ari Loto mâtuña wangim Patara kapiân ariwin. ² Yan ari wañga pato âlâ Poinike kapiân ariwe sâm olop ya mem tetewin. Otmu yapâ wañga yan yâhâmunje menenekmâ ariop. ³ Ari sennenje pilâm Kipiro mâtuña ekmunje gâwu gâwu olop. Ya wangim ari Siria hânân kapi âlâ, kutje Tiro sâm, ya saru ginjan tap yan ariwin. Otmu wañgaembâ gemunje nep lokje wañgaen yâhâ senje âlâlâ yapâ lâum ba kendij emetjan katjetâ talop. ⁴ Yawu otnjetâ nenjeâmâ kapiân yâhâ Yesuhât komot mem teteyekmâ orowâk manmunje hilâm nombolân yâhâp pesuk sâop. Sâp yan Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heaknej lohimbi ya yeñgât bi-wiyeñjan kionju Paulone Yerusalem kapiân ki ari-wuapgât nângâm yakât ekuwi. ⁵ Otmu wañga yanje kapi ya pilâm ariwe sâm otmu yan lohimbi yanje nimnaomlipyeñje meyekmâ saru sâtjan ge kinjetâ

orowâk tatmâ Anitâ mepaewin. ⁶ Yawu otmâ parahuakmâ wanjaen yâhâmunje yâhâmâ kapiân âwurem takawi.

Lok âlâ, kutjé Ahawo sâm, yâkjé Paulo den ekuop.

⁷ Wanjaen yâhâmunje menenekmâ Tiro kapi ya pilâm Tolemai kapiân ari katnenekmu ge kapiân yâhâwin. Kapiân yâhâ Yesuhât komot mem teteyekmâ orowâk tatmâ den huhuwin. ⁸ Otmu emet hañ sâmu pilâyekmâ Kaisaria kapiân ari lok âlâ, kutjé Pilip sâm, yâkât emelan yâhâ tatbin. Pilip ya emelâk Yerusalem kapiân Yesuhât komotje lok nombolân yâhâp meyekmâ nep sâm yingiwi ya yençâlen gâtnej. ⁹ Otmu baralipjé imbât, imbi tat tatjé manbijé Anitâhât den lohimbi kâsikum yingim manbi. ¹⁰ Nenje yâk orowâk tatmunje lok âlâ, kutjé Ahawo sâm, yâkjé Anitâhât den sâm tetem manminiop. ¹¹ Yakât otmâ yâkjé Yuraia hân pilâm nengâlen taka Paulohât letjé mem holanþaŋgimâmâ iknej kâinje bâtnej menduhum sâhâm yuwu sâm eknongop. “Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakjé yuwu yap. “Let yukât amboje Yerusalem kapiân ariwuap yan Yura nengât papatolipnenŋaŋe yuwu sâhâm pâku lok yençât bâtyeŋjan katnomai.” Yawu yap.”

¹² Ahawoŋe yawu sâm eknongomu, nâŋgâm nen otmu kapi ambolipŋaŋe “Paulonje Yerusalem kapiân arimap,” sâm kuwaŋgiwin. ¹³ Kuwaŋgimunje sâop. “Wongât tepyenje bâlemu kunihiai? Nâŋe Yerusalem kapiân yâhâ Yesuhât den pat âlepnej lohimbi ekyongowom. Yawu gârâmâ Yura nengât papatolipnenŋaŋe pâi

emetjən mem katneknomai yakât ki nângâm gorânihiwuap. Otmu yâkŋe nohonomai yanâmâ hâkne ki biuk sâwuap.” Yawu sâop.

¹⁴ Yawu sâmu witgum ekuwin yamâ nângâmu ki ârândâj otmu iliwelop. Yakât otmâ pilâm yuwu sâwin. “Wuân me wuân Kutdâhât biwiñan tap ya tetewaŋgiwuap. Ya Anitâhât wahap.” Yawu sâwin.

¹⁵ Otmu nenje Pilip orop tipiŋe tatmunje Paulonje eknongomu kapi ya pilâm Yerusalem kapiângen ariwin. ¹⁶ Yâhâ Kaisaria kapi ambolipŋaŋe Yesuhâlen biwiyeŋaŋe kepeim manbi ya nombotŋe orowâk ariwin. Otmu lok âlâ, Kipiro mâtuna yan gâtŋe, kutŋe Neson sâm, yâhâmâ embâŋâmbâek Yesuhâlen biwiŋaŋe kepeim manmâ gaop yâkât emetŋe mâtâp pato ya hâlâŋmâ tap yan yâhâ iwin.

¹⁷ Otmu emet haŋ sâmu yapâ ari Yerusalem kapiâŋ yâhâ Yesuhât komotŋe orowâk manbin.

¹⁸ Emet haŋ sâmu yahatmâ Yakowohât emelan yâhâwin. Yan yâhâ tatmunje Yesuhât komot ya yenŋât galemlipyenje kerekŋe taka peneninginjetâ orowâk tatmâ den huhuwin. ¹⁹ Yawu otmâ Anitâŋe Paulo mâmâŋe otbaŋgimu pâku lohimbi yenŋâlen ari Yesuhât den pat âlepŋe ekyongomu nângâŋjetâ bulâŋe otmu Yesuhâlen biwiyeŋe katbi yakât den pat ekyongop.

Paulonje Mosehât girem den lâuop.

²⁰ Pauloŋe den pat ya ekyongomu nângâŋjetâ Anitâ mepaem yuwu sâm Paulo ekuwi. “Bukunenŋe, yuwu sâm ekgohomunje nângâ. Yura lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe Yesuhâlen biwiyeŋaŋe kepeim manmâ Mosehât girem den

lâumai. ²¹ Yâkñe gâhât yuwu sâjetâ nañgain. “Yura lohimbi nombotje pâku lohimbi yâk yençâlen ari mansaije Mosehât girem den pilâjet sâm gâje engatyejan gemat. Otmu nanlipyeje yençât hâkyenjähât torehenjan undip ki tuhuyinginjet sâm kuyingimat. Yawu otmâ Yura lohimbi nengât orotmemenenje pilâjet sâm kuyingimat. Yawu sâjetâ nañgain. ²² Otmu gâ Yerusalem kapiân taka tat yakât den pat getek nângânomai. ²³ Yâhâ yâkñe nângâm bâlehihimaihât yuwu otbuatgât nañgain. Nengâlen gâtje, lok imbât yâkñe yuwu sâm den hikuwi. “Nenje Mosehât girem den lâum wahap âlâ otmunje pesuk sâwuap yan Anitâhât hotom uwañgim somotnenje korotok hâreänginom.” Yawu sâm den hikuwi. Yawu gârâmâ tewetsenje ki tatyinjiap. Yakât otmâ opon kâmbukjan ki yâhâm Anitâhât hotom uwañgim somotyeje korotok hâreängiai. Inâk manjetâ sâp emelâk katbi ya tâlâhuap. ²⁴ Yakât otmâ hândâhân gâje opon kâmbukjan yâhâ tânyongom tewetsenje katyinjiwat. Yawu otdâ hilâm nombolân yâhâp pesuk sâmu Anitâhât hotom uwañgim somotyeje korotok hâreänginjetâ pesuk sâwuap. Yawu otdâ lohimbiñe gekmâ yuwu nângânomai. “Paulo hakñan sâjetâ nañgain ya imbiâk sâjetâ nañgain. Yâkñeâmâ Mosehât girem den lâumu eksain.” Yawu sânomai. ²⁵ Yawu gârâmâ pâku lohimbiñe Yesuhâlen biwiyenjae kepeim manmai ya yençât pepa yuwu kulemgum katyinjiwin. “Pâku lohimbiñe belângen manmaiñe Porom Lâpio mepaem sotbân gotyejan katnomai yapâ gâtje ki mem nenomai. Otmu noniñ bulimakao eñgatje

sâhâm manjuñetâ mumbuap ya otmu yakât hepje ki nenomai. Otmu kâwâ kondâ ki otnomai.” Yawu sâm den katmunije ariop.” Yawu sâm Paulo ekuwi.

²⁶ Yawu sâjetâ Pauloje lauyenjan mem lok imbât ya yeñgâlen torokalop. Emet hañ sâmu yâk orowâk opon kâmbukjan yâhâwi. Opon kâmbukjan yâhâ Anitâje yekmu ârândâñ olâkgât hotom umai ya ekyongomu piriyeckbi. Otmu lok imbât yañe “Mosehât girem den lâum wahap âlâ otnom,” sâm den hikuwi ya sâp girawuân lama gâim hotom unjetâ pesuk sâwuap yakât sâp Pauloje sâm kalop.

Yura lohimbi nombotnejê Paulo mem kune sâm otbi.

²⁷ Hilâm nombolân yâhâp pesuk sâmu, Paulonje opon kâmbukjan yâhâmu Yura lok nombotnejê Asia hânângembâ kandi takâ tatbiñe ekmâ nâñgâm bâlewañgiwi. ²⁸ Yawu otmâ Paulohât yuwu sâm lohimbi yan kinbi ya den kâlâp ekyongowi. “Wâe, Isirae lok, yuwu sâmunje nâñgâjet. Pâku lohimbiñe nengât nâñgâm bâleninginjetgât lok yuñe ya yeñgâlen ari sâm ge katnenekmâ enjatyenjan gemap. Otmu Mosehât girem den otmu nengât opon kâmbukjahât orotmeme ya gurâ yawuâk sâm ge katmap. Otmu âun yukârâmâ pâku lok âlâ dâim nengât opon kâmbukjan orowâk yâhâm giawot. Yawu otmâ nenje yan yâhâ Anitâ mepaem yuwu yuwu otnom yakât undip katningiap.” Yawu sâwi yamâ topñe yuwuhât imbiâk sâwi. ²⁹ Emelâk Paulonje Epeso kapi amboñe âlâ, kutnejê Toropimo sâm, yâk orop kapi tânâmjan bam gam otmutâ yelekmâ “Imbiâk yâku opon kâmbukjan yâhâm giawot,” yuwu sâm hilipguwi.

30 Paulohât yawu sâm ekyongojetâ nângâm yapâ Yura lohimbi kiŋgitje orowâkje tepyeje kâláp punduŋ sâmu nombotjaŋe in yawu sururuk sâm opon kâmbukjan yâhâm Paulo mem gewi. Mem gejetâ yan opon kâmbukjahât tembe lâu âlâŋe yekmâ “opon kâlehen yâhâ otjetâ bâlemap,” sâm gahatje maŋguop. **31** Gahatje maŋgumu Paulo mem kune sâm otjetâ yan lok âlâŋe yekmâ sâop. “Yerusalem kapi ambolipje kerekje kapam kune sâm otmâ menduhuaksai,” yawu sâm den katmu Roma tembe lâu yeŋgât kunyeje pato yâkâlen arimu nângâop. **32** Nângâm pârâk pilâm tembe lâu yeŋgât kunlipyeje ekyongomu tembe lâu kiŋgitje orowâk meyekmâ opon kâmbukjan ariwi. Yan arinjetâ Yura lok nombotje Paulo kum kinbiŋe yekmâ kiŋgityejahât otmâ pilâŋjetâ talop. **33** Pilâŋjetâ tatmu tembe lâu yeŋgât kunyeje patoŋe tembe lâu nombotje ekyongomu Paulo mem ip kârikje yâhâp mem yaŋe bâtje sâhâwi. Yawu otjetâ kunyejaŋe lohimbi kinbi ya yuwu sâm âiyongop. “Lok yu wonân gâtje. Wuân otmu bâleap yakât kune sâm oai?”

34 Yawu sâm âiyongomu den ihilâk mahilâk nâku sâwe gâku sâwe otjetâ gulip malip olop. Yawu otmu topŋe nângâm heŋgenjuwe sâm tembe lâulipje ekyongomu Paulo dâim kiap yeŋgât emetyeŋehen ariwi. **35-36** Emetyeŋehen ari tirehâŋ yâhâne sâm otjetâ yan lohimbi kiŋgitje orowâkje kuk bâleŋe otmâ “Paulo mem kumunŋe muâk,” sâm mem hawam mewam tuhuyekmâ mâtâp maŋguyiŋgiwi. Mâtâp maŋguyiŋgijetâ tembe lâu yaŋe Paulo dâim limbâronyekmâ emet gahatjan

yâhâ kinbi.

³⁷ Emet gahatjan yâhâ kinjetâ Paulone Girik yenjât denân yuwu sâm tembe lâu yenjât kunyenje âikuop. “Den âlâ ekgohowe sâm oan.”

Sâmu sâop. “Ae, gâ Girik den nângâmat. ³⁸ Nâje nângâm tâpikguan. Emelâk Aihita kapi amboje âlâje Roma lok watnenekbe sâm lok 4,000 meyekmu lok ki manmaiângen ari menduhuakbi. Gâhât lok ya sâm oan. Yawu gârâmâ Girik denân yat. Yakât otmâ nâje nângâm tâpikguan yawu nañgan.”

³⁹ Sâmu sâop. “Nâmâ Yura lok, Kilikia hânân Taso kapi pato tap ya amboje. Âlepje, gâje nângânihirâ lohimbi yu den âlâ ekyongowe.”

⁴⁰ Yawu sâmu nângâwanjimu Paulone tirek kunjan kinmâ bâtje pilâm kum kuratyongomu den hutuk sâjetâ Yura yeje denân yuwu sâm ekyongop.

22

Paulone ikje topje sâm tetem ekyongop.

¹ “Bukulipne otmu papatolipne, yuwu sâmune nângâjet. Lok nombotjanje den haknan sâjetâ nañgai yakât matje yuwu sâm ekyongomune nângâjet.” Yawu sâop. ² Yura yeje denyenjan yawu sâm ekyongomu nângâm den biaek tatmâ ariwi.

³ Yawu otjetâ yâkje torokatmâ yuwu sâop. “Nâ Yura lok, Kilikia hânân Taso kapi tap ya amboje. Yawu gârâmâ awoñnaje menekmâ Taso kapi pilâm taka opon kâmbuknajahât nângân nângân emetjan katnekmu manmâ pato otban. Otmu bawapi yenjât kunlipyeje pato âlâ, kutje Gamalie

sâm, yâknejâmâ Anitâhât den kâsikum nihimu mem mete tuhum manmâ gan. Yakât otmâ Moseñe girem den topnje topnje kulemguop ya kerek nângâm ba takaman. Otmu papatolipnenjae den âlâlâ torokatmâ kulemgum manmâ gawi ya tâj tâjâk watmâ âlâ ki wangian. Otmu yeje Anitâhât tem lâune sâm otmai, nâ gurâ yawuák otman. ⁴ Yawu otmâ lohimbiye Yesuhâlen biwiyejanje kepeim manbi ya mem âlâlâ tuhuyekmâ tembe lâu ekyongomune lohimbi ya kinjite orowâk hikum pâi emetjan katyekjetâ tatbi. Otmu nombotnje yongonetâ muwi. Yawu otyingim manban. ⁵ Yâhâ Anitâhât hotom umai ya yejgât kunyeje pato otmu Yura nengât papatolipnenjae otban mewan ya kerek nañgai. Yâknejâmâ Yura nengât papatolipnenje Damasiko kapiân manbi ya yejgât pepa âlâ nihim yuwu sâm hângânnohonetâ mem ariwan. “Pepa yu papatolipnenje yingirâ nângâhihinetâmâ lohimbi Yesuhâlen biwiyejanje kepeim mansai ya mem teteyekmâ bâtyejan hikuyekmâ meyekmâ âwurem takarâ matnje yingginom.” Yawu sâm pepa ya nihijetâ mem Damasiko kapiân ariwan.

Pauloje Yesuhâlen biwiyejanje kepeiop yakât den pat

⁶ Otmu hilâm kârikjan mâtâwân ari Damasiko kapi ya tâlâhumâk otmu yanâk himbimâmbâ lanjinje âlâ kândâkdâ yanje siliq siliq sâm hâunehop. ⁷ Siliq siliq sâm hâunekmu hâmbiq gumbiq otmâ hânân ge pare imune Yesu Kudâje yuwu sâm eknohop. “Saulo, Saulo, gâne wongât iliwetsat?”

⁸ Sâmu sâwan. Gâ âlâ?”

Sâmune sâop. “Nâ hilipnohom gat ya. Nâ Yesu, Nasaret kapi amboje.”

⁹ Yawu sâmu bukulipne nâ orop ariwiñe lajinje ya ekbiâke yamâ benje den eknohop yamâ ki nângâwi. ¹⁰ Yawu otmu nâku Yesu yuwu sâm âikuwan. “Kutdâ, yaŋak nâ girawu otbomgât naŋgat?”

Sâmune sâop. “Yahatmâ Damasiko kapiân yâhârâ yan yu ya otbuat yakât emelâk Anitâñe lok âlâ sâm kalop yâknej ekgohomu nângâwuat.” ¹¹ Yawu sâop. Yawu otmu lajinjañe siliŋ siliŋ sâm senne hâum omoŋgumu ki ekban. Yakât otmâ bukulipnañe dâinekñetâ Damasiko kapiân yâhâwin.

¹² Damasiko kapiân lok âlâ manop, kutje Anania. Yâknej Anitâ mepaem Mosehât girem den tiŋâk lâum manmu Yura lohimbiñe yâkât nângâjetâ yahalop. ¹³ Yâknej nâhâlen ga sâop. “Bukune Saulo, senge suk sâmu ek.” Yawu sâm eknohomu yanâk senne suk sâmu ekban. ¹⁴⁻¹⁵ Otmu den torokatmâ yuwu sâm eknohop. “Anitâñe emelâk embâŋâmbâek Yura tâmbâlipnenje yeŋgât tihityeňe otmâ gaop. Otmu nen gurâ yawuâk tihitnenje otmap. Otmu iknej biwiŋan tap ya gâne nâŋgâm tem lâuwaŋgiwuatgât yâknej nâŋgâhihim iknej nanje koko salek Amboje ya hâŋgângumu ge tetehihim den ekgohomu nâŋgâon. Yesuňe den ekgohomu naŋgat otmu wuân me wuân ekmâ manmâ gat ya lohimbi ekyongorâ nâŋgânomaihât Anitâñe mengekmâ âi sâm gihiop. ¹⁶ Yakât otmâ Yesuhâlen biwihaňe kepeirâ yâkât kulân toen mem katgekmune

tosahe pilâhihiwuap.” Yawu sâm eknohop. Otmu Ananiaje den eknohop ya otban.

¹⁷ Yawu otmâ Damasiko kapi pilâm Yerusalem kapiân âwurem takâ opon kâmbukñan yâhâ Anitâ mepaewan. ¹⁸ Anitâ mepaem tatban yan yâkñje bi-wine mem purik pilâmu Kutdâne tetenihim yuwu sâm eknohop. “Gâje nâhât den pat âlepñje kapi yu ambolipñje ekyongorâ nângâjetâ tâñât otmu bet pilânomai. Yakât otmâ in yawu yahatmâ kapiâmbâ gem ari.”

¹⁹ Yawu sâm eknohomu yuwu sâm purik pilâwanjgiwan. “Yesu Kutdâ, âlepñje yat. Yawu gârâmâ nâje opon kâmbukñahât tembe lâu meyekmâ miti emetñje ârândâñ ari lohimbi gâhâlen biwiyeñje kepeim manbi ya mem teteyekban. Mem teteyekmâ tembe lâu ekyongomune kapamñje yongom pâi emetñjan mem katyekñetâ tatbi. ²⁰ Otmu Setepanoje gâhât den pat âlepñje Yura nengât papatolipnenñe ekyongop yan yâkñje mânuñjak mânuñakyenje kâlep ya menduhum nâhâlen katñetâ galemgum kinmune kuñetâ muop. Kuñetâ muop yakât nângâmune ârândâñ olop. Yawu otyingiwan yakât den pat sâm haok tuhuñetâ Yura lohimbi kerekñe nañgai.”

²¹ Yawu sâm ekumune Kutdâne yuwu sâm eknohop. “Gâje kapi yu pilâm pâku lohimbi yengâlen ari nâhât den pat âlepñje ekyongowuatgât nañgan. Yakât otmâ kapiâmbâ gem ari.” Yawu sâop.

Paulo kune sâm otbi.

²² Lok nombotñahe heweweñ otmâ ândâpyenje katmâ denje nângâwi. Yamâ benje Paulonje “pilâyekmâ pâku lohimbi yengâlen ariwom” yawu

sâm ekyongomu nângâjetâ bâlemu in yawu kuk otmâ yahatmâ yuwu sâm halahuwi. “Lok bâleñe yuwuya emelâk kuñetâ mumbâwâ. Yakât otmâ dâim ari kuñetâ muâk.” ²³ Yawu sâm kuk bâleñe otmâ yakât dop kum mânuñak mânuñakyenje kâlep ya tuhum pilâm nukum alatmâ kuñetâ yahalop. ²⁴ Yawu otñetâ tembe lâu yeñgât kunyenje patoñe tembe lâuliphe ekyongomu Paulo dâim emet bi-wijan yâhâwi. Otmu Yura lohimbiñe topñe girawuhât kuk otmâ Paulo kuñetâ muâkgât sâwi ya Pauloñe sâm tetemu nângâwehât tembe lâu kunyenjañe “kum âlâlâ tuhuñet” sâm yinçiop.

²⁵ Yawu otmâ bâtñe kâiñe sâhâm kune sâm otñetâ yan Pauloñe tembe lâu yeñgât kunlipyenje âlâ gotñan kinop ya yuwu sâm âikuop. “Nâmâ Roma amboñe. Yakât otmâ wongât angoân den âiân ki katneksai. Ihilâk kapamñe nohone sâm otñetâ nângâmune ki ârândâj oap.”

²⁶ Yawu sâm ekumu tembe lâu yeñgât kunyenje pato yâkâlen ari yuwu sâm ekuop. “Lok kune sâm oain ya Roma amboñe. Yakât otmâ wuân otbañginomgât nañgat?”

²⁷ Yawu sâm ekumu Paulohâlen ari yuwu sâm âikuop. “Gâmâ Roma amboñe me bia?”

Sâmu Pauloñe “oñ” sâop.

²⁸ Yawu sâm ekumu tembe lâu yeñgât kunyenjañe ikñahât yuwu sâm ekuop. “Nâñe kut “Roma amboñe” mewan yamâ tewetsenje pato yinçimune kut ya sâm ninginetâ mewan.”

Sâmu sâop. “Nâmâ Roma amboñe tetewan.”

²⁹ Yawu sâmu Yura lohimbiñe topñe girawuhât kuk otbi ya tembe lâuliphe âikune sâm otbiñe

pârâk pilâm dâiakmâ kinbi. Otmu kunyeje patoje tembe lâulipne ekyongomu Roma amboje mem kâine bâtnje sâhâm bâsok kuwi yakât nângâm pârâk pilâm gorâwañgiop. Yakât otmâ Paulo dâim ari pâi emetjan mem katjetâ talop.

30 Emet hañ sâmu Yura lohimbiñe topje girawuhât kuk otmâ Paulo kune sâm otbi yakât topje nângâwe sâm otmâ tembe lâu yençât kunyeje patoje hotom uminiwi ya yençât kunlipyeje otmu Yura yençât papatolipyenê ekyongomu den sâsâ emetjan yâhâ menduhuakbi. Menduhuakjetâ tembe lâulipne ekyongomu Paulo holañmâ dâim yâhâ senyejan katjetâ kinop.

23

Pauloje Yura yençât papatolipyenê den ekyongomu den kakjan sahanjim hioñakbi.

1 Pauloje Yura yençât papatolipyenê yençât senyejan kinmâ yuwu sâm ekyongop. “Bukulipne, yuwu sâmune nângâjet. Nâje Mosehât girem den otmu poropete yençât den ya kerehâk lâum manmâ gamune Anitâje nekmu ârândâj otmap. Biwinaje yawu nañgan.”

2 Yawu sâmu hotom uminiwi ya yençât kunyeje, kutje Anania sâm, yâknej lok nombotje Paulohât gotjan kinbi ya yuwu sâm ekyongop. “Yenje ândâpne huhuñet.”

3 Yawu sâm ekyongomu Pauloje yuwu sâm purik pilâwañgiop. “Nimbilamge yâhâp. Yakât otmâ Anitâje gohowuap. Mose otmu papatolipnenjanje den kulemguwi ya gâje lâum lohimbi

sâm hâreningiwuatgât papatolipnenjae âi sâm gi-him katgekñetâ kinsat. Yawu gârâmâ gâje nâhât “Ândâpne huhuñet” sâm ekyongoat yan girem den ya longâeat.” Yawu sâop.

⁴ Yawu sâmu gotñan kinbiñe yuwu sâm ekuwi. “Anitâhât hotom umai ya yeñgât kunyeñe ya hâim hilitsat.”

⁵ Sâñetâ sâop. “Bâe, otmâ tâpikguan. Moseñe den âlâ yuwu kulemguop. “Papatolipyenje âlâ me âlâhât ki sâm bâleyiñgiwuat.” Den yawu kulemguop tap. Yawu gârâmâ lok yu Anitâhât hotom umai ya yeñgât kunyeñe otmâ mansap ya ki nângâmâk den oan.” Yawu sâop.

⁶ Yâhâ lok menduhuakmâ tatbi ya nombotñe Sarukaio. Yâhâ nombotñeâmâ Parisaio. Yakât otmâ Paulone yuwu sâm ekyongop. “Bukulipne, yuwu sâmune nângâjet. Nâmâ Parisaio komolân gâtje. Otmu awoñne sesene yawuâk Parisaio lok manowot. Yawu otmâ Anitâje mumuñjambâ mem yahatnenekbuap yawu nângâm biwinanje memâk mansan. Topñe yakât otmâ den âiân katnekñetâ kinsan.”

⁷ Yawu sâm ekyongomu Parisaio otmu Sarukaionje den kakñan sahançim hioñakbi.

⁸ Topñe yuwuhât den kakñan sahançim hioñakbi. Parisaionje den kalimbu yu nângâjetâ bulâje otmap. “Anitâje mumuñjambâ mem yahatnenekbuap.” Otmu âlâmâ yuwu “añelo katyekmu tai”. Otmu bâiñeâmâ yuwu, “Weke bâleñanje lohimbi nombotñe mânçgâeyekmu umatñe kakñan manmai.” Yâhâ Sarukaionjeâmâ den kalimbu yu nângâjetâ ki bulâje otmap.

⁹ Yakât otmâ Paulohât den ya nângâm denyeñe

kakñan sahañgiwi. Yawu otmâ arinjetâ Parisaio nombotñaje Mosehât girem den lohimbi kâsikum yîngiminiwi yâkne yahatmâ yuwu sâm Sarukaio ekyongowi. “Nen Parisaio lok yukât nângâmunje tosa âlâ ki tatbañgiap oap. Yâhâ añelo me weke bâleñjañ den ya biwiñjan katmu lohimbi ekyongomap mâne yakât gurâ den âlâ ki sâmbâin. Pesuk yap.

¹⁰ Yawu sâm Sarukaio ekyongonjetâ tepyenje yahatmu kuk oranginjetâ tembe lâu yeñgât kunyenyenje yekmâ tepñe kalihumu Paulo mem kuneiñatâ mumap sâm tembe lâulipne ekyongomu hohetyenjan ge Paulo dâim emetyeñehen âwurem ari katñetâ talop.

¹¹ Otmu emet omoj otmu yan Kutdâñe Paulo tetewañgim yuwu sâm ekuop. “Biwihe ki orotok sâmu manbuat. Nâhât den pat âlepñe Yerusalem kapi ambolipñe ekyongorâ nañgai yakât dopñeâk ari Roma kapi ambolipñe ekyongorâ nângânomai.” Yawu sâop.

Yura lok nombotñaje Paulo kune sâm den hikuwi.

¹²⁻¹³ Emet hañ sâmu Yura lok nombotñje, lok yâhâp ñerek mon, yawuyañje biwiyeñjañje kepeiakmâ konohâk otmâ den yuwu sâm hâreñañgim hikuwi. “Sot barak manmâ yâhâ hâmbâi Paulo kumunje mumbuap yanâmâ sot nenom.” Yawu sâm samut kuañgiwi. ¹⁴ Yawu otmâ hotom uminiwi ya yeñgât kunlipyeñje otmu Yura yeñgât papatolipyeñje yeñgâlen ari den hikuwi ya ekyongowi. ¹⁵ Otmu den torokatmâ yuwu sâm ekyongowi. “Yeñe den mem Roma tembe

lâu yeŋgât kunyeŋe yuwu sâm kâitgunomai. “Gâne tembe lâulipge ekyongorâ Paulo dâim nengâlen ga katjetâ kinmu denje yâhâpne sâm heŋgeŋgunom.” Yawu sâm kâitgujetâ Paulo dâim genomai yan nenje mâtâwân teŋgâ tatkunom.” Yawu sâwi.

Den hikuwi ya Paulo behâtŋaŋe nâŋgâm taka yayaŋe ekuop.

¹⁶ Den sâm hikuwi ya Paulo behâtŋaŋe nâŋgâop. Nâŋgâm tembe lâu yeŋgât oponyeŋan yâhâ yayaŋe ekuop. ¹⁷ Ekumu Paulonje tembe lâu yeŋgât kunklipyeŋe âlâ yuwu sâm ekuop. “Yeŋgât kunyeŋe pato yâkâlen naom yu dâim arirâ den umatŋe âlâ ekuwuap.”

¹⁸ Yawu sâm ekumu dâim kunyeŋe yâkâlen ari yuwu sâm ekuop. “Naom yu gâhâlen dâim takamune den umatŋe âlâ ekgohoâk sâm Paulonje eknohomu dâim gâhâlen takan.”

¹⁹ Yawu sâm ekumu kunyeŋe yaŋe lok sihan ya dâim endâŋâan ba kinmâ halowân yuwu sâm âikuop. “Wuân den eknohowe sâm takat?”

²⁰ Sâmu sâop. “Hândâhân Yura lok nombotŋaŋe den perâkŋe yuwu sâm katjetâ takawuap. “Hotom umai ya yeŋgât kunklipyeŋe otmu Yura yeŋgât papatolipyeŋe nen orowâk menduhuakmâ Paulohât den yâhâpne sâm heŋgeŋgunom. Yakât otmâ tembe lâulipge ekyongorâ Paulo dâim genomai.” Den perâkŋe yawu sâm katjetâ takawuap. ²¹ Yawu gârâmâ lok dondâŋe, lok yâhâp ñerek mon, yawuyaŋe biwiyeŋe kepeiakmâ konohâk otmâ sot barak mansai. Yawu manmâ Paulo kuŋjetâ mumbuap yanâmâ sot nenomai yakât sâm hâreaŋgim den

hikuai. Yawu otmâ hândâhân tembe lâulipge ekyongorâ Paulo dâim mâtâwân genomai yan lok yanje tengâen tatkunomai. Yakât otmâ den matne katyinjiguat yakât mambotsai.”

²² Sâmu sâop. “Bâinj, den eknohoat yu lok âlâ kiâk kârikhe ekuwuat.” Yawu sâm hârewaŋgim hâŋgângumu gem ariop.

Tembe lâu yanje Paulo dâim Kaisaria kapiân ariwi.

²³⁻²⁴ Tembe lâu yenjât kunyeje patoje tembe lâu yenjât kunlipyeje yâhâp yuwu sâm ekyotgop. “Tembe lâulipne 200 meyekmutâ kâiyenje hân tâlim arinomai. Otmu lok 70 meyekmutâ yâknejâmâ beâsi kakjan arinomai. Otmu lok 200 meyekmutâ yâknejâmâ iñjep lâuakmâ arinomai. Paulo ikjnejâmâ beâsi kakjan ariwuapgât nañgan. Yawu otmâ Paulo galemgum heŋgenjum kiap pato âlâ, kutje Peliki, Kaisaria kapiân tap yâkâlen dâim arinomai.” ²⁵ Yawu sâm ekyotgom Pelikihât pepa yuwu kulemgum katbaŋgiop.

²⁶ “O bukune Peliki.

Âlepje nanje gâ kiap pato mansat. Nâje tep âlep nâŋgâhihim topje yuwuhât ekap yu kulemgum katgihian. ²⁷ Tembe lâulipnaue lok mem gâhâlen takai yukât kutje Paulo sâm. Yâkât topje yuwu. Yura lok nombotjaue mem kune sâm otbi. Yuwu gârâmâ lok yu Roma amboje. Yakât otmâ nâje tembe lâulipne meyekmune ari Yura bâtyeŋambâ mem kâpekin. ²⁸ Otmu yâknej topje girawuhât kune sâm otbi ya nâŋgâwe sâm yâhâlen hotom umai ya yenjât kunlipyeje otmu Yura yenjât papatolipyeje ekyongomune menduhuakmâ den âiân

katbi. ²⁹ Den âiân katmâ mem âi pâi tuhuwi yamâ denyeje nângâmune kumunje mumbuapgât dop ki oap. Me pâi emetjan katmunje tatbuapgât dop gurâ yawuâk ki oap. Yura yengât papatolipyejanje lok yu orop girem denyeje yakât sâm den kakjan sahanjinjetâ nângâwan. ³⁰ Otmu oran lok nombotjanje Paulo kune sâm otmâ den hikuwi yakât den pat nângâm gâhâlen hângângumune takap. Yakât otmâ Yura lok nombotjanje Paulo hakjan sâwi ya ekyongomune gâhâlen taka sâm tetem ekgohojetâ nângâm den âiân katbuat. Den yawuâk.

Nâ bukuhe,
Kalaurio Lisia.”

³¹ Pelikihât ekap yawu kulemguop ya yitgimu tem lâuwanjim tembe lâulipje meyekmutâ Paulo mem Antipatiri kapiân ariwi. ³² Otmu emet hañ sâmu tembe lâu nombotje kâiyenje hân tâlim ariwiñe purik sâm âwurem ariwi. Yâhâ beâsi kakjan ariwiñeâmâ Paulo dâim Kaisaria kapiân ariwi. ³³ Kaisaria kapiân yâhâ pelikihât emelan ari pepa ya mem wanjetâ sâlikuop. ³⁴ Sâlikum yuwu sâm Paulo âikuop. “Gâ wonân gâtje?”

Sâmu sâop. “Nâ Kilikia hânân gâtje.”

³⁵ Sâmu sâop. “Den âiân katgekne sâm oaije takanjetâ gâhât den sâm hârehihinom.” Yawu sâm tembe lâu ekyongomu Paulo dâim lok kutdâ âlâ, kutje Herot, yâkât emelan yâhâ katnjetâ tatmu mem galemgum tatbi.

24

Yura lok yanje Kaisaria kapiân ari Paulo hakjan sâwi.

¹ Hilâm mome pesuk sâmu hotom uminiwi ya yençât kunyeje pato âlâ, kutje Anania sâm, ya otmu Yura papatolipyenje nombotje otmu den tângu tângu lok âlâ, kutje Tetulo sâm, yâk kerekje Kaisaria kapiân ge kiap Peliki yâkâlen ba Paulohât hakjan sâwi. ² Den hakjan sâjetâ, kiapje tembe lâu ekyongomu Paulo dâim den âiân katjetâ kinmu Tetuloje yahatmâ kiap yuwu sâm ekuop.

“O Kiapnenje Peliki. Âlepije nanje galemnongorâ buku konok manmain. ³ Otmu kuwiknenekdâ orotmemenenje âlepjeâk otmâ manmain. Yakât otmâ nen kerekje heronje nângâhihim mepaeheksain. ⁴ Yawu gârâmâ den sâmune kâlep otmapgât gâne gârâmâ nângânihirâ den tâlâwâk âlâ sâwe. ⁵ Lok den âiân kinsap yukât nângâmunje dondâ bâleap. Komot âlâ, kutyenje Nasaret sâm, yâk yençât kunyeje otmâ manmâ lok yuñe Anitâhât den kelanjatmâ lohimbi biwiyenjan gemap. Yawu otmâ hânjan kulemjan ari Yura lohimbi kuk otjetâ kapam teteâkgât kendâyingim meme sâsâ tuhuyekmâ mansap. ⁶ Otmu nenje Anitâ mepaem nengât opon kâmbukjan yâhâ orotmeme âlâlâ otmain yakât mâtâp manjuningiwe sâm otmâ pâku lok âlâ dâimu opon kâmbukjan yâhâre sâm otmutâ yan mewin. Yawu otmâ Moseñe girem den âlâlâ kulemguop ya lâum den sâm hârewaŋgine sâm otbin. ⁷ Yawu otmunje kiap pato Lisiañe takâ nengât bâtnenjambâ miop. ⁸ Yawu otmâ gâhâlen takâ den âiân katjet sâm hângânnongomu takain. Yakât otmâ topje girawuhât den âiân katmunje kinsap ya gikak âikurâ sâm tetewuap.” ⁹ Tetulonje

yawu sâm ekumu Yura lok orowâk takawiňe tângum denje hohewi.

Pauloje sârereakmâ kiap Peliki den ekuop.

10 Tetuloje yawu sâm ekumu Pelikiňe Paulo ekmâ hâmeňajak otmu yahatmâ yuwu sâm ekuop. "Gâ nengât kiap pato mandâ yambu sambe pesuk yap. Yawu otmâ nengât orotmeme kerehâk nângâm meteat. Yakât otmâ ki nângâm kiwiliňmâ den ekgohowe. **11** Emelâk nâje Anitâ mepaewe sâm Yerusalem kapiân yâhâwan. Yawu otmune hilâm kâiân yâhâp pesuk yap. Sâp ki kâlep oap yakât otmâ yu ya otmâ gan ya ekgohomune nângârâ biwihe yâhâp otbuap otmuâmâ lohimbiňe nekbi ya âiyongorâ sâm tetem ekgohonomai.

12 Aiop, opon kâmbukjyan yâhâwan yan lohotňan tatmâ lok âlâ me âlâhât den kakjan âlâ ki sâwan. Me miti emetje tatmâ arap yan yâhâm gem me kapi sombemâñ bam gam otban yan gurâ lohotňanâk manmâ lohimbiňe kapam kuňetgât âlâ ki kendâyiňgiwan. Yâku lohotňanâk manmune nekbi. **13** Yakât otmâ lok yuňe imbiâk haknan sâm den ekgohoai yakât bulâje âlâ tiripgohonomaihât dop âlâ ki tap. **14** Yakât otmâ yuwu sâmune nângâ. Mâtâp âinje teteop yakât Yura papatolipnenňaje nângâjetâ ki bulâje oawâke yamâ benje nâjeâmâ nângâmune bulâje otmap. Yawu gârâmâ, emelâk Moseňe den kulemguop otmu Anitâhât poropetelipňaje den kulemguwi ya nâje tiňâk lâuman. **15** Otmu Anitâje lohimbi âlepje otmu lohimbi bâleňe ya kerehâk mumuňambâ mem yahatyekbuap yakât lok yuňe nângâjetâ bulâje otmap. Otmu nâhurâ yawuâk nângâmune bulâje

otmap. **16** Otmu lohimbi âlâ me âlâŋe nâŋgâm bâlenihimai sâm uwawapne bia otmâ manmâ gan. Yawu otmâ manmune Anitâŋe biwine ekmu ârândâŋ otmap biwinaŋe yawu naŋgan.

17 Yâhâ emelâk embâŋâŋ nâŋe Yerusalem kapi pilâm kâlepñehen ari manmune yambu nombolân yâhâp mon pesuk sâop. Yawu gârâmâ kapi ya ambolipñanje bukulipne Yerusalem kapiâŋ mansai ya tânyongone sâm tewetsenje menduhum nihinetâ hoŋ bayinŋim mem âwurem takawan. Âwurem taka Yerusalem kapiâŋ yâhâ bukulipne yinŋimune mewi. **18** Otmu sâp yan Yura nengât orotmeme âlâ tap ya watmâ Anitâhât hotom umbe sâm opon kâmbukñan yâhâwan. Opon kâmbukñan yahan mâne lok haknan sâm taiŋe mem tetenekbi. Mem tetenekbi sâp yan lohimbi yan kinbiŋe kuk otmâ kapam âlâ ki kuwi. **19** Yawu gârâmâ Yura lok nombotñanje Asia hânâŋgembâ kandi taka tatbiŋe den haknan sâwi. Otmu girawu otmâ hilipguwan yakât âlepñe gâhâlen den sânomai. **20** Yâhâ tembe lâu yeŋgât kunyenje patoŋe hotom umai ya yeŋgât kunlipyeŋe otmu Yura nengât papatolipnenje ekyongomu menduhuakmâ den âiâŋ mem katnekjetâ kinban. Yawu otmâ âi pâi tuhunekmâ wuân tosa otmune mem tetewi ya lok kinsai yuŋe sâm ekgohoŋjetgât naŋgan.

21 Yâhâ den âiâŋ katnekjetâ kinmâ den konohâk ekyongomune nombotñanje nâŋgâŋjetâ bâleop yamâ yuwu. “Anitâŋe mumuŋjambâ mem yahatnenekbuap biwinaŋe yuwu naŋgan. Yakât otmâ den âiâŋ katnekjetâ kinsan.” Yawu sâm ekyongowan.

[22](#) Yawu sâm ekuop. Yâhâ Pelikiñe Yesuhât den pat âlepñe nângâm hengeñguop. Yakât otmâ kuyinjgim yuwu sâm ekyongop. “Tembe lâu yençât kunyeñe pato, kutñe Lisia sâm, yâkñe Yerusalem kapiângembâ takawuap yan denyeje sâm hârewom.” [23](#) Yawu sâm tembe lâu âlârje Paulo galemgum kinop ya yuwu sâm ekuop. “Paulo mem lohotñan galemgum kinbuat. Otmu bukulipñaje ga tângune sâm otnomai yanâmâ ki kuyinjgiuat.” Yawu sâop.

Paulo mem pâi emetñan katjetâ tatmu yambu yâhâp pesuk sâop.

[24](#) Pelikiñe Yura imbi miop, kutñe Durusila sâm. Yakât otmâ imbiñâit den sâsâ emetñan yâhâ tembe lâulipñe ekyongomu Paulo dâim gawi. Dâim gañetâ kinmâ lohimbiñe Yesu Kiristohâlen biwiyeñanje kepeim biwi sânduhân manmai yakât topñe ekyotgop. [25](#) Yawu gârâmâ den topñe topñe torokatmâ yuwu ekyotgop. Nenne buku orançim uwawapñe bia manmain yakât topñe ekyotgop. Otmu âlâmâ biwinenñe galemahom lohotñan manmain yakât topñe ekyongop. Otmu âlâmâ sâp patoen lohimbi kerekñe otmai memai yakât topñe Anitâhe ekmâ âlâku iknijâk iknijâk den âiân mem katyekmâ matñe yinjiguap yakât topñe ekyotgop. Yawu ekyotgomu nângâm Pelikiñe gorâwançimu yuwu sâm ekuop. “Yiwerenej sâp pesuk yap. Yakât otmâ hâmbâi tembe lâulipne âlâkuâk ekyongomune meñgekmâ gañetâ den huhurom.” [26](#) Yawu sâop. Yawu sâm tembe lâulipñe ekyongomu Paulo dâim ariwi. Yâhâ Pauloñe pâi emetñe puluhum tewetsenñe nihimu

membom sâm Pelikiñe yâk orop den kâlep huhum manmâ gaowot.

²⁷ Otmu Yura yeñgât papatolipyenje heronje nângâwañgiñetgât Pelikiñe Paulo ki holañop. Yakât otmâ pâi emetjanâk tatkamâ gamu yambu yâhâp pesuk sâop. Otmu Peliki arimu yâkât gewâkñjan kiap âlâ, kutne Porokio Pesto sâm, ya Roma yeñgât kunyenjañe hângângumu taka galemyeñe otmâ manop.

25

Roma yeñgât kunyenjañe den sâm hârewañgiâkgât Pauloñe sâop.

¹ Roma yeñgât kunyenjañe kiap Pesto âi sâm wañmâ hângângumu Kaisaria kapiân takaop. Takamu hilâm kalimbu pesuk sâmu Kaisaria kapi pilâm Yerusalem kapiân yâhâop. ² Yan yâhâmu hotom uminiwi ya yeñgât kunlipyeñe otmu Yura yeñgât papatolipyenje yâkâlen menduhuakmâ Paulohât hakñjan sâwi. Otmu “Pauloñe Kaisaria kapi pilâm Yerusalem kapiân takamu tengâen tatkamâ kunom,” sâm den hikuwi. Yakât otmâ ³ “Paulo Yerusalem kapi yuân hângânguñetâ takaek,” yawu sâm Pestoneñe den katmu tembe lâulipñe yeñgâlen ariâkgât ulitguwi.

⁴ Ulitguñetâ Pestoneñe yuwu sâm ekyongop. “Paulo Kaisaria kapi yakât pâi emetjan tap. Nâne kapi yuân tipiñe tatkamâ âwurem gewom. ⁵ Yakât otmâ yeñgât kunlipyeñe nâ orowâk Kaisaria kapiân arimunje Paulo den âiân mem katmune kinmu hakñjan sânomai.”

⁶ Yawu sâm ekyongomu hilâm bâlâk ñerek mon pesuk sâmu, Yerusalem kapi pilâm Kaisaria kapiân

gewi. Yâhâ emet haŋ sâmu Pestorje den sâsâ emetŋan yâhâ tembe lâulipŋe ekyongomu Paulo dâim ga katŋetâ kinop. ⁷ Yawu otmâ Yura yeŋgât papatolipyenje Yerusalem kapiângembâ gewiŋe hawamgum kinmâ den umatŋe âlâlâ hakŋan sâwi yamâ bulâŋeâmâ ki teteop. ⁸ Yawu otŋetâ Paulorje sârereakmâ denyeŋe kakŋan yuwu sâop. “Nâŋe Yura nengât girem den âlâ ki longâem manmâ gan. Me opon kâmbukŋan ki yâhâm otmâ hilipguman. Me Roma yeŋgât kunyeŋe ki sâm ge katman. Me yâkât ki nâŋgâm bâlewaŋgiman.”

⁹ Yawu sâmu Yura yeŋgât papatolipyenje herone nâŋgâwanjginjetgât nâŋgâm Pestorje yuwu sâm Paulo âikuop. “Tembe lâulipne ekyongomune menjekmâ Yerusalem kapiân yâhâŋetâ yan denge sâm hârehihiwomgât naŋgat me bia?”

¹⁰ Sâmu sâop. “Roma yeŋgât den sâsâ emetŋe yuân katnekŋetâ kinsan. Yakât otmâ gâŋe yuân tatmâ nâhât den sâm hârenihiuat. Gikahâmâ nâhât topne naŋgat. Nâŋe Yura lohimbi âlâ me âlâ ki mem bâleyekmâ manmâ gan. ¹¹ Yawu gârâmâ girem den âlâ kum kâpekban mâne âlepŋe nohombâi. Yâhâ gâŋe den âiân katnekdâ kinsan. Otmu yâkŋe den haknan sânomai yakât bulâŋe ki tetewuap otmuâmâ lok âlâ me âlâŋe menekmâ yâk yeŋgât bâtyenjan katneknomaihât dop âlâ ki tap. Yawu gârâmâ Roma yeŋgât kunyeŋe iknjak denne sâm hârenihiuapgât naŋgan.” Yawu sâm ekuop.

¹² Yawu sâm ekumu Pestorje yakât topŋe nâŋgâwe sâm iknje bukulipŋe nâŋgân nâŋgânyenje orop yakât âiyongop. Âiyongomu alahu gulahu otmâ matŋe ekuwi. Matŋe ekuŋetâ lauyenjan mem

Paulo yuwu sâm ekuop. “Roma nengât kunnenje ikjâk den sâm hârehîhiwuapgât nañgat. Yakât otmâ yâkâlen hâñgângohomune ariwuat. Yawu.” Yawu sâm ekuop.

Lok kutdâ ala, kutje Akiripa sâm, yâkje Pestohâlen ariop.

¹³ Hilâm âlâen lok kutdâ âlâ, kutje Akiripa sâm, garijâit Pesto herone otbanjire sâm Kaisaria kapiân giowot. Yâhâ Akiripa garije yâkât kutje Beanike. ¹⁴ Hilâm âlâen Pestone Paulo hât den pat ya Akiripa yuwu sâm ekuop. “Kiap hâñgiye, kutje Peliki sâm, yâkje lok âlâ, kutje Paulo sâm, pâi emetñan katmu tatmu âi pilâm ariop. ¹⁵ Otmu Yerusalem kapiân yâhâwan sâp yan Anitâhât hotom umai ya yeñgât kunlipyeje otmu Yura yeñgât papatolipyejanje nâhâlen ga menduhuakbi. Yawu otmâ nâje Paulo hât den sâm hârewañgimune kuñetâ mumbuapgât nâñgâm den âlâlâ hakñan sâwi. ¹⁶ Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâje lok âlâhât hakñan sâmai yanâmâ nâje Roma nengât orotmeme âlâ watmâ argoân lok ya mem den âiân katman. Yawu otmune den ambojanje lok yakât sennjan kinmâ hakñan sâñjetâ yan sârereakmâ ya sâm purik pilâyîngimap. Yawu otmâ den sâm hâreyiñgiman yakât topnje Yura papatolipje ekyongowan. ¹⁷ Otmu sâp ki kâlep otmuâk Paulo hakñan sâne sâm otmâ nâhâlen takawi. Otmu emet hañ sâmu ekyongomune gañetâ den sâsâ emetñan yâhâ menduhuakbin. Yawu otmâ tembe lâulipne ekyongomune Paulo dâim ga katñetâ kinop. ¹⁸ Yawu otmâ Yura yeñgât papatolipyejanje den hakñan sâñjetâ nâñgâmune

tâjât olop. Yâknej Paulo orop yengât girem den âlâhât sâm kuanjim tatbi. ¹⁹ Otmu lok âlâ, kutnej Yesu sâm, emelâk muowâke yamâ benje “Anitâne mumuñambâ mem yahatmu mansap,” yawu nânjâm Paulone lohimbi ekyongomap. Yakât otmâ Paulone den yawu ekyongomap ya gurâ yawuâk den kakjan sahanjawi. ²⁰ Yawu oranjim kinbi yakât otmâ girawu otmâ den bulâne mem tetewom sâm kopa otban. Yawu otmâ Paulo yuwu sâm ekuwan. “Tembe lâulipne ekyongomune menjekmâ Yerusalem kapiân yâhâjetâ yan denge sâm hârehihiwomgât nañgat me bia?”

²¹ Sâmune sâop. “Roma yengât kunyeje iknjak denne sâm hârenihiuapgât nañgan. Yakât otmâ pâi emetjan katnekdâ tatkâ yâkât mambotmâ manbom.” Yawu sâop. Yakât otmâ tembe lâulipne ekyongomune pâi emetjan mem katjetâ tatkâ gap.”

²² Pestorje yawu sâm ekumu Akiripanje yuwu sâop. “Lok ya iknej lauñambâ den gemu nânjâwehât nañgan.”

Sâmu sâop. “Hândâhân ekgohomu nânjâwuat.”

²³ Emet hañ sâmu Akiripa yet Beanike yâknej menjâleakmâ den sâsâ emetjan yâhâmutâ tembe lâu yengât kunyeje pato otmu kapi ambolipne yahat yahatnej betyetjan yâhâwi. Otmu Pestorje tembe lâulipne ekyongomu Paulo dâim ga katjetâ kinop. ²⁴ Sâp yan Pestorje yuwu sâm ekyongop. “Lok kutdâ Akiripa otmu bukulipne, yuwu sâmune nânjâjet. Yura lohimbi Kaisaria otmu Yerusalem kapiân mansainje nâhâlen takâ lok kinsap yu kumunje mumbuapgât den hakoek eknohomai.

²⁵ Yawu gârâmâ nâŋe den âiân katmune kinmu âi pâi tuhum tosa âlâ ki mem tetewan. Yawu gârâmâ iknej nâŋgân nâŋgânjaŋeâmâ Roma kunnenŋaje denje sâm hârewaŋgiwuapgât naŋgap. Yakât otmâ yâkâlen hâŋgângumune ariwuap. ²⁶⁻²⁷ Yâhâ yâknej wuân otmu bâleop yakât pâi emetŋjan katmune kinsap yakât topŋe nâŋgâm pâpguan. Yakât otmâ den imbiâkbân kulemgum kunnenŋahâlen hâŋgângumune arimap sâm pilâwan. Yawu otmâ lok kutdâne Akiripa otmu bukulipne yeŋe âi pâi tuhuŋjetgât tembe lâulipne ekyongomune dâim ga katŋetâ kinsap. Wuân otmu bâleop yakât topŋe yeŋe mem tetenomai otmuâmâ yakât den pat kulemgum katmune ariwuap.” Yawu sâm Akiripa ekuop.

26

Pauloŋe ikŋe topŋe sâm Akiripa ekuop.

¹ Yawu otmâ Akiripaŋe Paulo yuwu sâm ekuop. “Gâku sârereakdâ nâŋgâwe.” Yawu sâm ekumu ya-hatmâ kinmâ yuwu sâm ekuop.

² “Yura lokŋe den haknan sâmai. Yakât otmâ âun yukârâmâ lok kutdâne Akiripa gâŋe nâŋgânihirâ sârereakmâ nine topŋe ekgohowe. Yakât otmâ heroŋe nâŋgâhihian. ³ Gâŋe Yura nengât orot-memenenŋe nâŋgâm meteat. Otmu Moseŋe girem den âlâlâ kulemguop yakât nâŋgâm sâm kuaŋgian ya gurâ yauwâk naŋgat. Yakât otmâ nâŋgânihirâ nine topŋe ekgohowe.

⁴ Nâ naom tipiŋe tâŋâlâmbâek Yerusalem kapiâŋ manmâ gan. Yakât otmâ Yerusalem kapi ambolipŋe otmu kapi âlâlâ Kilikia hânân

tatmâ arap ya ambolipŋaŋe nâŋgânihiai. ⁵ Parisaio lokŋe Yura nengât girem den âlâlâ tiŋâk lâum orotmemenenje tâŋ tâŋâk watmâ Anitâ mepaem manmai. Otmu nâŋe angoân opon kâmbukŋan yâhâwan sâp yan embâŋâmbâek yâk yeŋâlen torokatmâ manmâ gan. Yâhâ lok haknan sâm kinsaiŋe yakât topŋe naŋgai. Yakât otmâ den yukât âiyongorâ ekgohonomaihât dop tap. ⁶⁻⁷ Nâ pâi emetŋjan mem katnekjetâ mansan yakât topŋe ya âlâhât bia. Anitâŋe tâmbâlipnenje yeŋât nâŋgâm manman kârikŋahât kuningiop yakât bulâŋe mene sâm nen Isirae komot kâiân yâhâp mansain nen kerekŋe omoŋe hilâmŋe Anitâ mepaem biwinenŋaŋe hikum mansain. O, lok kutdâne Akiripa yuwu sâm ekgohomune nâŋgâ. Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuningiop yakât bulâŋe membomgât naŋgan. Yakât otmâ Yura lok yuŋe den âiân katnekjetâ kinsan. ⁸ Yâhâ Anitâŋe Yesu Kiristo mumunjambâ mem yahatmu tihitnenŋe otmâ tap. Yawu gârâmâ Anitâŋe lohimbi mumunjambâ mem yahatnenekbuap yakât Yura lohimbi nombotŋaŋe nâŋgâjetâ ki bulâŋe otmap.

⁹ Emelâk Yesu Nasaret kapi amboŋe yâkât nâŋgâmune giop. Yakât otmâ yâkât den pat âlepŋe ki sâm haok tuhuŋet sâm lohimbi yâkâlen biwiyeŋaŋe kepeim manminiwi ya mem âlâlâ tuhuyekmâ hâhiwin yîŋgiminiwan. ¹⁰ Yerusalem kapiân manban yan topŋe katmâ Anitâhât hotom umai ya yeŋât kunlipyeŋe yeŋâlen ari ekyongomune pepa kulemgum nihiwi. Pepa ya mem sâtyeŋe lâum tembe lâu ekyongomune

lohimbiŋe Yesuhâlen biwiyeŋaŋe kepeim manminiwi ya kiŋgitŋe orowâk meyekmâ pâi emetŋeŋ katyekjetâ tatbi. Otmu nombotŋe den âiān mem katyekmâ yongojetâ munomaihât sâm hâreyiŋgiŋetâ nâŋgâmune ârândâŋ olop. ¹¹ Otmu nârje Yura nengât miti emetŋe tatmâ arap yan yâhâ mem teteyekmâ Yesu betguŋet sâm mem âlâlâ tuhuyekmâ hâhiwin yingiwan. Yawu otmâ tepne kâlâp sem pâku lohimbi yengâlen ari nengât miti emetŋe kapiyeŋaŋ tatmâ arap yan yâhâ gem yongom watyekmâ gawan.

¹² Yawu otyiŋgiwomgât hotom umai ya yeŋgât kunlipyeŋaŋe pepa kulemgum nihim hâŋgânnohojetâ bukulipne nombotŋe meyekmune Damasiko kapiâŋ ariwin.”

Pauloŋe Yesuhâlen biwiyeŋaŋe kepeioŋ yakât den pat

¹³ O, lok kutdâne Akiripa, gâŋe nâŋgânihirâ den torokatmâ yuwu sâmune nâŋgâ. Damasikohât mâtâwân ari hilâm kârikjan himbimâmbâ lanjinŋaŋe siliŋ siliŋ sâm hâunenehop. Siliŋ siliŋ sâm hâunenehop ya ekmune sikopŋe kârikŋe pilâm irik irik sâmap ya wangim âlâ kândâkdâ olop. ¹⁴ Siliŋ siliŋ sâm hâunenekmu hâmbin gumbiŋ otmâ hâññan ge pare imunŋe yan Yesu Kutdâne Yura nengât denâŋ yuwu sâm eknohop. “Saulo Saulo, gâ wongât iliwetsat? Sosoŋe yu me ya hilipyongomap sâm yeŋe ipŋe mem enŋatŋeŋ hikuŋjetâ dâiakmâ hâhiwin nâŋgâmap. Yakât dopŋeâk nâŋe mengekmâ hekuhekmune dâiakmâ hâhiwin naŋgat.”

¹⁵ Sâmu sâwan. “Gâ âlâ?”

Sâmune kâpeknihim sâop. “Nâ hilipnohom gat. Nâ Yesu. ¹⁶ Nâje âi sâm gihimune hoj banihim manmâ yâhâwuat yakât tetehihian. Yakât otmâ yahatmâ kin. Wuân me wuân otbuat ya ekgohomune nângâ. Nâje sâp yiwerene yu tetehihim den ekgohoan yu otmu hâmbâi sâp âlâen tetehihim den ekgohowom ya lohimbi hânjan kulemjan manmâ arai ya yengâlen ari ekyongowuat. ¹⁷ Ekyongom ariwuat yan Yura lok otmu pâku lok nombotjahe den ya nângâjetâ tâjât otmu mem âlâlâ tuhuheknomai. Mem âlâlâ tuhuhekjetâ yan nâje tihitge otmâ bâtyeñambâ menjekbom. ¹⁸ Otmu mâmâje otgihimune lohimbi omoñ bâlejan manmâ Satangât tem lâuwañgimai ya yengâlen ari nine den pat âlepñe ekyongorâ nângâjetâ Anitâhât lanjinjahe biwiyeñan pilâmu hañ sâyiñgiwuap. Hañ sâyiñgimu omoñgât manman bâleñambâ keterakmâ nâhâlen biwiyeñanje kepeinjetâ Anitâje tosayene pilâyiñgiwuap. Tosayene pilâyiñgim nine nanne baratne sâm ikñe lohimbi yengât nângâm manman kârikñahât pat kuyiñgiop ya yengât gurâ yawuâk kuyiñgiwuap.” Yesuñe yawu sâm eknohop.

Pauloñe olop miop yakât ekyongop.

¹⁹ Lok kudâ Akiripa, torokatmâ yuwu sâmune nângâ. Yesuñe himbimâmbâ ge tetenihim den eknohop ya lâum manmâ gan. ²⁰ Lohimbiñe orotmemeyeñe bâleñe bet pilâm Anitâhâlen biwiyeñanje kepeim tem lâuwañgim lohotñan mannomaihât nâje topñe katmâ den pat âlepñe ya Damasiko kapi ambolipñe ekyongowan. Otmu kapi ya pilâm Yerusalem kapiâñ âwurem takâ

yawuâk ekyongowan. Otmu yapâ ari kapi tipi tapi Yuraia hânâr tatmâ arap ya ambolipne ekyongowan. Otmu bâinjeâmâ pâku lohimbi yeñgâlen ari den pat âlepne ya ekyongowan. ²¹ Yawu otmâ âwurem takâ Yerusalem kapiâr yâhâwan. Otmu Anitâ mepaewe sâm opon kâmbukjan yâhâmune yan menekmâ nohone sâm otbi. ²²⁻²³ Yamâ Anitâne tihitne otmâ gap. Yakât otmâ âun yukârâmâ senyeñan kinmâ, lok yahat yahatne otmu geheñe, yen kerek Yesuhât den pat âlepne ekyongoan. Den ekyongoan yu den âiye bia. Anitâne tihitnenje otbe sâm ikñe hoñ bawa hângângumu ge lohimbi lok otmâ manop. Yawu gârâmâ lok nombotñanje yâkât hâkâñ otmâ mem bâleñe âlâlâ mângâeñetâ sâtgum muop. Muowâke yamâ benñe Anitâne mu-muñambâ mem yahatmu tap. Yakât otmâ nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbiñe yâkâlen biwinenñanje kepei manmâ yâhâm munom otmuâmâ nen gurâ yawuâk Anitâne mu-muñambâ mem yahatnenekbuap. Yesuhât den ekyongoan yu emelâk emet inâñjan Mose otmu Anitâhât poropetelipñanje kulemguwi.” Yawu sâm ekyongop.

²⁴ Pauloñe yawu sâm ekyongomu Pestonje uk sâm yahatmâ den kârikjan yuwu sâop. “Paulo, gâ biwihe gulip oap. Nâñgân nâñgân emetñjan sâp kâlep manmâ gaon yañak mon biwihe gulip oap.” Yawu sâop.

²⁵ Yawu sâmu Pauloñe yuwu sâm purik pilâwañgiop. “O lok kutdâne Pesto, biwine ki gulip oap. Den ekgohoan yu bulâñe. Gârâmâ gâñeâmâ pup takat. Yakât otmâ Yura nengât topnenje ki nañgat. ²⁶ Yawu gârâmâ bukuhe Akiripañeâmâ

topnenje nângâm meteap. Emelâk embâñâmbâek Anitâhât poropetelipnâje den kulemguwi yakât bulâne tetekeñan tetemu ekmâ yakât topnje ki hâum pâpgumap.”

²⁷ Pauloñe Pesto yawu sâm ekum benje purik sâm Akiripa yuwu sâm ekuop. “Lok kutdâne Akiripa, yuwu âihohowe. Anitâñe emelâk poropetelipnje den ekyongomu kulemguwi ya nângârâ bulâne oap me bia? Nângâmune biwihañe nângârâ bulâne oap yakâ.”

²⁸ Sâmu Akiripanje sâop. “Gâñe Yesuhât topnje eknohorâ yâkâlen biwine in yawu ki katbom.”

²⁹ Sâmu sâop. “Yesuhâlen biwihe in yawu katbuat, me biwihe alitmâ manmâ yâhâwuat yakât ki nañgan. Yawu gârâmâ Yesuhâlen biwinanje kepeim yâkât den pat âlepnje ekgohoan yu gâ otmu lok kinsai yuñe nângâjetâ bulâne otmu yâkâlen biwiyenanje kepeinomaihât Anitâ ultigum mansan. Nâje yu ya otmâ mansan yawuâk otmâ mannomaihât nañgan. Yamâ ipñe hikunekmâ pâi emetñan katnekjetâ kinsan yakât ki yan.” Yawu sâop.

³⁰ Yawu sâm tiñ pilâmu yahatmâ den emetñambâ ge itoñ galanç otmâ ariwi. ³¹ Otmu Akiripa, Pesto, Beanikeñe yuwu sâm alahuwi. “Lok yu den âiân katmâ âi pâi tuhuainâke yamâ benje kuñjetâ mumbuapgât dop ki oap. Me pâi emetñan katjetâ tatbuapgât dop gurâ yawuâk ki oap.” ³² Yakât topnje sâm alahu gulahu otjetâ Akiripanje Pesto yuwu sâm ekuop. Roma kunnenje iñjak den sâm hârewañgiwuapgât Pauloñe ki sâop mâne gâñe holanđâ ge ari manbuap.” Yawu sâop.

27

Waŋga patoŋe Paulo mem Roma kapiāngen ar-iop.

¹ Pestoneje Paulo hâŋgângumu Roma kapi Italia hânân tap yan ariwuapgât sâpnej kalop. Yâhâ sâp ya tâlâhumu tembe lâulipne ekyongomu Paulo pâi emetjambâ mem saru ginjan gejetâ peneyiŋgiwin. Yâhâ Roma yeŋgât tembe lâu komot âlâ, kutyenje “Roma lok kutdâhât komot,” ya yeŋgât kunyenje âlâ, kutnje Yulio sâm, yâkne Paulo otmu pet kulem lok nombotne âlâ galemyongoâk sâm Pestoneje bâtjan katyekbi. ² Otmu sâp yan waŋga pato âlâ Aramitem kapi yakembâ takâ talop. Waŋga ya Asia saru ginjan kapi tipi tapi tatmâ arap yan ariwe sâm olop. Yawu otmâ lok âlâ, kutnje Aristako sâm, yâk Tesalonike kapi Makeronia hânân tap ya amboŋe, yâk orowâk waŋgaen yâhâwin. ³ Waŋgaen yâhâmunje yapâ pilâm menenekmâ ariop. Emet hanj sâmu waŋga ya Siron kapiān arimu Yulionje Paulo nârgâwanjimu waŋgaembâ ge bukulipne yeŋgâlen ariwin. Bukulipne yeŋgâlen arimunje sot um ninginetâ nemunje mâtâpgât senje âlâlâ menduhum ningawi. ⁴ Ya mem pilâyekmâ âwurem ge waŋgaen yâhâmunje menenekmâ ariop. Otmu ariwinângembâ siru pato pilâmu yakât otmâ Kipiro mâtuna otmu Asia hân pato ya hohetyetjan ariwin. ⁵ Otmu Kilikia Pampilia hân hâlâŋmâ ari saru gulune hâtikgum ba Mira kapi Likia hânân tap yan ariwin. ⁶ Yan ari waŋgaembâ gewin. Otmu waŋga âlâ Alesandiria kapiāngembâ takâ talop yaŋe Italia hânângen ariwe sâm olop ya Yulionje mem teteop.

7-8 Yakât otmâ waŋga yan yâhâmunne menenekmâ ari siru pato pilâmu yaŋak lohotjanâk Kiniro kapiân ariop. Yan ari siruŋe wi sâm waŋga mem purik pilâwe sâm otmu kapi ya wangim Kirit mâtunja yakât hân potonŋe, kutŋe Salomoni sâm, ya waratgum ariwin. Otmu saru guluŋe âlâ, kutŋe Saru Guluŋe Âilongo sâm, ya Lasia kapi gotŋan tap yan arine sâm hâi hâiŋe otmu ariwin.

Waŋga ya guhulakbuap yakât den Paulone ekyongop.

9 Saru guluŋe yan tatmunne sikop sâpŋe tâlâhuop. Yakât otmâ Paulone girem den yuwu sâm Yulio, waŋga amboŋe otmu nep lok yeŋgât kunyeŋe ekyongop. **10** “Sâmune nâŋgânet. Kapi yu pilâm arinomgât dop âlâ ki oap. Yâhâ pilâm arinom otmuâmâ siru pato bâleŋe pilâmu waŋga guhulakmu senŋe âlâlâ biatmu saruŋe nen kerek harannongowuap yakât nâŋgâm kiwiliŋ oan.” **11** Yawu sâm ekyongomu nep lok yeŋgât kunyeŋe otmu waŋga amboŋaje denŋe kuwaŋgimutâ Yulione yâk yetgât denâk nâŋgâop. **12** Yâhâ saru guluŋan tatbin ya ekŋetâ sikop sâpŋan waŋganje yan tatbuapgât dop ki olop. Yawu gârâmâ Kirit mâtunja yan saru guluŋe âlâ tap, kutŋe Poiniki sâm. Poiniki saru guluŋe yakât hân hâmeŋanje siru kâtâpgumap. Yakât otmâ Yulione yuwu sâm eknongop. “Poiniki saru guluŋan ari tatnom. Otmu gelâk sâpŋe tetemu yapâ pilâm Roma kapiâŋgen arinom.” Yawu sâm ekyongomu yapâ pilâm ariwin.

Siru pato pilâop.

¹³ Otmu betnenjehembâ siru inin kumu ip sâhâtewi ya mem dâinetâ gamu waŋgaŋe menenekmu Kirit ginje hâlâŋmâ ariwin. ¹⁴ Arimunne pumjehembâ siru pato bâleŋe pilâop, yakât kutje Kahu sâm, ¹⁵ yaŋe kum waŋga lâum purik pilâwe sâm olop. Yawu otmu hâhiwin pato nâŋgâmâmâ pilâm in tatmunne ihilâk mahilâk otmâ ariop. ¹⁶ Arim arim arim mâtuna tipiŋe, kutje Kauta sâm, yakât nombotgen arimunne tipiŋe âlepŋe olop. ¹⁷ Yâhâ waŋga yakât dingi saruân gemap sâm nep lok yaŋe mem dâinetâ waŋga kakŋan yâhâmu sâhâwi. Otmu neŋ kârikŋe âlâ, yakât kutje Siriki sâm, yan waŋga ya yâhâmap sâm yâkŋe sâŋgum pato ya dâinetâ gemu betnenjehembâ siru pato bâleŋe pilâmu ariwin. ¹⁸ Emet haŋ sâmu siru pato bâleŋe kumu waŋga gemap sâm senŋe âlâlâ nombotŋe saru kâlehen lâum pilâmunne gemu ariwin. ¹⁹ Otmu emet haŋ sâmu siru yauwâk kumu yakât otmâ senŋe âlâlâ bâiŋe lâum panmunne giop. ²⁰ Otmu omoŋe hilâmŋe siru kârikŋeâk kum imu yan elem patoŋe kâtâpnongomu omoŋ sahahop. Yawu otmâ hiliwahonom sâm biwinenŋe orotok sâop.

Pauloŋe den ekyongom mem hewewenŋe tuhuyehop.

²¹ Siru kârikŋeâk kumu yan lok nombotŋe sot ki nemâk tatbi. Yawu tatjetâ Pauloŋe yuwu sâm ekyongop. “Den ekyongowan ya nâŋgâŋetâ bulâŋe olop mâne Kirit mâtunaŋ tep sânduk tatbâin. Yawu otmâ senŋe âlâlâ kiŋgitŋe orowâk ki gulip otbâp. ²²⁻²⁶ Yawu gârâmâ ambone Anitâŋe aŋelo âlâ hâŋgâŋgumu ge omoŋe tetenihim nohonmâ

yuwu sâm eknohop. “Gâne Roma yenjât kunyeje yâkâlen ari den ekuwuatgât Anitâne sâm kalop. Anitâne nângâhihimu lok gâ orop waŋgaen taiŋe ki hiliwahonomai. Yakât otmâ ki kiŋgitgahât otbuat.” Yawu sâm eknohop.

Bukulipne, yuwu sâmune nângâm biwiyeje huruŋ sâek. Waŋga yuŋe bulâŋjanâk huhuakmâ gulip otbuawâke yamâ benŋe nenâmâ ki hilip-nongowuap. Siru pato bâleŋe pilâm waŋga lâum putuk pilâmu mâtuaŋa âlâhât sâtŋan kumu huhuakbuap. Yawu otmu nenŋe âlepŋe hikinŋan yâhânom. Anitâhât anjeloŋe den yawu eknohomu nângâm biwi yâhâp ki oan. Den eknohoap yukât bulâŋe bulâŋjanâk tetewuap.” Pauloŋe yawu sâm ekyongom biwiyeje mem heweweŋ tuhuop.

²⁷ Siru pato bâleŋe pilâmu waŋga ya bam gam purik gurik otmu tatmunŋe Sande yâhâp pesuk sâop. Otmu omoŋ tânâmjan waŋga nep lokŋe “hân utâpguain mon” sâwi. ²⁸ Yawu sâm “yakât dopŋe pilâm ekne,” sâm ip pilâŋjetâ amokŋan ge kumu yan yakât dopŋe mita lok konok ñerek lok âlâhât bâlâk ñerek yawu olop. Otmu yapâ tipiŋe ari âlâku ya pilâŋjetâ ge kumu yan yakât dopŋe mita lok konok ñerek lok âlâhât bâtnombot yawu olop. ²⁹ Otmu neŋ kârikŋan yâhâmain sâm kiŋgityeŋahât otmâ, waŋga betŋan aŋga imbât talop ya pilâŋjetâ giop. Yawu otmâ “emet haŋ sâek,” sâm ulitgum tatbi. ³⁰ Tatmâ nep lokŋe pilânenekmâ arine sâm otmâ diŋgi âlâen yâhâ den mem yuwu sâwi. “Nenŋe diŋgi yu mem waŋga hâmeŋjan yâhâ waŋgahât aŋga âlâ pilâmunŋe gewuap.”

³¹ Yawu sâŋjetâ nângâm Pauloŋe Yulio otmu

tembe lâulipje yuwu sâm ekyongop. “Nep lok yuŋe pilânenekmâ arinjetâmâ, nen saruân gemunje harannongowuap.”

³² Yawu sâm ekyongomu ipŋe mem diŋgi sâhâwi ya hârem pilâjetâ diŋgi ya saru kaknjan ihilâk mahilâk bam ariop.

³³ Emet eŋgatŋe nâŋgâmu yan Pauloŋe lok kerehâk yuwu sâm eknongop. “Nen sot ki nem tatmunje Sande yâhâp pesuk yap. ³⁴ Yâhâ wâtnenŋe houŋ sâmapgât sot nene. Sot nemunje wâtnenŋe tiŋ tiŋ sâmu waŋgaŋe neŋ kârikŋan yâhâm huhuakbuap yan âlepŋe hikiâŋgen yâhânom.” ³⁵ Yawu sâm eknongom Anitâ mepaem sot âlâ mem niop. ³⁶ Otmu nenŋe ekmâ biwinenŋaŋe holajakmu sot mem newin. ³⁷ Yâhâ waŋgaen tatbin nen lok 276 sot ya mem nemunje tepnenŋe ârândâŋ olop. ³⁸ Yawu otmâ nep lokŋe waŋga biwiŋambâ sot lâum saruân pilâjetâ gemu waŋga yanŋe heweweŋ otmâ ariop.

Waŋga ya huhuahop.

³⁹⁻⁴⁰ Emet haŋ sâmu hân ya ekmunŋe ki keterahop. Yawu otmâ saru ateŋe âlâen yâhâmunŋe neŋ biaen ekmâ, nep lokŋe “waŋgaŋe yan ari ginŋan yâhâek,” sâm waŋgahât aŋga yakât ip hâreŋetâ gemu sâŋgum pato ya dâiŋetâ yâhâmu siruŋe memu saru ginŋan yâhâwe sâm olop. ⁴¹ Yawu gârâmâ ya wangim neŋ kârikŋan yâhâop. Neŋ kârikŋan yâhâmu hâmeŋe kârikŋe otmâ tatmu saru pato pilâm waŋga betŋe ya kumu huhuahop.

⁴² Kumu huhuakmu “pet kulem lokŋe saru kaknjambar yoloŋ otmâ arimai,” sâm tembe lâuŋe

yongone sâm otbi. ⁴³ Yongone sâm otjetâ yan kunyaŋaje Paulo ya kumai sâm kuyiŋgiop. Kuyiŋgim “yolŋ otmâ manmainje soŋ pilâm gem ariŋet,” sâm ekyongomu lok nombotŋaje soŋ pilâm ge yolŋ otmâ ba hikiângen yâhâwi. ⁴⁴ Otmu yolŋ ki otmâ manbiŋe wahap âlâ, nak papaŋe pato yawuya mem kakŋjan yâhâjetâ lokoyekmu yâhâwi. Yawu otmâ nen kerekŋe hikiângen yâhâwin.

28

Melite mâtuaŋan ariwi.

¹ Hikiângen yâhâ mâtuaŋa yakât kutŋe nâŋgâne sâm ambolipŋe âiyongomunŋe kutŋe “Melite” sâm eknongowi. ² Yâhâ gelâk ningimu bâlâpŋahât otmunŋe yâkŋe buku otningim kâlâp hâwurum uŋjetâ semu nâŋgâm ikaiakmâ tatbin. ³ Kâlâp nâŋgâm ikaiakmâ tatumunŋe yan Paulonje lauŋaje kârâŋ kârâŋ sâm kâlâp âlâ hâwurum katmu siop. Yawu otmu hâmiwuk âlâ kâlâp biwiŋambâ ga yolondonj sâm bâtŋan ihm kepeim kinop. ⁴ Yawu otmu kapi ambolipŋaje ekmâ yuwu sâm alahuwi. “Lok âlâ kumu muop yakât matŋe. Saruŋe ki harangumu muap. Yawu gârâmâ saru ginŋjan yâhâmu matŋe yu tetewaŋgiap.” ⁵ Yawu sâhetâ Paulonje hâmiwuk ya bâtŋambâ kum pilâmu gemu kâlâpŋe siop. Kâlâpŋe semu Paulo hâmiwukŋe ki ihiop yawuyaek otmâ bâtŋe welâm welâm olop. ⁶ Yawu otmu ekmâ yuwu sâwi. “Hâmiwukŋe ihmuyakât hâkŋe suk sâmu in yawu gem mumbuap mon?” Yawu sâm dâŋâk ekmâ kinbi. Ekmâ kinmâ yu ya ki tetewaŋgiop yakât otmâ ekmâ sâwi. “Lok yu hewukŋe lok. Hâkŋe yâhâp.”

Lok âlâ mesek olop ya Pauloje heŋgeŋguop.

⁷ Lok kutdâ âlâ, kutnej Popilio sâm, yâknej kapi tatbin ya hâlâjñmâ manop. Yâhâ lok yanje buku otningim emetñan dâinenekmu yâhâ orowâk im tatumunje hilâm kalimbu pesuk sâop. ⁸ Otmu Popilio âwâjñane tepñan arimu mesek olop. Mesek otmâ tatmu Pauloje yâkâlen ba Anitâ ultigum kunjan mem heŋgeŋguop. ⁹ Mem heŋgeŋguop yakât den pat ya sâm haok tuhuñetâ nângâm lohimbi mesek topñe topñe teteyiñgiopñe takanjetâ mem heŋgemyongop. ¹⁰ Mem heŋgemyongomu yakât matnej lohimbi nombotñanje tep âlep nângâwañgim sennej âlâlâ yahat yahatnej mem taka ningawi. Yawu otmâ mâtunja yan manmunje emetsenje kalimbu pesuk sâop. Yâhâ gelâk sâpñe tâlâhumu kapi ya pilâm arine sâm otmunje kapi ambolipñanje herone nângâningim mâtâpgât natik lâum wañgaen katnjetâ talop.

Melite ya pilâm Roma kapi patoен ariwi.

¹¹ Otmu emelâk sikop sâpñe tâlâhuop sâp yan wañga pato âlâ Alesandiria kapiângembâ taka talop. Yâhâ Alesandiria kapi ambolipñanje lâpioyeñne yâhâp, boho boho, ya ulityotgom manmai. Yakât otmâ wañga amboñanje lâpio yakât umutñe hâwim wañga hâmeñjan lâum kânângâmu kinop. Yakât otmâ wañga yakât kutnej “Lâpionenje boho boho” sâm kunbi. ¹² Wañgaen yâhâmunje yapâ menenekmâ ari Sirakusi kapiâñ ariop. ¹³ Yan ari tatumunje hilâm kalimbu pesuk sâmu yapâ ari siru pato pilâm mem awawi guwawi tuhunenekmu Lehiom kapiâñ ariwin. Emet hañ sâmu, betnenñehembâ siru pato pilâmu ari

hilâm yâhâp pesuk sâmu yan Puteoli kapi Italia hânân tap yan ariwin. ¹⁴ Yan ari waŋgaembâ gemunje kapi ambolipne Yesuhâlen biwiyeŋaje kepeim manbiŋe taka mem buku otninginjetâ orowâk manmunje sande konok pesuk sâop. Otmu yapâ pilâm Roma kapiângen ariwin. ¹⁵ Mâtâwân arim tatmunje Yesuhât komotje Roma kapiânan manbiŋe nengât den pat nâŋgâwi. Yawu otmâ nombotjaŋe taka Apio kapiânan tatmâ mambotningiwi. Nenje yan arimunje penaŋgiakbin. Yâhâ nombotje âlâŋjeâmâ taka kapi âlâ, kutje Aŋgim Bero Emet Kalimbu sâm, yan mambotninginjetâ arimunje penaŋgiakbin. Yan Paulone yekmu biwiŋe holaŋakmu Anitâ mepaem tep heroŋe nâŋgâop.

Paulone Yesuhât den pat âlepne Yura yeŋgât papatolipyene ekyongop.

¹⁶ Roma kapiânan arimunje tembe lâu yeŋgât kunyeneŋaje Paulo nâŋgâwaŋgimu pâi emetjan ki katbi. Yawu otmâ emet tâŋâlân katjetâ tembe lâu konokje galemgumu orowâk manowot.

¹⁷ Hilâm kalimbu pesuk sâmu Yura yeŋgât papatolipyene gaŋetâ den otnom sâm Paulone den katmu yâk yeŋâlen ariop. Yawu otmâ yâkje nâŋgâwaŋgim gaŋetâ yuwu sâm ekyongop. “Bukulipne, nine topne ekyongomune nâŋgâjet. Yura bukulipnenje Yuraia hânân manmai me pâku lohimbi yeŋâlen ari manmai yâk ki mem bâleyekmâ manmâ gan. Me emelâk embâŋjâmbâek tâmbâlipnenje Mosehât girem den âlâlâ lâum orotmemenenje topne topne katningiwi ya ki lonjâem manmâ gan. Yawu otmâ uwawapne bia

manmâ gawanâke yamâ benje bukulipnenje nombotjaqe Roma lok yeñgâlen ari den imbiâk haknan sâwi. Yakât otmâ Roma yeñgât tembe lâulipnjaqe Yerusalem kapi yakât pâi emetnjan mem katnekjetâ tatban. ¹⁸ Pâi emetnjan mem katnekjetâ tatumune Roma yeñgât kunlipyeñjaqe topnje girawuhât den âiân katnekbi ya nâñgâne sâm âi pâi tuhunekbi. Âi pâi tuhunekjetâ mumbomgât dop ki olop. Yanjak holañnekne sâm otbi. ¹⁹ Yawu otbiâke yamâ benje Yura papatolipnenje kârikje otmâ kuyingjetâ yapâ gâtnjaqe Roma lok kutdâje denne nâñgâm hârenihiwapgât sâwan. Yâhâ nâñe papatolipne den âiân katyekbe sâm ki otman. ²⁰ Anitâje Yura nengât tihitnenje otmâ iknej hoj bawaqe hângângumu gewuapgât nâñgâm biwinenje memâk manmain. Yawu gârâmâ Anitâje emelâk hângângumu giop biwinaqe yawu nañgan. Yakât otmâ pâi emetnjan katnekbi. Yâhâ Anitâhât hoj bawaqe yâkât topnje ekyongowe sâm dâiyekmune takai."

²¹⁻²² Sâmu sâwi. "Bukulipnenje Yuraia hânâń manmaiqe gâhât den ki kulemgum katjetâ takap. Me lok âlâ ki hângângujetâ nengâlen taka sâm bâlehihimu nâñgâwin. Yawu gârâmâ lohimbi hânjan kulemjân manmâ araiqe Yesuhât komot yeñgât sâm bâleyinqimai. Yakât otmâ gâhât nâñgân nâñgânâń tap ya eknongorâ nâñgâne sâm oain. Yawu gârâmâ âun yukârâmâ ki alahunom. Hâmbâi bukulipnenje nombotje ki takai yâk orowâk taka tatmunje den huhunom." Yawu sâm ekuwi.

²³ Yawu sâm den huhunomgât sâp katbi.

Otmu sâp sâwi ya otmu omoñânâk Yura lok dondâhâlâknej Paulohât emelan yâhâ menduhuakbi. Menduhuaknejâ Anitâne tihityeje otmap yakât den pat âlepnej Paulonej ekyongomu emet ñijê sâop. Otmu emelâk embâñâmbâek Mose otmu Anitâhât poropetelipnjae den kulemguwi yakât bulâne Yesuhâlen teteop yakât topne kâsikum yinginetâ nângâwi. Yawu otmâ biwiyeje Yesuhâlen katjetgât nângâm enjatyenj giop. ²⁴ Yâhâ nombotnjae dennej nângâjetâ bulâne olowâke yamâ benje nombotnje âlâneâmâ nângâjetâ nahat otmu bet pilâwi. ²⁵ Yawu otmâ den kaknjan sahanjinjetâ Paulonje yuwu sâm ekyongop. “Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heaknej poropete lok âlâ, kutnej Yesaia sâm, den yuwu sâm ekumu kulemguop yakât bulâne yeñgâlen teteap.

²⁶ “Gâne Isirae lohimbi yeñgâlen ari yuwu sâm ekyongo. “Anitâne yuwu yap. Yeñe biwi pâlâmne otmâ nâhât den nângâjetâ tâñât otmap. Otmu nâhât hâkâñ otmâ nângâm kâkâsuk otmâ kâhâñeksa. ²⁷ Yakât otmâ biwiyeje alitmâ nâhât topne ki nângâjetâ keterakyinjiguap. Yawu otmâ hiliwahonomai.” Den yawu tap.

²⁸ Yakât otmâ yuwu sâmune nângâjet. Anitâne lohimbi kerek nengât tihitnenje otbe sâm oap yakât den pat pâku lohimbi yeñgâlen ari ekyongonomgât sâm ningiop. Ekyongomunje nângâjetâ bulâne otmu yâkâlen biwiyeñaje kepeinomai.” ²⁹ Paulonej yawu sâm ekyongomu den kaknjan sahanjim pilâm emelambâ gem ariwi.

Paulo Roma kapiân manmu yambu yâhâp pesuk

sâop.

30-31 Pauloŋe Roma kapiân manmu yambu yâhâp pesuk sâop. Otmu sâp yan lohimbi kiŋgitje orowâkŋe yâkâlen arinjetâ Anitâŋe tihityeŋe otbe sâm nanŋe Yesu hâŋgângumu giop yakât den pat ya pahâk ekyongop. Otmu Yesu Kiristohâlen biwiyeŋe katjet sâm eŋgatyenŋan giop. Yawu. Anitâ gâ orop manbuap.

Nâ bukuhe,
Luka

Yeshuât Den Pat Âlepñe
The New Testament in the Selepet Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Selepet long Niugini
copyright © 1986 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Selepet

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files
dated 31 Aug 2023

995083d2-705e-5a60-af47-1e36806cccbc